DTU Bibliotek

Denne fil er downloadet fra

Danmarks Tekniske Kulturarv

www.tekniskkulturarv.dk

Danmarks Tekniske Kulturarv drives af DTU Bibliotek og indeholder scannede bøger og fotografier fra bibliotekets historiske samling.

Rettigheder

Du kan læse mere om, hvordan du må bruge filen, på *www.tekniskkulturarv.dk/about*

Er du i tvivl om brug af værker, bøger, fotografier og tekster fra siden, er du velkommen til at sende en mail til *tekniskkulturarv@dtu.dk*

DTU Bibliotek Danmarks Tekniske Universitet | Anker Engelunds Vej 1 2800 Kgs. Lyngby | Tlf. 45 25 72 50 | bibliotek@dtu.dk www.bibliotek.dtu.dk

A 4

TB 908 (489) Bid
1827. Bd. 3.

84-1-3

Bidrag

til

Kundskab om de danske Provindsers nærværende Tilstand

i

oekonomisk Henseende.

Foranstaltet, efter Kongelig Befaling, ved Landhuusholdningsselskabet.

Tredie Stykke,

Aarhuus Amt.

INDUSTRI-FORENINGEN

Ved

J. H. Bredsdorff.

1827.

DANMARKS TEKNISKE BIBLIOTEK

Kjöbenhavn.
Trykt hos Directeur Jens Hostrup Schultz.
Kongelig og Universitets-Bogtrykker.

Aarhuus Amt.

Beskrevet,

efter de til det Kongelige Landhusholdningsselskab indkomne Beretninger og egne Iagttagelser,

af

Jakob Hornemann Bredsdorff,
Lector.

Kjøbenhavn.

1827.

Ved Udgivelsen af dette Hæfte maa man, paa Redacteurens Vegne, som i Sommeren 1825, i faa Uger, bereiste Amtet, bemærke, at de her meddeelte Efterretninger ere sammenskrevne i Aaret 1826 efter Bidrag, som tildeels vare forfattede i 1823, saa at noget vel nu kan forholde sig anderledes, end her er anført. — Saaledes ere adskillige af de her som levende anførte Mænd nu døde. — Jøvrigt er Manu-

skriptet, førend det leveredes til Trykken, gjennemseet og rettet af stedkyndige Mænd.

Det Kongelige danske Landhuusholdningsselskab,
i December 1827.

J. C. Drewsen. Collin. A. S. Ørsted.

Indhold.

Side.

Amtets Inddeling m. v. ..... 1.

1. Hvorledes ere Jorderne beskafne? saavel Jordsmon som Underlag? høje eller side? jevne eller bakkede? lide Jorderne af skadeligt Vand? kunde Vandingsenge anlægges ..... 2.

2. Findes der Kilder, Indsøer? Er Vandmassen i disse i de senere Aar betydeligen aftagen? hvad menes Aarsagerne dertil at være? har man udtørret Søer eller Moser? ..... 9.

3. Hvorledes er Klimatet? tørt, fugtigt, koldt, luunt 2c.? 11.

4. Hvorledes er Udskiftningen? Ere Jorderne meget udparcellerede? hvilke Følger har det havt? i Henseende til Folkemængde, Dyrkning, Tillæg af Kreaturer 2c. 2c.? 12.

5. Hvilken er den almindelige og meest gjængse Dyrknings-maade? hvilke Afvigelser gives derfra? Bruger man Kobbeldrift med reen Brak, eller Vexeldrift med Brakfrugter? hvad dømmes derom? Er nogen betydelig Deel af Jorden udlagt til varigt Græsland? ..... 17.

6. Gjør Sommerstaldfodring Fremgang? hvilke Indvendinger gjøres derimod? ..... 22.

7. Anvendes Kalk, Dynd, Mergel, eller kunstige Gjødningsmidler? har man gjort Forsøg med at brænde Grønsværen, saavel paa Agre, som Enge? Virkningerne deraf? hvorledes var det Jordsmon, hvorpaa Brændingen fandt Sted? leret, mergelagtigt, sandet eller tørvagtigt? ..... 22.

8. Bruges ogsaa Stude til Markarbejde? ..... 24.

9. Hvorledes ere Agerdyrkningsredskaberne? erkjendes Svingplovenes (de saakaldte engelske Ploves) Fortrinlighed? Ere de nyere arbejdsparende Redskaber bekjendte og benyttede? ..... 24.

10. Er der raae eller uopdyrkede Jorder? optages disse til Dyrkning? paa hvad Maade? under hvilken Sædfølge? og med hvad Held? Har man, forsaavidt Opdyrkninger have været foretagne, uden at staae i Forbindelse med allerede organiserede Avlsbrug, brugt Heste eller Stude som Arbejdsdyr? og har man til Besætning fornemmelig valgt Hornqvæg eller Faar? 25.

11. Sørge Agerdyrkerne for at skaffe sig god Saaesæd? ..... 27.

12. Dyrkes mindre almindelige Sædearter, Foder- og Handelsplanter? ..... 28.

13. Spores Sygdomme hos Kornet? Rust? Brand? har man paalidelige Erfaringer om Aarsagerne dertil? ..... 29.

14. Har man nogen bestemt Regel om den Grad af Modenhed, Sæden bør have, naar den skal høstes, for at blive bedst Handelsvare? ..... 32.

15. Hvorledes ere Kornvarerne beskafne? sørges der for deres Rensning? er der paatænkt nogen Foranstaltning til deres Tørring? til deres videre Forædling? ..... 33.
16. Er Producternes Afsætning forbunden med Vanskelighed, saasom af Mangel paa gode Torve eller Udskibningssteder ..... 34.
17. Opgive Bønderne enduu Evret? eller holdes der over Markfred? rejses nyt Hegn, og vedligeholdes det gamle? 35.
18. I hvad Tilstand er Qvægavlen? saavel ihenseende til Qvægets Beskaffenhed, som Antal, efter Gaardenes Areal? Give Malkekøer eller Fedegvæg størst Fordeel? 37.
19. Er Hesteavlen i Til- eller Aftagende? Aarsagerne dertil? 38.
20. Udbreder den fiinuldede Faareavl sig? er Faarefoldning i Brug? staldfodres Faarene nogensteds? er den indenlandske Faarestamme i Til- eller Aftagende? ..... 39.
21. Udbreder Havedyrkningen sig? hvor store ere de Haver, Bønderne i Almindelighed anlægge eller have anlagt? 40.
22. Gives der i Egnen Skov, som kan afgive Brændeved og Gavntræe? eller nye Skovanlæg? Tørveskjær til eget Forbrug eller til Salg? Tænkes der paa Plantninger af vilde Træer, saavel til Hegn, som i sluttede Plantninger paa 2, 3 til 4 Skjepper Land, til Gavntræ og Brændsel? ..... 42.
23. Er Huusfliden i god Fremgang? ere dens Frembringelser kun til egen Brug eller og til Salg? Hvorledes kunde Huusfliden opmuntres, for at Varerne kunde gaae mere i Handelen? ..... 43.
24. Findes der udmærkede Agerdyrkere i Egnen? baade af de store Godsejere og mindre Gaardejere, i og udenfor Bondestanden? hvad have de udrettet? ..... 49.
25. Er der noget oeconomisk Selskab i Egnen? hvad virker dette? 55.
26. Er Ejendommenes Priis i Stigen eller Falden? Findes arbejdsløse Mennesker? hvor stor er Arbejdslønnen? kunne Beboerne have Vinæringsveie udenfor Agerbruget, f. Ex. ved Kalkbrud, ved Bearbejdning af gode Leersorter til brændte Varer eller deslige? ..... 55.
27. Hvilke Dele af Landbruget fortjene, efter Local- og Tids-Omstændighederne, især Anbefaling? fortjener den animalske eller vegetabilske Production Fortrinet? af den første igjen enten Qvæg- eller Faareavl, eller Hesteopdræt? hvilke Værter, enten til Sæd, Foder eller Handel, kunne med meest Fordeel dyrkes? ..... 59.
28. Gives der i Districtet noget særegent, som for andre Egne kunde gavne til Efterfølgelse eller Advarsel? ..... 61.
29. Hvad ansees i Almindelighed for at kunne gavne Egnen med fortrinligt Hensyn til dens Localitet? ..... 62.

Fire tabellariske Oversigter over Herrederne.

Aarhuus Amt.

Det nuværende Aarhuus Amt, som ikkun er en Deel af det forhenværende Aarhuus Amt, bestaaer af Sabroe-, Vester-Lisberg-, Hasle-, Framlev-, Ning- og Hads-Herreder. Under Syssel-Inddelingen hørte disse Herreder til Aabo- og Løver-Syssel. Siden dannedes deraf de kongelige Lene: Havreballegaards Leen, bestaaende af Vester-Lisberg-, Hasle- og Ning-Herreder, og Aakjær Leen, bestaaende af Hads-Herred; Framlev- og Sabroe-Herreder hørte til Skanderborg Leen. Da Lenene gjordes til Amter, blev Inddelingen dog den samme. Ved den nye Amtsinddeling bleve disse Herreder tilligemed dem, som nu danne Skanderborg Amt, samlede til det forhenværende Aarhuus Amt, som 1823 blev deelt i to. Det nuværende Aarhuus Amt er det mindste i det egentlige Dannemark, Bornholms undtaget. Det er omtrent 7 Mile langt fra Norden til Sønden og mellem 1½ og 3 Mile bredt fra Vesten til Østen.

Mod Norden grændser det til Randers Amt, mod Vesten til Skanderborg Amt, mod Sønden til Horsens Fjord og mod Østen til Kattegattet.

Det deles temmelig naturlig i tre Dele: den nordlige, bestaaende af Sabroe-, Vester-Lisberg-, Hasle- og Framlev-Herreder, gaaer til Brabrand Søe og Aarhuus Aae; den mellemste, Ning-Herred, gaaer derfra til Vigen eller Noret ved Kysinge, og den sydlige Deel, Hads-Herred, derfra til Horsens-Fjord. Uagtet disse Dele have nogle Særegenheder, have de dog ogsaa Meget tilfælles, og det bliver derfor bequemmest at behandle dem under Eet, og kun ved de enkelte Afsnit af Beskrivelsen, hvor det maatte behøves, at adskille dem.

Dette Amt bestyres af Stiftamtmanden i Aarhuus Stift, uden forsaavidt Greven til Frysenborg og Friherren til Vilhelmsborg ere i Amtmands Sted paa deres Lene. Underøvrighederne ere Borgemesteren i Aarhuus, een Herredsfoged for de fire nordlige Herreder og een for Hads- og Ning-Herreder, samt en Birkedommer for Frysenborg og Favrskov og een for Vilhelmsborg. Skatterne betales paa to Amtstuer, nemlig for Hads-Herred paa Skanderborg Amtstue, for de øvrige Herreder paa Aarhuus Amtstue.

Amtet ligger i gejstlig Henseende under Aarhuus Stift, og staaer for Størstedelen under een Amtsprovst: Sabroe-, Vester-Lisberg-, Hasle-, Framlev- og Ning-Herreder udgjøre nemlig tilligemed Gjern-Herred i Skanderborg Amt eet Amtsprovstie, (som formodentlig nu ved Provst Winthers Afgang vil blive deelt i flere Provstedistrikter); men Hads-Herred ligger under Skanderborg Amtsprovstie.

Til Amtet høre Øerne Tunøe, Alrøe og Endelave; men da jeg ikke har seet Indberetninger derfra, har jeg maattet forbigaae dem i disse Efterretninger.

1.

Hvorledes ere Jorderne beskaffne, saavel Jordsmon som Underlag? høje eller side? jevne eller bakkede? Lide Jorderne af skadeligt Vand? Kunne Vandingsenge anlægges?

Skjøndt nogle Dele af Aarhuus Amt ikkun hæve sig ubetydeligt over Havet, kan det dog i det Hele taget henregnes til de højeste Dele af Nørre-Jylland. Den største Deel af Amtet kan nok antages at have en Højde af 100 til 150 Fod over Havets Overflade; herfra afgaaer imidlertid Hads-Herreds østlige Deel, som er en Slette, der ikke gaaer meget over 30 Fod over Havets Overflade, samt den Dal, hvori Aarhuus Aae løber, og hvori Aarhuus Bye, samt Aabye og Brabrand ligge. Grundens største Højde er i den vestlige Deel ind imod Skan-

derborg Amt, som er endnu noget højere, og det synes, som om dens største Elevation er i Hvilsted Sogn, nordvestlig i Hads-Herred. Egentlig bakket kan Grunden ikke siges at være, men snarere mildt bølgeformig. Paa to Steder i Amtet findes Grupper af egentlige Bakker, nemlig i Ning-Herred, sønden for Holme, og i Hads Herred, sønden for Hundslund. Den første, Holme Bjerge, er en langagtig Gruppe fra Vesten til Østen, som domineres af en Bakke ved Navn Gjelshøi, som maa være over 300 Fod høj; denne Gruppe kan vel optage omtrent $\frac{1}{10}$ □ Miil. Den anden, som ogsaa strækker sig fra Vesten til Østen, løber ind i Skanderborg Amt. Her er ingen dominerende Bakke, og den Deel af Gruppen, som ligger i Aarhuus Amt, udgjør vel $\frac{1}{8}$ Qvadratmiil.

Jorderne høre til de bedste i Nørre-Jylland, og den største Deel af dem trænge kun til en hensigtsmæssig Behandling for at være særdeles frugtbare. Den lave Deel af Hads-Herred er maaskee den bedste Strækning af lige Størrelse i hele Nørre-Jylland. Halvparten af Amtets øvrige Deel vilde maaskee ved Mergling og planmæssig Behandling kunne blive ligesaa godt. Det dyrkede Jordlag (Jordskorpen) er temmelig forskjelligt efter den forskjellige Behandling, Jorden har nydt. Underlaget er for det Meste guulgraat Leer med en passende Blanding af Sand, og med nogle Smaastene, som ingen Skade gjøre, meget overeensstemmende med det Leer, som hersker i det østlige Sjælland. I Hvilsted, Tiset, Tiilst, Søften og Framlev Sogne, samt endnu nogle andre Steder, er der mange store Stene i Jorden, som vanskeliggjøre Dyrkningen, og som burde opryddes. Af skarpsandige Jorder er der meget faa, og selv de blandet-sandige (muldsandige) ere ikke almindelige, saa at neppe noget heelt Sogn bestaaer af dem.

Under det guulgraae Leer kommer man paa de fleste Steder i den østlige Deel af Amtet til et Lag af graahvidt fedt Leer*), uden fremmede Indblandinger. Dette bruser med Syrer, og indeholder, efter en foreløbig Undersøgelse af Candi-

*) F. Ex. i Riis Skov norden for Aarhuus, ved Marsillesborg, ved Kysinge og Rud.

dat Køster, Talkjord og Kalkjord; man har med Held anvendt det til Jordforbedringer, og nogle Forsøg synes at love, at det ogsaa vil kunne anvendes til technisk Brug. De almindelige Mergelarter findes paa de fleste Steder i Amtet.

For at give et fuldstændigere Begreb om Jorderne i Amtet vil jeg tilføje et Udtog af de forskjellige Indberetninger om Amtets enkelte Underafdelinger.

1. Sabroe Herred.

Lyngaae Sogn: Lyngaae Bye har en for al Slags Sæd tjenlig Blanding af Muld, Leer og Sand, med Underlag for det Meste af Leer, og de ere hverken for side eller for høje. Herfra undtages a) et Par Gaarde, som meest have Sandjord, samt et Areal af 3 til 4 Hundrede Tønder Land vesten for Byen, som forhen har været Hede; de have et fladt, sidt, koldt Jordsmon, med en tynd blandet-sandig Fure og magert Leerunderlag. Det er ved Opdyrkningen bleven mishandlet ved Mergling uden Gjødsel og ved lutter Havreſæd i 16-18 Aar. Vivild har skarpsandige Jorder i Nedermarken og sandblandede med Leer-Underlag i Overmarken; de ere side, kolde og magre. Svejstrup har for det Meste bar Sand, tildeels Flyvesand. Favrskov Gaard har saare maadeligt Jordsmon, sandigt med Moser og Kjær; men det forbedres ved Mergling o. s. v.

Vitten, Haldum og Hadsteen Sogne: Jorderne ere leerblandede, med Underlag af bleggunlt Leer, side og jevne.

Folebye Sogn (Annex til Søften). Jorderne af meget forskjellig Beskaffenhed, deels blandet-sandigt Jordsmon af Dybde fra 4 til 12 Tommer og derover, med Underlag meest af Sand, opfyldt med større og mindre Stene, deels blandetlerigt, 5 til 12 Tommer dybt, med Underlag af Leer og Smaastene. Grunden er bakket, med jevn Skraaning.

Lading, Sabroe og Faarup: Sandjord, Muldjord og blandet Leerjord. Underlaget paa de fleste Steder rødt Sand eller almindeligt Sand og Leer.

2. Vester-Lisberg Herred.

Grundfør og Spørring } Sogne: Forskjellige Slags Jor-
Trige og Olsted }
der, høje og side, jevne og bakkede, lerede, sandige, stenede og muldede.

Søften Sogn: Jordsmonnet er deels blandet-sandigt og fra 4 til 12 Tommer dybt med Underlag meest af Sand, ganske opfyldt med større og mindre Stene, da den saakaldte Steenrevl gaaer over Søften Mark, deels noget lerigt med mindre Dybde fra 5 til 8 Tommer, med Underlag af Leer og Smaastene. De ere lidt bakkede.

Lisberg Sogn: Jorderne ere af ganske forskjellig Beskaffenhed; fra de sandede til de skjøre sandlerede eller leermuldede. Beliggenheden er paa nogle Steder høj, paa andre lav, og Bakker afvexle med jevnt Land.

Elsted } Sogne (Annexer til Hovedsogne i Randers A.):
Ellev }

Om disse ere ingen Beretninger komne, men formodentlig stemme de overeens med Naboesognene. Dog maa jeg bemærke, at Jorderne rimeligviis mere ligne dem i Hasle og Skejbye end dem i Trige, Olsted og Lisberg; thi en Tønde Hartkorn er (efter Forordn. 1 Oct. 1802) i Elsted og Ellev ligesom i de to førstnævnte Sogne taxeret til 450 Rdlr., da den derimod i Trige er ansat til 400, i Olsted til 350 og i Lisberg til 400-450 Rdlr.

3. Hasle Herred.

Lyngbye Sogn (Annex til Borum). Jorderne ere temmelig jevne og bestaae af leerblandet Muldjord.

Aarslev Sogn: Det har ret gode Jorder. Omtrent den halve Mark har Muldjord med Leer-Underlag, det andet Halve har Sand og Gruus til Underlag. De ere mere side end høie, mere jevne end bakkede.

Tiilst Sogn: Jorderne lettere, noget bakkede; Underlaget Gruus eller Sand; ved Brendstrup Bye ere de noget side.

Brabrand Sogn: Her er stor Forskjellighed. Nogle af Jorderne ere side, nogle, især til True Bye, høje. De ere sandige, muldede og lerede i forskjellige Blandinger; de meest sandige findes paa Brabrand Byes Grund, de meest lerede paa True og Gjellerup Grund. Underlaget er deels Sand, deels Leer. Gjennem den sydlige Deel af Brabrand Byes Grund gaaer en Steenrevle.

Kasted Sogn: Grunden hist og her noget bakket. Jorderne ere deels lette og stærkt sandblandede, deels skjøre med Leer-Underlag.

Hasle og Skejbye Sogne:
Vejlbye Sogn: } Jorderne muldede eller blandet-sandige, nogle stærkt lerede; de ere høje og noget, dog ikke meget, bakkede.

Aabye Sogn: Jorderne af forskjellig Beskaffenhed, lave og tildeels side.

Aarhuus Byes Grund stemmer for det Meste overeens med Hasle, Skeibye og Veilbye.

4. Framlev Herred.

Skiveholme og Skovbye
Sjelle og Skjørring } Sogne: Jorderne ere sandige, med mere eller mindre Blanding af Muld, tildeels dog ogsaa blandede Leerjorder. Underlaget er deels magert Leer, deels et Slags fast Al. Overfladen er i det Hele jevn.

Borum Sogn: Grunden er bakket; nogle Jorder ere stærk Leerjord med Leer-Underlag; den største Deel er let og sandig med Underlag af rødt Sand.

Storering Sogn: Grunden jevn, temmelig flid; Underlaget for det Meste Leer, og Jordsmonnet saadant, at det kan frembringe ethvert Slags Sæd.

Stjær Sogn: Det begrændses mod Sønden af høje Bakker, og har et mærkeligt Affald mod Norden. Jorden er fuld af Stene; naar disse opryddes, er den god og frugtbar.

Galten Sogn: Markerne ere jevne og side, men af god Bonitet, saa at de kunne bære ethvert Slags Sæd.

5. Ning Herred.

Ormslev og Koldt Sogne: Jorderne ere for det Meste jevne og stærkt lerede, med Undtagelse af de nordlige og lavere, nærmest ved Aaen og Brabrand Søe, hvilke ere ujevne og sandige. Underlaget er deels fast Leer, deels Sand.

Vibye Sogn: Jorderne ere deels sandige, deels leerblandede, med Underlag, deels af Sand, deels af Leer, deels jevne, deels bakkede.

Holme og Trandberg Sogne: Grunden er Muldjord, med Underlag, deels af Sand, deels af Leer, deels god og frugtbar, deels middelmaadig, ingensteds ganske slet. Her er en lang Strækning af Bakker: Holme Bjerge; men dette Bakkestrøg kan for det Meste dyrkes, og kan, vel behandlet, give alle Slags Korn. Det Øvrige er nogenledes jevnt. Skaade Bye har østlig ved Havet sandig Jord, som kun giver Rug, Havre og Boghvede. Vestlig har den muldet Jord, dog med Underlag af Sand.

Maarslet Sogn: Jorderne ere Leer med lidt sort Muld, Underlaget stærkt Leer; de ere mere jevne end bakkede.

Astrup og Tulstrup: Grunden er jevn og for det Meste blandet-lerig.

Beder og Malling: Jorderne ere deels lerede, deels sandige, mere jevne end bakkede.

6. Hads Herred.

Hvilsted (Annex til Astrup)
Torrild
Hundslund
Odder
Nølev
} Sogne:

De ere temmelig bakkede og bestaae paa nogle Undtagelser nær af sandblandet Leer og leerblandet Sand. De kunne ved rigtig Dyrkning give alle Slags Sæd, de enkelte Steder undtagen, hvor Sandet er herskende. I Hvilsted Sogn har Jorden en Mængde store Stene. I den sydlige Deel af Hundslund Sogn er en Strækning fra Vesten til Østen af Bakker,

som løber ind i Voer Herred, og som tildeels naaer en temmelig betydelig Højde.

Saxild
Randlev og Bjergager
Gosmer og Halling
Gylling
Ørting og Falling
} Sogne:

De bestaae, naar undtages nogle Steder i Falling, Ørting og Saxild Sogne, af meget gode Kornjorder med Leerunderlag uden synderlige Bakker og Moser.

* * *

I den største Deel af Aarhuus Amt lide Jorderne ikke Meget af skadeligt Vand, og hvor det forekommer, sørger man for at afslede det. De Sogne, som meest lide af Vand paa Engene, ere Aabye, Brabrand, Aarslev, Ormslev og Koldt, som støde til Aarhuus Aae og Brabrand Søe. Aarsagen er tildeels den, at Brabrand Søe er tilgroet fra Constantinsborg til Brabrand. Dog er det i Brabrand tildeels afledt. Ogsaa i Sjelle, Skjørring og Borum, (i hvilket sidste man har begyndt paa Afledning), samt Maarslet Sogne skal Jorden lide Noget af Vand.

Til Vandingsenge er der Lejlighed i Lyngaae Sogn, i Aarslev Sogn, dog kun i det Smaae, i Brabrand, Kasted, Skivholme, Skovbye og Harlev; men den benyttes i Almindelighed ikke. Kun paa Christinedal i Skovbye Sogn har Forpagteren ledet Aaen over endeel af Gaardens Eng og sporet gode Virkninger deraf.

2.

Findes der Kilder, Indsøer? Er Vandmassen i disse i de senere Aar betydeligen aftaget? Hvad menes Aarsagen dertil at være? Har man udtørret Søer og Moser?

Af Indsøer gives der i Aarhuus Amt følgende: een ved Favrskov af ubetydelig Størrelse, Lading Søe ved Lading, lidt større, een lidt mindre end denne ved Tostrup i Harlev Sogn og to, ligeledes smaae, paa Grændsen af Framlev og Hjelmslev Herreder, Gjeding Søe i Kasted Sogn, ubetydelig, Brabrand Søe, langstrakt fra Vesten til Østen, omtrent $\frac{1}{16}$ Qvadratmiil stor, men for en Deel tilgroet; Soelbjerg Søe, noget større, egentlig i Skanderborg Amt, men grændsende til Aarhuus Amt ved Soelbjerg.

Kilder gives der hist og her, men ikke i betydelig Mængde, rundt omkring i Amtet. Den mærkeligste Egn i denne Henseende er nok den nordvestlige Deel af Hads Herred, hvor der udspringer 1) to Aaer, som falde i Skanderborg Søe og derved bidrage til at danne Guden Aae, 2) en Hovedqvissel til Aarhuus Aae, og 3) den Aae, som falder ud ved Kysinge. Ellers udmærke Storering, Stjær, Galten, Søften og Folebye sig ved mange Kilder.

Vandmangel har vel havt Sted paa mange Steder i de tørre Aaringer; men som et vedvarende Onde kan den kun betragtes i Lyngaae Sogn, hvor den bestandig føles, (og hvor man ved at grave 18 Alen dybt ikke har faaet Vand), i Ormslev og Koldt, hvor den er følelig næsten hver Sommer og i stærk Frost, saavelsom i Falling, og i Smederup Bye i Gosmer Sogn, hvor selv de dybeste Brønde i Tørke og Frost ikke give tilstrækkeligt Vand.

I True Bye i Brabrand Pastorat er Vandet aftaget. Aarsagen dertil ligger maaskee i Vejrliget og i Skovenes Aftagelse. I Skivholme og Skovbye Sogne har man mærket stærk Aftagelse af Vandet, endskjøndt ingen Skove ere forhuggede og ingen Moser udtørrede; det synes som om Vejr-

liget her alene maa være Aarsagen. I Harlev Sogn er Vandet aftaget, deels formedelst tørre Somre, deels formedelst Udgravning. I Hads Herred er Vandet, efter en derværende Landmands (Hr. Inspecteur Qvists) Mening, formedelst den ved Udskiftningen bevirkede Gravning aftaget, undtagen i Kilderne. Jeg vil herom anføre hans egne Ord:

"Naar man betænker, at Hads Herred gjennemskjæres af et varigt Vandløb, som løber til Stranden omtrent fra Midten af den store Ørting og Randlev Tørvemose til to Sider, nemlig forbi Aakjær og Vads Mølle til den ene og forbi Rodsteenseie, Odder, Assendrup og Norsminde til den anden, og at der til dette Hovedvandløb er henledt næsten alt det Vand, som før maatte forblive i Moser og Sumpe til stor Fordærvelse for Engslæt og Agerbrug, saa at den største Deel af Hads Herred i hine Tider neppe avlede den fornødne Føde- mindre Sæde-Rug, hvilken Beboerne altid hentede fra Landets vestlige Egne, saa synes det, som om den Gravning, Udskiftningen har foranlediget, er Aarsag til Vandets Aftagning. Til Exempel vil jeg blot anføre, at paa den Deel af Fillerup og Ondrup Marker, som grændser til min Ejendom Lundhoff, saavelsom paa den mindre Landevej, der løber mellem denne og hine Byers Jorder, (paa hvilken Vandet om Vinteren og Foraaret fordum stod til Bugen af Hestene), findes nu intet mere staaende Vand i de vaade Aarstider, siden jeg til min egen Fordeel ved Grøfter ledte det gjennem mine Jorder og Skove til Torrild Aae, der fører det igjennem Fillerup og Odder, hvor 5 Møller benytte det, inden det falder i hiint omtalte Vandløb, som gaaer fra den store Tørvemose til Stranden ved Norsminde. Lignende Exempler findes der nok af her i Egnen. Mig er ikke bekjendt noget Sted, hvor det saaledes ved Grøfter afledte Vand kan samles og blive staaende; thi det gaaer sin Gang til Aaer og Bække, som fører det til Havet. Denne Hadsherreds ejendommelige Situation synes ogsaa kjendelig derved, at her ingen Indsøer eller store Vanddamme findes, dem undtagne, som man med Spaden af Nødvendighed har dannet sig."

At Skovenes Formindskelse maa bidrage til Vandets Aftagelse, er temmelig sikkert, da den forøger Uddunstningen; men denne Aarsag har ikke i betydelig Grad havt Sted i Aarhuus Amt.

Udtørring af Søer og Sumper har ikke i betydelig Omfang fundet Sted; af Gammelgaards Søe paa Grændsen af dette og Skanderborg Amt er ved Udgravning det Halve blevet til Enge, hvorpaa avles omtrent 50 Læs Høe.

3.

Hvorledes er Klimatet? tørt, fugtigt, koldt, luunt? etc.

Luften er i det Hele taget tør og sund; kun i Egnen omkring Aarhuus Aae er den noget fugtig. Temperaturen kan ikke være meget forskjellig efter den geographiske Brede, da der kun er ½ Grad fra den sydligste til den nordligste Deel; men Stedernes højere eller lavere Beliggenhed, saavelsom Nærværelsen eller Fraværelsen af Skove kan bidrage endeel dertil. Saaledes er Luften i Aarslev mildere end i Tiilst, da Sneen der gaaer hurtigere bort end her; dette maa forklares deraf at Aarslev ligger lavere, og Tiilst høiere. Paa andre Steder er Klimatet luunt, fordi Skovene give Lye. Adskillige Steder antager man, at Regn og Tordenbyger sædvanlig drive uden om f. Ex. i Lyngaae, Holme, Borum og Lyngbye. Dette Phænomen er vel ikke fuldkommen oplyst, og kan maaskee staae i Forbindelse med et andet, det nemlig at Lynilden paa visse Steder i Landet siges at slaae meget ofte ned. Vestenvind er paa de fleste Steder herskende. Jøvrigt ere disse Data utilstrækkelige til fuldkommen at characterisere Klimatet. Hertil behøvedes fortsatte meteorologiske Jagttagelser saavelsom Observationer over Værtriget. Af disse sidste kan anføres, at Humle trives godt her, at man i

Sjelle og Aarslev Præstegaarde, har Morbærtræer, hvis Bær modnes, og at ogsaa ægte Kastanier undertiden modnes.

4.

Hvorledes er Udskiftningen? Ere Jorderne meget udparcellerede? Hvilke Følger har der havt i Henseende til Folkemængde, Dyrkning, Tillæg af Creature?

I det Hele taget er Udskiftningen vistnok ikke at rose; paa nogle Steder er den desværre meget slet, og lægger derved en stor Hindring i Vejen saavel for Markfred som overhovedet for et forbedret Agerbrug.

De slletteste Udskiftninger ere nok i Brabrand, Skivholme og Skovbye, hvor Jordlodderne meest ere Triangler, i Sjelle og Skjørring, hvor Præsten endog har sin Jord paa 10 Steder (Skov og Eng medregnet), i Stjær og Galten, hvor nogle have deres Jorder paa 10 eller flere Steder, Borum, Ormslev og Holme, i hvilke to Sogne Ager-Lodderne ere paa tre Steder.

I Hads Herred er Udskiftningen næsten overalt god og Meget er udflyttet. Ogsaa er den ret god i Vitten Pastorat, i Lading Pastorat, i Søften og Folebye, (i Søften ere omtrent de halve udflyttede,) og i Aabye Sogn, hvor en meget fordeelagtig Udskiftning har fundet Sted; i dette lille Sogn paa 88 Tønder Hartkorn ere 7 Gaarde og et Boelsted udflyttede paa deres Marker.

Aarhuus Byes Grund ligger i Fællesskab. Den er inddeelt i Lodder (Gaards-Avl kaldede), hvoraf enkelte Beboere have mange, nogle een eller flere, og de fleste slet ingen. En Lod eller Gaardsavl ligger altid i to Vange, hvoraf den ene bruges i fire Aar og den anden imidlertid ligger til fælles Græsning. En Deel af Byemarken er Byens Ejendom og udleies i Lodder paa 4 til 5 Tønder Lands Størrelse. Kun Magistraten har faaet de den tillagte Jorder uddragne af Fælles-

slabet og indfredede ved Hegn. De Borgere, som eje flere Gaardes Avl og Tofter, hvoraf endeel indhegnede ligge tæt omkring Byen, ønske Udskiftning; de, som ingen Jord have, men nu alligevel om Sommeren holde Malkekøer paa Fælleden, ønske, at Alt maa blive i samme Gang som nu.

I Sabroe Herred er ubetydelig Udparcellering. En nu afdød Præst i den nordlige Deel af Amtet fandt den ønskelig i sine Sogne for at bøde paa Udskiftningens Mangler, da Udlodderne nu maaskee mere ere Gaardene til Besvær end til Fordeel. En anden Præst mener, at det er godt, der ingen Udparcellering er; "thi ved mange smaae Udparcelleringer forøges Folkemængden af fattige Stakler, som ikke kunne ernære sig selv og blive det Almindelige til Byrde: Agerdyrkning og Tillæg af Creature forsømmes og derved". I Vester Lisberg Herred er temmelig megen Udparcellering, især i Grundfør, Trige, Olsted og Søften Sogne; i Lisberg Sogn er kun een Gaard udparcelleret. Folkemængden er derved forøget; men en bedre Dyrkning og flere Creatures Tillæg synes — efter Præsternes Beretninger — ikke derved at være befordret. "Saadanne "Smaalodders Dyrkning (paa 2—5 Skpr. Hartkorn) bliver "altid kun maadelig, saalænge den skal skee ved Fremmede for "Betaling, eller af Villighed, hvilket maa vise sin Indflydelse "paa Afgrøden og Creatures Tillæg", skriver een af disse.

I Hasle Herred er ikkun i Brabrand Sogn stærk Udparcellering, som har forøget Folkemængden, men ikke forbedret Dyrkningen, fordi denne for det Meste besørges ved Gaardmændene. At den har havt og vil faae en større Indflydelse paa Fattigkassens Udgifter, har Erfaring viist, og vil den endnu stadfæste, skriver een af Præsterne; en anden siger: "Megen Udparcellering finder ikke Sted endnu, men som en "Følge af den daglig stigende Armod vil den snart blive en "sørgelig Nødvendighed", — (ogsaa fordi Beboerne kjøbte paa en uheldig Tid i Navneværdi 1817).

I Framlev Herred er ingen Udparcellering undtagen i Storering, Stjær og Galten Sogne, desuden fra fire Selveiergaarde i Sjelle Pastorat, samt i nogle Byer i Harlev og Framlev Pastorat. Angaaende Sjelle Sogn lyder en Be-

tænkning saaledes: "Jeg troer ikke, det skadede, om alle Ud-"markerne og Hedelodderne bleve udparcellerede fra Gaardene; "thi af de første haves ej den fulde Nytte, og af de sidste "som oftest slet ingen, formedelst deres Fraliggenhed; og paa "en bedre Udskiftning og Udflytning forbyde Tidsomstændighe-"derne at tænke". Jeg vil her tilføje, at paa Sjelle Hede synes Jorden at være saa god af Naturen, at den tilvisse fortjente at benyttes til Andet end til at bære Lyng. En kyndig Landmand i samme Herred siger: "At saavel Sælgerens be-"holdne Jorder som Parcellistens i Almindelighed dyrkes bed-"re, kan tildeels ikke nægtes." En anden Landmand formener, at Udparcellering mange Steder af een eller anden Gaard vilde være gavnlig som det sikkreste Middel til at faae de nu udyrkede Jorder og Heder under Plov og til at sætte flere agerdyrkende Familier i Virksomhed. I een Betænkning yttres den Frygt, at den for vidt drevne Udparcellering vil medføre et uberegneligt Tab for Galten Sogn. "Hidtil have Beboer-"ne ernæret sig tildeels med Favnetræes Transportering til "Aarhuus; men denne Næringskilde tager af. Den smaalige "Udparcellering har ej havt nogen gavnlig Indflydelse paa "Creatures Opdræt og Tilvæxt, da Enhver indskrænker sig "til de allernødvendigste Arbejdsdyr. Dyrkningsmaaden har "heller ikke vundet, da Hestene ere slette. Folkemængden er i "Tiltagende", men, som man frygter "paa Fattigkassens Be-"kostning."

I Ning Herred har Parcellering fundet Sted i alle Sogne, undtagen i Trandberg og Maarslet. Hvad Følgerne angaaer, saa ere Alle enige om, at Folkemængden har taget til; Nogle paastaae, at Fattigdom ogsaa er forøget; men een af dem, der have indsendt Beretninger, siger: "at Agerdyrk-"ningen derved er forbedret og Tillægget af Creature forøget.

I Hads Herred er nogen, men ingen overdreven Parcellering. En der boende Landmand mener, at mere end den hidtilværende ikke er tilraadelig, da Loddernes, og især Huusloddernes Parcellering giver forarmede Besiddere, som om nogle Aar blive Fattigvæsenet til Byrde, førend de blive gamle og svagelige.

Sammenfatte vi nu alt dette, saa viser det sig øjensynlig, at Parcelleringen har forøget Folkemængden, at den har bidraget til at nogle uopdyrkede Jorder ere blevne drevne, samt at den har forøget Creaturernes Antal. Derimod seer man ikke, at den har bidraget til at forbedre Dyrkningsmaaden eller at forædle Qvægholdet; og heller ikke mener jeg, at man med Grund kan vente dette af Parcelleringen. Parcelleringen er derimod en naturlig Følge af Forbedring i disse Puncter; thi ved forædlet Landbrug sættes man i Stand til at ernære sig af et mindre Areal end ellers. Fattigdom er forøget: det tilstaaes; men derfor er det ikke sagt, at Almeenvelstanden er taget af, siden Parcelleringen begyndte. (Uden Tvivl er den det, men af andre Aarsager). Det skader ikke, at der er flere Fattige, naar de, som skulle forsørge dem, paa samme Tid bedre ere i Stand dertil. Det er unægteligt, at Fordelen af et stort Folketal, i det det formindsker Arbejdslønnen, til en vis Grad erstatter det Tab, som forvoldes af en forhøjet Fattigskat. At desuden Fattigdom ikke er en nødvendig Følge af en nok saa liden Parcellering, kan sluttes deraf, at mange jordløse Husmænd og Indsiddere leve uden at blive Fattiglemmer; hvorfor skulde da de smaae Jordbrugere nødvendigen blive det? Men rigtig nok kan et for stort Folketal til Arealet være en Ulykke, da det Tilfælde kan indtræffe, at Jorden ikke, om Dyrkerne ere nok saa arbejdsomme, kan ernære dem. Er det da ikke kommet saavidt i Aarhuus Amt? Jeg troer det ikke; thi det hedder næsten allevegne fra: Arbejdsløse gives der ingen af, forsaavidt som man kan og vil arbejde, og Arbejdslønnen er forholdsmæssig meget høj; og vist er det, at man ved Producters Frembringelse og Forædling vilde kunne sysselsætte mange Flere, naar Arbejdslønnen var moderatere.

Uden Tvivl dyrkes Jorden i Almindelighed med mere Flid paa Parcellerne end paa de store Gaarde, fordi det Meste gjøres med egne Hænder; men forsaavidt som Parcellerne skulle drives ved Billighedsarbejde, drives de kun maadeligt. I dette Amt kan man neppe sige, at den Vindskibelighed og Røjsomhed, som er nødvendig, naar Parcelleringen skal være

til Fordeel for Landet, endnu er herskende. Naar Folk noget meer end forhen vænne sig til at bruge deres egne Hænder, og naar americanske Plove blive almindeligere, vil Dyrkningen paa Parcellerne nok blive bedre. Ovægavlen er ikke just forbedret; men man tør vente, at Parcellisterne, naar de indsee deres egen Fordeel, ville skaffe sig bedre Ovæg.

Følgende Fordele, troer jeg, Parcelleringen fører med sig:

1) Der gives Lejlighed til, at megen Jord drives, som nu ligger for langt fra Haanden, og ikke kan dyrkes ordentlig af de nuværende Ejere, med mindre der skeede en ny Udskiftning.

2) Landejendommenes Værdie maa forøges. Ofte hændes det, at der gives tre eller fire Personer, som kunne have Raad til at kjøbe $\frac{1}{3}$ eller $\frac{1}{4}$ Deel af en Gaard, men ingen, som kan kjøbe en heel Gaard. Skal en saadan altsaa sælges, vil den af Mangel paa Lysthavere ofte blive solgt under sin Værdie, hvilket ikke vilde være skeet, om den kunde være blevet udstykket.

3) Parcellisterne kunne ofte leve lykkeligere, end Gaardbrugerne nu leve. En Gaardmand har store kongelige Skatter at betale, og maa udrede en høj Folkeløn. Det Sidste falder mestendeels bort for Parcellisten, Skatterne blive mindre byrdefulde, og der er Leilighed til en extraordinair Fortjeneste ved Dagleie ꝛc., hvilken Gaardmændene ikke have. Virkelig siger en Beretning fra Framlev Herred: "Haandværks-"folk, Huusmænd og Tjenestefolk ansee sig for — og ere ogsaa — "de lykkeligste, da de Intet have at svare Skatter af."

4) Ved Parcellering skaffes Haandværksfolk paa Landet Lejlighed til at erholde Adskilligt til deres Underholdning, uden at betale det med Penge. Ogsaa de Personer, som forstaae Havedyrkning, vilde være istand til, af en liden Plet, uden Creaturer, og næsten blot ved egne Hænder, at forskaffe sig Livets Ophold.

Resultatet heraf, troer jeg, maa blive, at der ikke behøver at sættes Grændser for Parcelleringens Tiltagelse, men at der blot bør sørges for, at den faaer saa lidet skadelige Følger som mueligt. Jeg vilde ikke foreslaae, at de nu gjeldende

Love mod Parcellering blive aldeles ophævede; men at der gratis blev forundt Bevilling ogsaa til mindre Udstykninger, naar der angaves fuldkommen gyldige Grunde derfor. Hvis det var mueligt at paalægge de nye Parcellister at stille et Slags Caution for at de ikke — uden i Tilfælde af langvarig Sygdom eller deslige Uheld — skulde falde Fattigkassen til Byrde, saa vilde de værste Følger af Udstykningen forebygges.

Ifald det skulde være at befrygte, at Folkemængden skulde tiltage i en ikke ønskelig Grad, saa kunde dette ogsaa tildeels forhindres derved, at undertiden flere Gaarde bleve forenede til een. Den fuldkomneste Frihed i denne Henseende vilde og, ligesom Frihed til at parcellere, forhøje Ejendommenes Værdie; thi det hænder vel undertiden, at Nogen ønsker at kjøbe, fæste eller og forpagte en Gaard, men lader det blive, fordi han ikke kan træffe een af en passende Størrelse eller passende Beliggenhed for sine Jorder. Naar han kunde slaae 2, 3 eller 4 sammen, vilde han maaskee faae hvad han ønskede. Endnu oftere træffer det, at en Godsejer ønsker at drive een eller flere Fæstegaarde for egen Regning: om dette var dem tilladt, vilde selv det forøge Godsets Værd, fordi enhver Ejendom tiltager i Værdie i Forhold til den Raadighed, man erholder over den.

5.

Hvilken er den almindelige, meest gjængse Dyrkningsmaade? Hvilke Afvigelser gives derfra? Bruges Kobbeldrift med reen Brak? eller Vexeldrift med Brakfrugter? Hvad dømmes derom? Er nogen betydelig Deel af Jorden udlagt til varigt Græsland?

I Almindelighed tager man saa mange Halme af Jorden, som den vel kan give, begynder med Byg, hvor Jorden er god nok dertil, og ender med Havre, og lader Jorden derpaa hvile uden at have saaet Foderurter deri. Paa nogle Steder

saaes ikke andet end Straaesæd, og man er ikke bange for at tage to Kjærve af eet Slags efter hinanden.

I Sabroe Herred bruges:

almindeligviis:

I middelm. Jord.

1. Byg.
2. Rug.
3. Byg.
4. Havre.
5. Havre.

3 til 4 Aars Hvile.

i Lyngaae Sogn:

I bedste Jord.

1. Byg, Boghvede ell. Brak.
2. Rug, gjødet.
3. Byg.
4. Havre eller Ærter.
5. Havre.

4 Aars Hvile.

I sandig Jord.

1. Boghvede.
2. Rug, gjødet.
3. Rug.
4. Boghvede.
5. Rug.

4 Aars Hvile.

I Vester-Lisberg Herred:

i Almindelighed.

1. Byg gjødet, Hør eller Vikker.
2. Rug.
3. Byg og Ærter.
4. Havre (tildeels med Klever.)

4 til 5 Aars Hvile.

i Lisberg:

1. Byg.
2. Rug ell. Hvede.
3. Byg.
4. Ærter.
5. Byg.
6. Havre.

6 Aars Hvile.

i Søften og Folebye.

1. Reen Brak.
2. Rug. Byg.
3. Byg. Rug.
4. Ærter. Byg.
5. Byg. Ærter.
6. Havre.

4 til 5 Aars Hvile.

Gjødningen deles til de to første Kjærve.

I Hasle Herred:

4 til 5 Aars Drift med Rug, Byg, Havre, Ærter, og 4 Aars Hvile. Dog

i Brabrand og Kasted:

1. Byg, lidt gjødet.
2. Rug, gjødet.
3. Byg.
4. Havre.
5. Havre med Klever.

1. Havre, gjødet.
2. Rug, gjødet.
3. Byg.
4. Ærter.
5. Byg.
6. Havre.

5 (?) Aars Hvile.

I Framlev Herred.

i Almindelighed i god Jord:	i Almindelighed i slet Jord:	i Storering Pastorat:
1. Byg.	1. Boghvede.	1. Byg gjødet ell. Hør ugjød.
2. Rug.	2. Rug, gjødet.	2. Rug, gjødet.
3. Byg.	3. Byg.	3. Byg.
4. Havre.	4. Havre.	4. Ærter.
(5. Havre.)	5. Havre.	5. Havre.
4 til 5 Aars Hvile, tildeels med Klever.		

I Ning Herred.

1. Byg, gjødet, eller	1. Byg, lidt gjødet, eller	1. Byg
2. Rug.	2. Rug, gjødet.	2. Rug.
3. Byg.	3. Byg.	3. Byg.
4. Havre.	4. Havre.	4. Ærter.
4 Aars Hvile.	5. Havre.	5. Byg.
	(6. Havre.)	6. Havre.
		(7. Havre.)
	4—6 Aars Hvile.	

I Hads Herred.

Vestre Deel.		Østre Deel.
1. Brak eller	1. Byg, gjødet.	
2. Vintersæd.	2. Rug, gjødet.	Den holstenske
3. Byg.	3. Ærter.	Drift.
4. Ærter eller Vikker.	4. Byg.	
5. Byg.	5. Havre.	
6. Havre.		

Fra disse gives dog følgende Undtagelser:

Paa Favrskov bruges Kobbeldrift; i Vitten Pastorat bruge Nogle reen Brak, ligeledes bruges den ved Haraldslund; i Lisberg Sogn brakke Nogle omtrent en Tønde Land; paa to Herregaarde i Brabrand og Kasted Sogne bruges reen Brak; i Borum, Lyngbye, Harlev og Framlev er begyndt dermed. I Ormslev Pastorat har en enkelt Mand Brak; i

Vibye og Tiset bruges den af Nogle; i Holme er begyndt med Brak og Vikkeavl; i Beder og Malling bruges deels heel, deels halv Brak; endelig i Hads Herred følges, som ovenfor er sagt, Herregaardenes Exempel tildeels af Bønderne, saa at de drive Jorderne paa holstensk Maade. De fleste Agerbrugere udenfor Bondestanden i hele Amtet bruge Kobbeldriften.

Vexeldrift er ogsaa forsøgt, og det med temmelig Held, uden forsaavidt som de faldende Kornpriser have forvoldt, at de forøgede Dyrkningsomkostninger ikke ere betalte. Ubetydeligt have Bønderne befattet sig dermed, saasom en Mand i Vitten Pastorat, en Huusmand i Randlev og paa en Maade Nogle i Beder Pastorat. I de sidste Aar ere nok nogle flere komne til. Paa Herregaardene bruges den ogsaa kun lidet, hvortil Aarsagen vel ikke maa søges alene i Mistillid til dens Værd, men undertiden i den Indskrænkning, som Hoverieforeninger paalægge dem, ofte og maaskee i de større Omkostninger, der er ved at indføre en saadan Forandring paa et stort Areal, end paa et lidet; kun ved Haraldslund bruges den i Forening med reen Brak. Præsterne synes at vise meest Tilbøjelighed til at indføre denne Forbedring, saaledes Hr. Hyphoff i Lyngaae, Hr. Hahn i Brabrand, Amtsprovst Winther i Storering, og Hr. Friis i Holme.

Af andre Landmænd bruger Forvalter Terndrup paa Petersminde den; den blev forsøgt af Krigsraad Møller paa Favergaard, (som nu er flyttet til et andet Amt), men uden Held.

De Indvendinger, som gjøres mod Vexeldrift, ere just ikke af megen Betydenhed. Nogle mene, at den vil være skadelig i Tidens Længde; men det kan den vel kun, naar den drives ufornuftig. Væsentligere kan den Indvending være, at man ikke har Raad til at gjøre Udlægget, saavelsom den Omstændighed i nærværende Periode, at Priserne paa Producter ere saa lave, medens Dyrkningsomkostningerne vedblive at være høje; det kan altsaa være betænkeligt at indføre en Drift, som i høj Grad forøger Dyrkningsomkostningerne, medens Productet, skjøndt det ogsaa forøges meget, dog ikke giver en saa betydelig større Revenue i Penge; man maa herved være

saa meget mere betænkelig, som man ikke veed, om Priserne ville falde endnu dybere. At Daglønnen tildeels er meget høj, og at man undertiden næsten slet ikke kan faae Arbejdere, maa naturligviis være en vigtig local Hindring. I den Grad, som paa enkelte andre Steder, f. Ex. i den østlige Deel af Veile Amt, har den ikke Sted her, men den spores dog ogsaa. Paa sandig Jord, hvoraf der findes noget paa enkelte Steder i Amtet, maa ogsaa det ringe Antal af Værter, som man har at vælge iblandt, gjøre Vexeldriften vanskeligere. Jeg tænker, at man der bør lade Jorden hvile i 5—7 Aar og drive den i 3 eller 4 Aar; man vil da kunne gjøde den saa godt, at dens Afgrøde vil betale Dyrkningsomkostningerne. Det kommer nu an paa at vedligeholde en god Græsbund paa den hvilende Jord i saa lang Tid. Jeg vil overlade til Kyndigere at bestemme, hvorledes dette bør skee; men jeg formoder, det lader sig gjøre, og at det kan skee blandt Andet ved at saae Frøet af flere Foderurter mellem hinanden (saasom hvid Klever, guul Kjellingetand, guul Rundbælle, Rajgræs, blød Hejre), ved at vælge saadanne, som ere fortrinlig passende til Jorden, endelig, dersom i et tørt Aar Græsningen skulde være gaaet bort, da at besaae den paany med Græsfrøe.

Paa Aarhuus Byes Jorder kan man, da de ligge i Fællesskab, ikke vente sig nogen fortrinlig Driftsmaade. Den ene Vang drives i 4 Aar, medens den anden imidlertid ligger ud til Græs, og dermed omvexles hvert fjerde Aar. I de fire Aar, Jorderne hvile, har Ejeren slet ikke større Nytte af dem, end Byens samtlige Beboere. Dersom de til Græsning udlagte Jorder i Forvejen vare besaaede med Klever, var det meget nyttigt, da de nu i de første 3 Aar næsten slet Intet bære til Føde for Qvæget.

Næsten Intet i hele Amtet er udlagt til varigt Græsland, naar man ikke hertil vil regne nogle Strækninger, som formedelst Terrainets Beskaffenhed ikke vel ere skikkede til Dyrkning, saasom nogle af Bakkerne ved Holme og ved Hundslund, m. m.

6.

Gjør Sommerstaldforing Fremgang? Hvilke Indvendinger gjøres derimod?

Sommerstaldforing er næsten ikke endnu i Brug; dog bruges den af Præsten Hyphoff og Degnen Jensen i Lyngaae, paa Herregaardene i Brabrand Pastorat, samt i Præstegaarden heel med Heste, halv med Qvæg. I Skivholme Pastorat har den været brugt, men er aflagt igjen; ligeledes have Præsten og Kirkesangeren i Borum forsøgt den, men opgivet den igien, fordi Vikkehavre for sildig kommer til Grøde. I Storering og i Maarslet Pastorater begyndes med Staldforing. Hestene holdes paa adskillige Steder inde til St. Hansdag.

Man indvender derimod især, at naar man ikke har fortrinlig gode Jorder, mangler Grønt til Foder i Foraaret; Krigsraad Møller, som brugte Staldforing paa Favergaard, maatte derfor aarlig formindske sin Besætning. Nogle Steder mener man, at det er for bekosteligt, fordi man maatte anskaffe sig nye Avlsredskaber og holde flere Tjenestefolk. Til Fordomme kan man vel regne de Meninger, at den hele Staldforing er skadelig for Qvæget, og at Køerne ikke malke godt derved.

7.

Anvendes Kalk, Dynd, Mergel eller kunstige Gjødningsmidler? Har man gjort Forsøg med at brænde Grønsværen saavel paa Agre som Enge? Virkningen deraf. Hvorledes vare de Jordsmon, paa hvilke Brændingen foretoges? lerede, mergelagtige, sandede, tørvagtige?

Brugen af Dynd til Gjødning er temmelig almindelig. I tørre Sommere udgraves Dynden af Dammene, lægges i et

Aars Tid paa Ageren for at udluftes, og nedpløjes derpaa. Dette er f. Ex. skeet i Skivholme, Harlev, Søften, Vitten og Brabrand Pastorater. (Paa sidste Sted brugte man det til Byg; men man lod det ikke længe nok udluftes).

Mergling bruges hist og her, saaledes især af de driftige Landmænd Hollesen paa Favrskov og Koch paa Christinedal. Den bruges lidet i Vitten Pastorat; i Sabroe Pastorat, hvor den er at have; men det er meest Sandmergel. Ved Haraldslund har man brugt Mergling, men ophørt igjen for Bekostningens Skyld. Paa Vestereng bruges den, ligeledes af nogle Faa i Brabrand Pastorat. Paa Vedelslund har man begyndt dermed, og vil bruge den mere i Eftertiden. Paa en Gaard i Skjørring er begyndt derpaa med megen Kraft; Mergelen opgraves der paa Stedet. I Storering Pastorat have nogle faa brugt den. I Borum Pastorat har Præsten og Kirkesangeren brugt den, med Held paa siid Jord, men i de tørre Aaringer snarere til Skade paa Sandjorden. (Formodentlig har det været en Mergel, som ikke passede til Jordsmonnet). I Harlev og Framlev ansees Mergel for skadelig, undtagen paa kolde Jorder. I Aarslev Pastorat have Nogle begyndt, men de finde det for besværligt. I Vibye Pastorat have Nogle begyndt dermed, men uden at spore synderlig Virkning. I Holme Pastorat have et Par begyndt, ligeledes Forpagteren paa Vilhelmsborg. Paa Aakjær er merglet med udmærket Held, og endeel i Hads Herred have fulgt Exempelet.

Paa Haraldslund har man saaet Boghvede og nedpløjet til Gjødning; det Samme har man paa Petersminde gjort med Rapsæd.

Præsten i Brabrand har forsøgt at afbrænde Grønsværen, men uden Nytte. Lyng afbrændes i Hedeegnene enten for at faae fiint Græs eller for at opdyrke Jorden.

8.

Bruges Stude til Markarbejde?

I dette Amt bruger man næsten slet ikke Stude til Markarbejde. Man paastaaer almindeligen, at de ere for langsomme; dette kan imidlertid dog vel kun gjelde forsaavidt som de skulle bruges til Kjørsel, ikke til Pløjning. Den væsentlige Aarsag er dog nok, at man ikke ret kjender det, samt at man maatte gjøre nogle Forandringer i de hidtilværende Indretninger. En Undtagelse gjør Hovedgaarden Favrskov; thi her bruges Stude til Markarbejde, saasom til Mergelkjørsel og til raae Jorders Opbrydning.

9.

Hvorledes ere Agerdyrkningsredskaberne? Erkjendes Svingplovenes (de engelske Ploves) Fortrinlighed? Ere de nyere arbejdsparende Redskaber bekjendte og benyttede?

Man bruger den almindelige danske Plov, som dog antages at være lettere end den sjællandske, og tildeels trækkes af to Heste. Ogsaa bruger man Harver med Jerntænder, eller halv Træ, halv Jern.

Brugen af Svingploven saavelsom andre forbedrede Agerdyrkningsredskaber er ikke ganske ubekjendt. I Lyngaae Sogn har Præsten Hyphoff 2 Baileyske Plove, en Exstirpator med 7 Skjærer, en Kartoffel-, Hyppe- og Skuffe-Plov og en belgisk Harve; Peder Pedersen i Hatholm har en smallsk Plov og en Mand i Svejstrup en baileysk, som han dog, af Fordom, er bleven keed af at bruge. Christen Bonde har og skaffet sig en baileysk Plov og en Exstirpator. Dette er en god Begyndelse; men de andre Bønder gjøre Nar af disse Redskabers Brug, og dette hindrer deres Udbredelse. I La-

ding Pastorat har man prøvet engelske Plove, men maattet ophøre dermed formedelst de mange Stene. Paa Haraldslund bruger man Brakharven, paa Kjærbyegaard Svingplove. Afdøde Amtsprovst Winther i Storering brugte ikke andre end engelske Plove; han havde en Exstirpator med 7 Skjærer, en Kartoffel-, Hyppe- og Skuffe-Plov, samt en Brakharve. Nogle enkelte Andre have skaffet sig Brakharver. Præsten i Borum har en Svingplov, Niels Pedersen i Stovtrup Skov (Koldt Sogn) gjør selv en Svingplov af en egen Indretning, som roses meget. Paa Constantinsborg er en Hyppeplov. Præsten i Holme har Exstirpator, Brakharve og Kartoffelplov. Paa Herregaardene i Holme Sogn bruges Svingplove og paa Rodsteenseie Exstirpator. Niels Remmer i Terp og Søren Rasmussen i Haar have Svingplove.

Ved Aakjær og Dybvad bruges ikke uden de smaae holstenske Plove med smaae Hjul, lige Aas og Træhoved. De ere lette, og pløje en skjøn Fure.

Bønderne erkjende ikke Svingplovens Fortrinlighed; men det kommer vel meest af Fordom. Mange, som skjønne paa dens Værd, hindres fra at bruge den ved dens Kostbarhed.

10.

Er der raae og uopdyrkede Jorder? Optages disse til Dyrkning? paa hvad Maade, under hvilken Sædfølge og med hvad Held? Har man, forsaavidt Opdyrkninger have været foretagne uden at staae i Forbindelse med allerede organiserede Avlsbrug, brugt Heste eller Stude som Arbejdsdyr? og har man til Besætning fornemmelig valgt Hornqvæg eller Faar?

Aarhuus Amt er formodentlig af Jyllands Amter det, hvor der gives det mindste Antal af raae og uopdyrkede Jorder; men ogsaa det, hvor de efter Jordens Beskaffenhed mindst burde findes. Til denne Klasse regner jeg naturligviis ikke Skovene, Engene, samt Tørvemoserne, men kun Lyngheder,

Bakker og saadanne Moser, som ere skikkede til Dyrkning. Af disse sidste er der kun faa, af Heder er der heller ikke stor Mængde; disse findes især i den nordligste og nordvestligste Deel af Amtet, nemlig i Vester-Lisberg, Sabroe og Framlev Herreder. I Vitten og Lading Pastorater samt i Spørring Sogn er der noget Hedeland, ligeledes i Harlev Pastorat. I Skivholme og Sjelle Pastorater er der nogle Hundrede Tønder Hedeland.

I Holme, Maarslet og Beder Pastorater er der nogle, men ikke mange uopdyrkede Jorder, i Hads Herred meget faa.

De mærkeligste Opdyrkninger ere følgende:

1) Forpagter Hollesen paa Favrskov har udtørret, planeret og merglet et Tuckjær paa henved 50 Tønder Land, samt en stor Mængde Sumpe rundt omkring paa Marken, og agter, naar han er færdig dermed, at drive det i Forbindelse med det øvrige Avlsbrug. Han bruger dertil baade Heste og Stude. Han har brakket, merglet og gjødet, og saaet Hvede, derefter Byg, Vikker, Byg, Havre med Klever. I 28 Tønder Land Engkjær har han begyndt Sædfølgen med Provstierug. Paa 30 Tønder Land blød ufrugtbar Eng har han grøftet, pløjet, paaført Sand. Dette bliver nedpløjet om Foraaret, og deri saaes Havre, hvidt Klever, Rajgræs og andre Slags Græsfrøe, for at det siden kan udlægges som Eng.

2) Forpagter Koch paa Christinedal opdyrker sin Hedebund uden Forbindelse med andet Jordbrug. Han bruger følgende Dyrkningsmaade: at brænde Jordskorpen til Rug, derpaa gjøde til Rodfrugter, saavidt Gjødsken strækker, besaae Resten med Værter, som nedpløjes eller afædes, derefter at saae Byg eller Havre med Klever. Til at brække er meest brugt Stude, til Besætning Faar.

I Sabroe og Framlev Herreder opdyrkes lidt af Hederne, men ikkun lidet formedelst Loddernes store Afstand. Lyngen afbrændes almindeligviis, og Jorden ligger brækket et Aars Tid eller mere, derpaa saaes Rug, og siden bruges den sædvanlige Sædfølge. Hvor et enkelt Huus er anlagt paa Hedejorden, finder det Samme Sted; thi Husmanden faaer sin

Jord dreven af Gaardmanden med dennes Heste. I Stjær Sogn er en stor Strækning Land besaaet med Steen, og noget Skovland, der Tid efter anden opdyrkes og udpines saa godt som mueligt førend det udlægges til Græs. I Holme Sogn ere hist og her nogle smaae Pletter opdyrkede, som sædvanlig første Gang besaaes med Hør, som sjelden mislykkes.

Det var højlig at ønske at flere vilde følge Hollesens og Kochs Exempler; men det kan i Almindelighed ikke vel skee, naar Jorderne blive ved at tilhøre de nuværende Besiddere, da de ere for langt fra Haanden. Naar der paa Hedelodderne anlagdes Boelsteder midt i den Jord, som skulde opdyrkes, og der brugtes Stude istedenfor Heste, saa vilde det her, i det af Naturen gode Jordsmon, bedre lykkes end andensteds. Men noget Forskud skulde der til en saadan Opdyrkning. Fremmes vilde denne Sag, naar Hindringerne for Parcelleringen bleve hævede, og naar enhver, som opdyrkede en vis Mængde Jord, blev fri for Krigstjenesten.

11.

Sørge Agerdyrkerne for at forskaffe sig god Saaesæd?

Den Omhu, som Landmændene vise for at skaffe sig godt Sædekorn, lader upaatvivlelig endnu Meget tilbage at ønske. I Almindelighed er man ligegyldig ved Vaarkornet; med Rugen gjør man sig noget mere Umage.

Dog bære, ifølge de indkomne Beretninger, Beboerne i Hads Herred og i Vester-Lisberg Herred for det Meste Omsorg for at faae godt Sædekorn. I Søften og Folebye f. Ex., sørger man derfor ved deels at tage de bedste Kjerner ved Kastningen, deels ved Kjøb eller Tusk. I Ormslev og Koldt (Ning Herred) have de fleste hentet Rug til Sæd fra Sønder Herred i Randers Amt, senere har man skaffet sig Provstierug og St. Hans Rug. I Hasle Herred har man forhen søgt at

skaffe sig god Saaesæd; men nu skeer det mindre, og som Aarsag anføres Pengemangel, hvilken ogsaa paa andre Steder har den samme onde Virkning. Imidlertid skulde man troe, at selv de fattigste Bønder, naar det var dem magtpaaliggende, maatte kunne skaffe sig godt Sædekorn. Ved at vippetrække eller læse, eller endog blot ved meget omhyggelig Kastning og Rensning vilde uden Tvivl næsten enhver Bonde kunne bringe godt Sædekorn ud af sit slette Korn. Var Kornet enten fordærvet paa Marken eller afhøstet for tidlig, maatte man jo dog ved Bytning, altsaa uden Pengeudgift, kunne skaffe sig godt Sædekorn. Om man ogsaa skulde give to Tønder god Brødrug for en Tønde rigtig god Sæderug, var man sikkert vel tjent dermed. Det Samme burde man gjøre, naar Kornet var udartet eller man formedelst Høstens Travlhed ikke fik Tid til at anvende de ovenanførte Midler ved Vintersæden.

12.

Dyrkes mindre almindelige Sædearter, Foder- og Handels-Planter?

Af mindre almindelige Sædearter, som bruges i Aarhuus Amt, kan mærkes Hvede, som især i den sydostlige Deel af Hads Herred er hyppig, det toradede Byg, som dyrkes temmelig almindelig i Egnen nærmest om Aarhuus, og den tatariske eller siberiske Boghvede, som man har begyndt at anskaffe sig i Skivholme og Skovbye Sogne med deres Omegn; den taaler bedre Nattefrost end vor Boghvede, men man paastaaer, at Gryn deraf ikke let lade sig koge til Grød.

Kartoffelavlen udbreder sig mere og mere; jeg saae dem dyrkede temmelig i det Store i Nærheden af Moesgaard.

Foderplanterne indskrænke sig næsten til Klever og Vikker, og disse saaes ikke i den Mængde, som de burde. Bønner saaes ogsaa i Harlev Pastorat, samt af Bønderne i det østlige Hads Herred.

Hør og Hamp dyrkes temmelig almindeligt, dog ikke i det Store. Hør dyrkes f. Ex. i Lyngaae, i de fleste Sogne i Hasle Herred, af hver Bonde i Storering, Stjær og Galten; Niels Christensen, som er oplært paa det schrollske Høravlingsinstitut, har der udbredt en bedre Behandling. Hør og Hamp dyrkes i Harlev og Framlev af Alle, dog kun til egen Fornødenhed. Ved Hampens Behandling bemærkes den Mangel i Framlev Herred, at man ikke galdrer den, d. e. ikke rusker Hanplanterne før Hunplanterne. — Dyrkningen af Rapsæd begynder at blive temmelig almindelig; den lykkedes godt 1825, da den i Fyen mislykkedes. Krigsraad Secher paa Kjærbyegaard har i Aaret 1825 forsøgt paa at saae den uden Gjødning i Grønjord. Det er især ved Herregaarde og Præstegaarde, at man træffer den; dog saae Bønder den og, f. Ex. hist og her i Hads Herred. — Af Humle haves her ikke meget, f. Ex. paa Vilhelmsborg, paa Kjærbyegaard; men den kan sikkert godt lykkes her, ligesaavelsom i Bjerge Herred og i det nordlige Sjelland. — Kummen dyrkes i temmelig betydelig Mængde i Haven paa Christinedal; Pastor Hyphoff har forsøgt at saae den ligesom Korn, i Marken, men hidtil uden Held.

13.

Spores Sygdomme hos Kornet? Rust, Brand? Har man paalidelige Erfaringer om Aarsagerne dertil?

Rust har i de senere Aar været sjeldnere end forhen; heri stemme Beretningerne fra alle Steder overeens. Dette synes allerede at vise, at Luftens Beskaffenhed maa bidrage Meget dertil; ogsaa ere de fleste i Amtet enige om at Aarsagen er en kold Taage med stille Vejr.

En Præst i Hasle Herred siger desangaaende: "Min "egen Erfaring om Aarsagen dertil, som aldeles stemmer over- "eens med en opmærksom Bondes, Gaardmand Søren Ras-

"mussens Jagttagelser, er: at naar, i den Tid Rugen dræer, "en Guus eller Taage farer over den, og det samme Dag er "stille Vejr og stærk Hede, da tager den Skade. Denne Jagt- "tagelse er ikke gjort i eet, men flere Aar, og Erfaringen sy- "nes saa aldeles at have stadfæstet denne Bemærkning, at man "deraf har kunnet bestemme Dagen, paa hvilken Rugen tog "Skade; dette gjelder vel og om de øvrige Kornsorter. At "dette i det Mindste her til Egns har gjort Kornet mere "Skade end Berberisserne, derom er ingen Tvivl efter min "Formening, da Berberisplanten ikke undtagen af een Mand, "Præsten i Aarslev, dyrkedes, og Rugen dog i hele Egnen paa "enkelte Strøg tog Skade, og selv efterat bemeldte Præst i "Aarslev, skjøndt mod sin Overbeviisning, men for at føje en "hyldet Mening, lod sine Berberisser udrydde, tog eller tager "Rugen dog endnu aarlig Skade paa de Strøg, hvor oven- "omtalte Guus falder."

Hermed stemme de fleste Beretninger fra Amtet. Kun en Præst i Framlev Herred siger: "At Berberisser i Nærhe- "den af Rugen kan frembringe samme Virkning, er jeg over- "beviist om ved Erfaring." Og en anden i Hasle Herred si- ger i sin Beretning: "Den Mening, at Berberisser have væ- "ret Aarsag til Rust, og at denne er aftaget, ligesom hine bort- "skaffedes, er almindelig; og troer man denne Mening derved "meget stadfæstet, at Rugen i en tæt udenfor Aarhuus belig- "gende Toft var i adskillige Aar mere eller mindre angreben "af Rust, indtil man for et Par Aar siden ved en Vejs An- "læg langs med Tofte saae sig nødsaget til at oprydde en der "i fuld Flor staaende Berberishæk, da der siden den Tid in- "gen Rust er sporet i bemeldte Egn."

Endnu bør jeg hertil føje en kyndig Landmands Yttring derom: "De enkelte Gange, man i Hads Herred har mærket Rust, "har man iagttaget, at den kun indfinder sig i Nærheden af "Skove, Hække og Sumpe, begunstiget af vaad og stille Luft."

Der synes altsaa at maatte støde fire Ting sammen, Fug- tighed, Kulde, stille Vejr og paafølgende stærk Hede, og alt dette i Dræetiden, eller i det Mindste efter at Rugen er gaaet i Ax. Maaskee kan det være nok at anføre Fugtighed og Kul-

de, da det stille Vejr maaskee kun derfor virker med, fordi det befordrer Fugtigheden, og den paafølgende stærke Hede maaskee ikke er en Medaarsag, men en Følge af den stille Luft. Dog er det vel mueligt, at en stærk Hede kan bringe de med for mange Vædsker opfyldte Kar til at springe, og saaledes være Aarsagen til en Sygdom, som begunstiger Rusten. Sumpene virke derved, at de give Uddunstninger fra sig, Skove og Hække derved, at de tilbageholde dem. Om Berberissens Virkning er af et andet Slags end de andre Buskes, eller ikke, er vel ikke let til at afgjøre. I det Mindste synes dens Virkning at være stærkere end de andres. Jeg troer at have overbeviist mig om, at naar den staaer i adspredte Buske, og ikke danner en heel Hæk, gjør den ingen Skade, og den Virkning i lang Afstand, som man har tillagt den, er nok aldeles falsk. De Erfaringer, man hidtil har gjort, ere dog nok tilstrækkelige til at fraraade dens Plantning til levende Hegn, da man jo kan have de Berberisbuske, som ere nødvendige til Huushold-ningens Brug, i Haverne.

Brand i Hvede viser sig af og til. Om dens Aarsag er man heller ikke aldeles enig. I Hasle Herred er man af den Mening, at den kommer af umodent eller sletveiret Sædekorn. Een af Præsterne har erfaret i tre paa hinanden følgende Aar, at overgjemt Hvede, brugt til Sædekorn, har været fri for Brand. I Storering Præstegaard har Brand i de 12 sidste Aar ikke viist sig; derimod har Hveden i Borum og Lyngbye Sogne været fuld af Brand, uden at Kalkning eller reent Sædekorn har kunnet hjelpe. En Præst i Framlev Herred har dog ved Erfaring overbeviist sig om at Brand forebygges ved god Saaehvede, samt ved at præparere den med Kalk efter Høeghs Anviisning. I Hads Herred finder Brand i Hveden ikke Sted, hvortil man anseer som Aarsag, at Kalkningen rigtig anvendes, eller og at man saaer fjorgammel Hvede. Man kan da vel formode, at naar man i Borum ej har mærket nyttige Følger af disse Midlers Anvendelse, da har Aarsagen været, at man ikke har anvendt dem med den høieste Grad af Omhyggelighed.

Brand i Byg er temmelig almindelig; men den tager, som bekjendt, ikke saa betydelig Overhaand, at den kan forvolde

stort Tab. Angaaende dens Aarsager, eller Midlerne derimod er Intet bekjendt. Andre end disse Sygdomme hos Kornarterne ere ikke omtalte i de indkomne Efterretninger.

14.

Har man nogen bestemt Regel for den Grad af Modenhed, Sæden bør have, naar den skal høstes, for at blive bedst Handelsvare?

I det Hele taget bryder Bonden sig ikke meget om at levere gode Handelsvare, og Kjøbmanden ikke om at faae dem. Man kan derfor ikke vente, at man her synderlig har bekymret sig om saadanne Regler; og uagtet man har nogle Regler for at bestemme Kornets Modenhed, eller rettere den Tid, hvorpaa det bør høstes, saa overtræder man dem ofte og høster for tidligt.

Den almindelige Mening er, at Rugen er moden, naar man ved at slaae derpaa med en Hat, faaer nogle Kjerner deri; at Bygget er færdigt til at høstes, enten naar det staaer i røde Rader, eller nogle Dage efter at det har været i røde Rader, eller naar det gaaer over fra de røde Rader til de gule, eller naar det efter at have været i røde Rader begynder at svinde; Havre, naar de øverste Kjerner ere gule, eller naar $\frac{3}{4}$ af dem, eller endog, efter Nogles Mening, alle ere gule; Boghvede, naar den seer ud som en spraglet (haglet) Høne, hvilket uden Tvivl betyder: naar der sees nogle sorte Kjerner og tillige endnu nogle Blomster; Ærter, naar de øverste Blomster visne, og de nederste Bæller rasle.

En Landmand i den nordlige Deel af Amtet giver følgende, herfra noget afvigende, Regler. Rugen maa være nogenledes haard og tør i Kjernen, samt hvid paa Straaet; af Bygget maa $\frac{1}{3}$ være moden $\frac{2}{3}$ rødradet; af Havren maa den halve Deel være hvid eller guul efter Arten, og den halve Deel grønagtig; Hvede maa være ikke fuldkommen haard og tør i Kjernen, samt Straaet messingfarvet; Boghvede ansees for

tjenlig til Høst, naar det Halve af Kornet er modent, følgelig sortagtigt, det andet Halve grønagtigt.

En Anden, i den sydlige Deel af Amtet, antager som Regel, at Rug og Hvede bør mejes, naar et Korn kan springe, naar man overbider det med Tænderne, Bygget, naar det er gaaet af de røde Rader, og Havren, naar $\frac{2}{3}$ deraf er fuldkommen guul.

15.

Hvorledes ere Kornvarene beskafne? Sørges der for deres Rensning? Er der paatænkt nogen Foranstaltning til deres Tørring? til deres videre Forædling?

Hvad een af Amtets Gejstlige skriver om sine Sogne, gjelder, som det synes, nogenledes for hele Amtet:

"Det er saare langt fra, at Beboerne sørge for, at de "Vare, som bringes til Torvs, kunne ansees for at være gode "Handelsvare. Dog modtager Kjøbmanden hvad Bonden saa"ledes bringer ham af det slletteste Gods, efterat han selv har "forbeholdt sig det bedre og bedste, det bedre til eget Brug i "Huset, det bedste til Sæd for sig selv og andre. Kjøbman"den faaer paa denne Maade godt Kjøb, og kan derefter be"stemme en lav Priis for dem, som bringe ham bedre Vare. "At Kongen ved Udskrivning til Skattekorn forlangte Rugen "tørret og Bygget leveret efter Vægt, har sat Mange i stor "Forlegenhed: men imidlertid fik de dog deres Korn leveret. "Men det falder vist nok ikke Nogen ind at levere til Kjøb"manden tørret Rug eller at forædle Kornet paa nogensom"helst Maade."

Man renser almindeligviis kun med de sædvanlige Kornsolde, og det ufuldkomment. Paa Haraldslund, samt nogle Steder i Framlev og Ning Herreder haves Rensemaskiner. Præsten i Borum har havt en Rensemaskine; men den er ødelagt ved Udlaan.

I Hads Herred ere de store Gaardes Kornvare meget gode; man bruger de almindelige Rensemaskiner; men paa Tørring har Ingen tænkt.

16.

Er Producternes Afsætning forbunden med Vanskelighed, saasom af Mangel paa gode Torve eller Udskibningssteder?

For Hasle og Ning Herreder, saavelsom for de fleste Sogne i de øvrige Herreder, er Afsætningen let til Aarhuus, saa meget mere som Vejene ere taalelig gode. Ikkun Lyngaae Sogn, samt de sydlige Sogne af Hads Herred have over 3 Mile til Aarhuus; men disse sidste have for Størstedelen en kortere Vej til Horsens, og Lyngaae med nogle andre Byer i Sabroe og Vester Lisberg Herred ligge ikkun 2 til 3 Mile fra Randers. Skanderborg kan her ikke komme i Betragtning, da den næsten ikke har nogen Handel. I det Hele har Aarhuus Amt saaledes Meget forud for de fleste andre Egne i Jylland, da det ej alene har Torve i Nærheden, men tildeels ogsaa Valget imellem flere. Men alt dette nytter ikkun lidet, da Søgningen efter Kornvare er saa ringe. Dette kommer vel for en Deel af Mangel paa Speculation hos Kjøbmændene; thi uagtet de lave Kornpriser i det Hele, vilde de dog, naar de søgte at concurrere med andre Byers Speculanter, kunne vinde Noget ved Kornhandel; de vilde da ogsaa gjøre Forskjel paa de gode og slette Vare, og betale hine bedre, hvorved da atter vilde blive sørget bedre for Kornets Rensning og desl. Der var en Tidlang 2 Kjøbmænd i Aarhuus*), som specule-rede endeel, og derved nyttede Egnen, men de ere nu borte. Af de nuværende mangle de fleste Penge. I de andre Byer er det nok ikke meget bedre.

---

*) Musmann og Schwedler.

Bøndernes Trang gjør ogsaa, at de ikke kunne fortjene saa meget ved deres Vare, som de ellers vilde; thi de maa omtrent lade sig foreskrive af Kjøbmændene hvad de skulde have derfor. "Bonden afleverer sit Korn til Kjøbmanden og faaer "$\frac{1}{3}$ eller høist $\frac{1}{2}$ af dets Værdie udbetalt, og nu skrives det, "som det kaldes; d. e. det Øvrige skal henstaae til Terminen, "og Kjøbmanden bestemmer da selv, hvad han vil give mere "end det, som allerede er betalt derpaa. Stundum fallerer "Kjøbmanden, og Landmanden faaer Lidet eller Intet." Saaledes skriver en Præst i Framlev Herred.

17.

Opgive Bønderne endnu Øvret, eller holdes der over Markfred? Rejses nyt Tegn, og vedligeholdes det gamle?

Med Markfreden gaaer det endnu kun slet; dog synes det at være bedre i Hads og Ning Herred end i de fire nordlige. I disse Herreder erkjende næsten ingen af Bønderne Nytten af Markfred, og hvo som vil holde over den, gjør sig let forhadt. Og vist nok er det, at naar man gaaer frem efter Lovens Strænghed, kan de Optagningspenge, som skulle erlægges, let blive højere, end den Betalende kan taale. Dog kan ogsaa her Markfred opnaaes, naar man gjør sig ret Umage derfor. Hr. Koch paa Christinedal, Præsten i Ormslev og nogle faa andre have nogenledes kunnet skaffe sig den. Præsterne have maaskee værst at gjøre, da de nødig ville vække Forargelse ved deres Strænghed.

Man kan imidlertid haabe, at det vil blive bedre; der kommer efterhaanden flere og flere, som paaskjønne Værdien af Markfred. Man vænner sig til at overholde den for een Naboe; man lærer da og at finde sig deri, naar en anden Naboe forlanger den; man seer, hvor megen Nytte disse have deraf, og man lærer at indsee, hvilke Fordele man selv vilde have, om den blev almindelig overholdt. Kartoffelavlen i Mar-

ken, som udbreder sig mere og mere, vil uden Tvivl gjøre Folk opmærksomme paa dens Vigtighed.

Hvad Hegn angaaer, staaer dette Amt, som man af det Foregaaende kan vente, endeel tilbage.

Haverne og nogle Tofter ved Byerne ere indhegnede, desuden nogle enkelte Ejendomme, især Herregaards- og Præste-Lodder, saasom Kjærbyegaard, Præstegaardens Jord i Brabrand, nogle Gaarde i Søften, Folebye, og Lading Sogne, Herregaardene Kolbyegaard, Favrskov og Vedelslund, Præstegaardene i Storering og Borum, Constantinsborg, Præstens Englod i Ormslev, Annergaarden Saralyst i Holme Pastorat o. fl. I Hads Herred ere blandt andre følgende Gaardes Jorder indhegnede: Odder Præstegaard, Petersminde, Rodsteenseie, Lundhoff, Favergaard, Aakjær, Dybvad, Gyllingnæs, Gersdorffslund, Svejgaard og adskillige Bønderlodder i Falling, Ørting og Gylling Sogne.

Det nye Hegn, der opføres, er ubetydeligt, og da der ikke er meget gammelt, er der heller ikke meget at vedligeholde. I Holme Pastorat have Præsten og to Selvejere begyndt at hegne; men Arbejdet er standset formedelst Pengemangel. I Beder og Malling Sogne rejses noget nyt Hegn og det gamle vedligeholdes.

Man maa rigtignok tilstaae, at naar Udskiftningen er saa slet, som den nu er, vilde Hegnet paa mange Steder spilde mere Jord, end det var værdt. Paa nogle Steder kan Vanskeligheden af at faae godt Material maaskee og danne en uovervindelig Hindring for Hegns Opførelse. Men i nogle Sogne er der en saadan Mængde af Steen, at det næsten er utilgiveligt, at der ikke sættes Steengjærder. Ved Stenenes Oprydning vilde megen Jord, som nu ikke kan dyrkes, blive brugbar, og man forsynede sig med et næsten evigt Hegn. Med Hensyn herpaa troer jeg, det var at ønske, om det Kongelige Landhusholdnings-Selskab vilde fornye sine Præmier for Steengjærder; dog var det maaskee bedre at fastsætte en Understøttelse end en Belønning; thi Opførelsen af Steengjærder er temmelig kostbar, men den belønner sig selv i Tidens Længde. Selv de saakaldte Kniplingsgjærder kunde være

at anbefale for disse Egne; dog burde der vel ikke opmuntres til disses Opførelse, fordi de saa let forfalde.

18.

I hvad Tilstand er Qvægavlen, saavel i Henseende til Qvægets Beskaffenhed som Antal, efter Gaardenes Areal? Give Malkekøer eller Fedeqvæg størst Fordeel?

I de fire nordlige Herreder kan Qvægavlen ikke siges at være meer end temmelig god i det Hele. Qvæget er af den almindelige jydske Middelsort. Forholdet af Besætningen til Jorden er meget forskjelligt, nemlig fra en Koe paa $\frac{3}{4}$ Tønde Hartkorn, til en Koe paa $\frac{1}{3}$ Tønde Hartkorn, som kan sees af følgende Oversigt, hvor for Størstedelen Gaardenes Størrelse i Hartkorn (undtagen i Vitten, Brabrand og Borum Pastorater) er anført, samt Besætningens Størrelse paa hver Gaard.

	Hartkorn.	Qvægstand.
Lyngaae Sogn	5 Tdr.	11–12 Køer, 2–3 Kalve.
(Skjød S. i Viborg A.)	$2\frac{1}{2}$ —	11–12 — 2–3 —
Vitten Pastorat	$\frac{1}{3}$–$\frac{1}{2}$ —	1 —
Søften Pastorat	4 (ɔ: 40 T. Ld.)	8–10 —
Hasle og Skejbye	4–5 —	5 – 6 — forud. Ungqv.
Lisberg	6 —	12 — med Ungqv.
Vejlbye } Aabye }	4–5 —	5 – 6 — forud. Ungqv.
Brabrand Pastorat	$\frac{2}{3}$ —	1 —
Sjelle Sogn	4 —	6 – 7 —
Skjørring S.	4 —	7 – 9 —, 2–3 Kalve.
Storering Pastorat	3–4 —	10–11 —
Borum Pastorat	$\frac{1}{2}$ (ɔ: 3–4 T. Ld.)	1 —

Det ringere Antal har især Sted i Hasle Herred, saasom i Brabrand og Kasted 1 Koe paa $\frac{2}{3}$ Tde. Hartkorn, i Hasle, Skejbye, Vejlbye og Aabye, Ungqvæg uberegnet, 1 Koe

paa $\frac{4}{7}$ eller $\frac{5}{6}$ Td. Htkn. Derimod findes det større Antal i de vestlige og nordlige Sogne, saasom i Lyngaae 1 Koe paa $\frac{2}{3}$ eller $\frac{1}{2}$ Tde. Htkn., i Søften og Folebye 1 Koe ligeledes paa $\frac{2}{3}$ eller $\frac{1}{2}$ Tde. Htkn., i Vitten, Haldum og Hadsteen 1 Koe paa $\frac{1}{8}$ eller $\frac{1}{2}$ Tde. Htk., i Storering, Stjær og Galten 1 Koe paa $\frac{1}{8}$ eller $\frac{2}{3}$ Tde. Htkr.

I Almindelighed foretrækkes Malkekøer, uden at man bestemt kan sige, hvad der giver mest Fordeel; i nogle Aar have nemlig Fedekreature, i andre Malkekøer, været fordeelagtigst. De fleste mene dog, at Malkekøer give, om ikke den største, saa dog den sikkreste Indtægt. Dog troer en Præst i Hasle Herred, at Fedeqvæg bør foretrækkes formedelst Besparelsen af Kornets Transport og den bedre Gjødning. — Forpagter Hollesen paa Favrskov holder blot de nødvendige Malkekøer, og ellers Stude til Fedning.

I Ning Herred er Horngvæget smaat eller af Middelstørrelse, i Særdeleshed er det i Ormslev og Koldt Sogne ikkun smaat formedelst slet Foder og for tidlig Forplantning. Antallet kan i dette Herred være omtrent 2 Køer paa 1 Tønde Hartkorn. I Ormslev Pastorat er der endog paa en Gaard af 9 Tønder Hartkorn 18 til 22 Høveder, og paa en Gaard af 4 til $6\frac{1}{2}$ Tønde Htkr. 10 til 6 Høveder. Fedeqvæg var til en Tid fortrinligst, men det gav 1821 og 1822 Tab, og man anseer nu Malkekøer som det, der giver sikkrest Fordeel, og disse holdes almindeligst.

I Hads Herred er Qvægavlen middelmaadig. Næsten Ingen feder Qvæg. Ogsaa have fra 1814 af Malkekøer været fordeelagtigst.

19.

Er Hesteavlen i Tiltagende eller Aftagende? Aarsagerne dertil?

Hesteavlen er for det Meste i Aftagende, hvad Qvaliteten angaaer, om den end paa nogle Steder formedelst Parcelleringen

er i Tiltagende, hvad Mængden angaaer. Aarsagerne til dens Forringelse angives forskjelligen, saasom Mangel paa Efterspørgsel, Pengetrang, som nøder eller har nødt til at sælge de bedste Heste, Præmiers Uddeling for Hingster og Hopper, der have været for smaae, for liden Skaansel mod Hestene i Ungdommen, endelig den Omstændighed, at de bedste Heste i Krigens Tid gik ud af Landet, og at Pengemangelen hindrer i at erstatte dem.

En Hovedaarsag til Hesteavlens Aftagelse maa udentvivl søges deri, at Smagen for at holde Stutterier paa Herregaardene har tabt sig. I fordum Dage, da Herregaardene vare i Adelens Hænder, var der en Mængde Stutterier, fordi Adelen satte megen Priis paa at have smukke Heste. Nu ere Herregaardene for en stor Deel enten parcellerede eller komne i Borgerliges Hænder; nu ere de fleste private Stutterier ophørte. Følgerne deraf maa naturligviis ogsaa spores i Bøndernes Hesteavl.

Det er at haabe, at det nye kongelige Stutterie paa Moesgaard vil bidrage til igjen at ophjelpe Hesteavlen paa Aarhuus Amt.

20.

Udbreder den finuldede Faareavl sig? Ere Faaresolde i Brug? Staldfodres Faarene nogensteds? Er den indenlandske Faarestamme i Til- eller Aftagende?

Den spanske Faarerace udbreder sig ikke synderlig. Krigsraad Secher paa Kjærbyegaard har dog begyndt at tillægge sig en finuldet Faareflok af spansk Race. I Borum Sogn er Racen og forbedret ved Indkjøb af Faar af spansk Stamme, ligeledes i Ormslev Sogn. Saaledes har Præsten i Holme ogsaa anskaffet sig en Væder af spansk Race. Hr. Grev Rewentlow til Aakjær har 250 Stkr. forædlede Faar, og agter at anskaffe sig flere. Ogsaa paa adskillige andre Steder i Hads Herred findes Faar, som ved spanske Vædreere forædlede.

I øvrigt er Faareavlen mere i Til- end Aftagende, da Racen forbedres deels ved Vædere af en bedre Race, nemlig den saakaldede engelske, deels ved at vælge de bedste, meest fiinuldede til Tillæg. En Landmand bemærker: "Da man nu "paa 4 ß. nær faaer ligesaa meget for et Pund jydsk Uld "som for et Pund spansk, synes det ikke at have meget Til- "lokkende at forandre Racen, naar man tillige betænker, at de spanske Faar ikkun faae eet Lam om Aaret."

Forpagter Hollesen paa Favrskov har nylig anskaffet sig en ny Race af Faar fra Wilstermarsch, hvoraf han lover sig god Fordeel.

Staldfodring er forsøgt af Secher paa Kjærbyegaard, og Foldning i Holme Pastorat, men denne sidste lykkedes ikke godt. Staldfodring bruges ogsaa af Koch paa Christinedal.

Antallet af Faar, som holdes paa en Bondegaard, er anmeldt fra efternævnte Steder, som følger:

Lyngaae Pastorat	1 Gd.	(5 Td. Htk.)	12-20	Stkr.
Vitten P. . . .	1 Gd.	. . . . .	14-16	—
Søften P. . . .	1 Gd.	. . . . .	12-14	—
Hasle P.	1 Gd.	(4-5 Td. Htk.)	8-10	—
Sjelle P. . . .	1 Gd.	(4 Td. H.) .	20	—
Storering P. . .	1 Gd.	(3-4 Td. H.)	16-18	—
Ormslev P. . .	1 Gd.	(4-9 Td. H.)	8-16	—

Fra de øvrige Pastorater er desangaaende Intet indberettet.

21.

Udbreder Havedyrkningen sig? Hvor store ere de Haver, Bønderne i Almindelighed anlægge, eller have anlagt?

I det Hele er Havedyrkningen i en maadelig Forfatning. Der gives rigtig nok ved hver Gaard og hvert Huus en lille indhegnet Plet paa ½ til 3 Skjepper Lands Størrelse, hvori der aarlig plantes noget Kaal, og hvor der staaer nogle Æbletræer fra Forfædrenes Tider; men disse smaae Haver be-

handles skjødesløst og holdes ikke rene for Ukrudt; nye anlægges meget sjelden.

Nogle Undtagelser gives der. I Lyngaae haves i Haverne endeel sorte Syltekirsebær, som gaae i Handelen. I Grundfør er der een Mand, som har Havecurter til Salg. Søren Pedersen, en Aftægtsmand i Brabrand, har anlagt en Have, større end de sædvanlige, og offrer den stadig Opmærksomhed. Nærmest ved Aarhuus synes Havedyrkningen at udbrede sig, da man begynder at erkjende, at den kan oprette Noget af det Tab, som lides ved Kornprisernes stærke Fald. I Sjelle og Skjørring er der nogle Haver, hvorfra der kan sælges Æbler. I Vitten Pastorat har en Skolelærer anlagt en Have af temmelig betydelig Størrelse, som han dyrker med megen Omhu. I Storering og Framlev Pastorater er Havedyrkningen noget forbedret; man har foruden Kaal og Kartofler ogsaa Løg, Persille, Kummen m. v. I Storering Pastorat er der endog nogle Humlehaver. Organisten Schiøtz i Vibye har anlagt en skjøn Have, hvori er plantet mange unge Frugttræer, og hvori der dyrkes allehaande Urter m. v., som kunne afsættes i Aarhuus. Denne Have udvides aarlig mere og mere. Hans Flid er saa meget mere overordentlig, som Haven er anlagt paa Siden af en med Krat bevoxet Bakke, hvor han først har maattet oprydde Krattet og udjevne Jorden, og som Jordsmonnet ingenlunde er frugtbart i sig selv. I Malling Sogn ligger Byen Lille Fulden, hvor der gives mange gode Haver, fra hvilke Urter afsættes til Aarhuus. I Odder Bye seer man en Mængde med unge Frugttræer og Kjøkkenurter forsynede Haver.

Folk udenfor Bondestanden lægge sædvanlig mere Vind paa Havedyrkning, og nogle af dem, saasom Qwist paa Lundhoff *), og Koch paa Christinedal, med særdeles Flid. Iblandt Præstegaardshaverne er den i Astrup uden Tvivl den største; den er anlagt i fransk Smag og ypperlig vedligeholdt.

*) Her er i mindre end 4 Aar anbragt 150 Stkr. forædlede Frugttræer, meest Æble- og Pæretræer, som ere i god Grøde.

22.

Gives der i Egnen Skov, som kan afgive Brændeved og Gavntræe? eller nye Skov-Anlæg? Tørveskjær til eget Forbrug eller til Salg? Tænkes der paa Plantninger af vilde Træer, saavel til Hegn som i sluttede Plantager paa 2, 3 til 4 Skjepper Land til Gavntræe og Brændsel?

Aarhuus Amt hører til de meest skovrige i Jylland, ogsaa er det ret godt forsynet med Tørvemoser. Af Plantning foretages der ikke meget.

I Sabroe Herred gives endeel Skov; men den hører meest til Frysenborg, og Bonden har ikke meget Gavn af den, da den spares overordentlig, og Træet paa de aarlige Auctioner bliver dyrt. Dog er der i Sabroe Sogn og i Byen Qvotterup Skovlodder til hver Gaard. I Lading er der Tørveskjær til eget Forbrug, ellers er den ubetydelig i Herredet. Plantning af Træer finder ikke Sted.

I Vester Lisberg Herred er endeel Skov, som tilhører Godsejerne. Der gives ingen nye Anlæg. Tørveskjæren er i Trige Sogn overflødig, i Søften lidet til Salg; men i Grundfør og Spørring Sogne er den utilstrækkelig, og i Olsted Sogn er ingen.

I Hasle Herred er næsten ingen Skov, naar undtages Riis Skov ved Aarhuus, som er tillagt Byens Havn, samt een i Aarslev Sogn paa nogle og fyrgetyve Tønder Land. I Brabrand og Kasted Sogne er nogle Steder god Opvæxt, især af Hassel. Af Tørveskjær er der lidt, ved Gjeding Bye og ved Kasted endog lidt til Salg. Særskilte Plantninger findes der ikke.

I Framlev Herred er temmelig god Skov hist og her. Tørveskjær er der til Huusbehov, dog ikke overalt. Et nyt Skovanlæg paa Christinedal, som er mislykket, er det Eneste her findes af dette Slags. I Storering Pastorat plante Nogle paa deres Hegn; men sluttede Plantninger gives her ikke.

I Ning Herred er der temmelig megen Skov i den nordlige og østlige Deel, men den tilhører Proprietairer. Bøn-

derne kunne deraf faae Træe tilkjøbs. Til Constantinsborg plantes bestandig Nyt, og det Gamle spares. Nogle tidligere anlagte Plantager, som ere solgte til Bønderne, ere nu tildeels ødelagte. Ved Marsillesborg er den af en forhenværende Besidder ruinerede Skov, ved Geheimeraad Güldenerones Foranstaltning bleven beplantet med Fyr, Gran, Lærketræe og Birk, som alt nu staaer i herlig Vært. I Moesgaards og Vilhelmsborgs Skove er der skeet Plantning af vilde Træer. I øvrigt er der ubetydelig Træeplantning, naar man undtager lidt Piil paa Diger. Ved Astrup Præstegaard er der dog tæt ved Haven en god lille Plantning af inden- og udenlandske Træer. Tørveskjær er der omtrent til eget Forbrug. Fra Ormslev, samt fra Holme og Trandberg kan nogen Tørv afsættes.

I Hads Herred have Gaarden Aakjær og Stamhuset Rathlousdal betydelige Skove, mere end nok for Herredet, som ogsaa desuden har endeel Skov *); men Plantning til Hegn og smaae Plantager tænkes der ikke meget paa. Foruden mindre Tørvemoser, i temmelig Mængde, haves en stor Tørvemose næsten midt i Herredet, som næsten naaer fra Rodsteensøje til Aakjær, og som oprindelig tilhører Byerne Randlev, Smederup, Ørting, Mosholt og Ondrup, og synes alene tilstrækkelig for hele Herredet, naar den rigtig behandles. Mangel paa Brændsel eller Gavntræe er altsaa ikke at befrygte.

23.

Er Huusfliden i god Fremgang? Ere dens Frembringelser kun til eget Brug eller til Salg? Hvorledes kunde Huusfliden opmuntres for at Varene kunde gaae mere i Handelen?

Huusfliden er ikke slet, hvad Qvindekjønnet angaaer; det, der gaaer i Handelen af dens Producter, er imidlertid ikke ret be-

*) Den meget lovende, indhegnede og fredede unge Skov paa omtrent 150 Tdr. Land ved Lundhoff, fortjener her at nævnes.

tydeligt; man forarbejder meest til eget Brug og til Folkeløn. Vævning i Huset er ikke brugelig som i det nordlige Jylland; men der gives mange Vævere og Væverpiger, som for det Meste gjøre deres Arbejde slet. Mandfolkenes Huusflid er meget ubetydelig.

Nogen Forskjel er der dog efter Egnene. I Vester Lisberg og Framlev Herreder leverer Huusfliden nogle Producter til Salg, ligeledes i Brabrand og Kasted, Maarslet, Beder og Malling Sogne. I Hads Herred sælges noget Lærred og nogle grove uldne Tøier; her ere imidlertid ikkun nogle faa Koner, især uden for Bondestanden, som ret udmærke sig ved Huusflid. — I Lyngaae Pastorat sysselsætte Mændene sig om Dagen med at hugge, naar der er Tid dertil; om Aftenen ere de ledige; i Aabye Sogn sysselsætte ikke Faa af Mandkjønnet sig med Sivarbejder. I Ormslev og Koldt spinde Mændene om Vinteren noget Tøjrereeb.

Eet af de Pastorater i Amtet, som meest udmærker sig ved Huusflid, er Storering, Stjær og Galten. "Huusfliden "i disse Sogne," skrives i en Indberetning, "fortjener efter "min Mening al Roes. Fra den henter Bonden i Alminde"lighed Indtægter til sine Skatter og andre Udgifter. Vel "sælger han i raa Materie noget Uld og Hør aarlig, men det "er kun lidet mod hvad der forarbejdes hjemme til Vadmel, "saavel til Huusbehov som til Salg. Men i Særdeleshed er "Hørren det, som sysselsætter det qvindelige Kjøn, ved hvis "Flid ikke alene det Nødvendige til Huusbehov forarbejdes, "men endog en betydelig Deel gaaer bort til Salg. Flere Ko"ner, — efter som der er mig sagt — afholde saaledes ved "deres Forarbejdelser af Uld og Hør alle Udgifterne af Gaar"den. Ønskeligt var det, om denne Flid, som saaledes af man"gen brav Huusmoder vises, kunde omsider bedre belønnes; "thi ikke sjelden har hun den Ærgrelse og det Tab, efter at "have gjort sig al Umage for ret at faae et smukt Stykke Tøj "til Væven, af Væveren at faae det ganske fordærvet. Man "tale ikke om at faae dette Tab erstattet, naar man kjender "lidt til Væverne paa Landet. I Almindelighed bestaae de "paa enkelte Undtagelser nær af Folk, som ikke gad tjent eller

"have tjent Bonden, eller og af løsagtige Fruentimmer, der "saaledes finde deres Regning ved at leje sig en Stue og der "drive Haandværket efterat have været i Lære et halvt eller "heelt Aars Tid hos een eller anden Fusker, der kaldes Mester. "Er Løsagtighed end ikke altid Følgen af denne Væveranstalt, "kan man dog med Sikkerhed paastaae, at den giver Anledning "til megen Immoralitet, da der hos en saadan Væverkarl eller "Væverske altid er og findes Selskab, saavel for de Huusmø- "dre, som hellere ville vide Egnens Nyheder, end passe de- "res Dont hjemme, som og for dem, der tjene, og ikke hos "nogen anden kunne have et Tilflugtssted for at fordrive Tiden "eller og for at begaae Utugt. Det var at ønske, at dette Fu- "skerie med Haandværker kunde blive hæmmet. Landet taber "i oeconomisk Henseende aarlig store Summer ved saadant "Fuskerværk, uden at tale om hvad Moraliteten derved lider."

Som Exempler paa god Huusflid anføres Sidsel Povls- datter, Gaardmand Knud Pedersen Dues Kone i Stjær, som baade selv opammer sine Børn og med en Pige forretter alt Qvindearbejde i Gaarden, og dertil forarbejder alt det Lærred og Vadmel, som behøves til Husets Brug, og desuden sælger af Lærred og Tøj, som hun selv farver, aarlig saa meget, at de fleste Udgifter i Gaarden deraf udredes; — dernæst afdøde Provst Winthers Huusholderske, Johanne Marie Poulsen, som hver Vinter, foruden at bestyre Huset, spandt til circa 100 Alen fiint Lærred, foruden hvad der behøvedes til Husets Brug af Vadmel og deslige.

"Mændenes Huusflid", skrives i samme Indberetning, "er og god, da de fleste tilbringe Dagen med selv at fodre "Creaturene og gjøre eet og andet nyttigt Arbeide til Avlsred- "skabernes Vedligeholdelse og Forbedring, og spinde i de lange "Vinteraftener paa Haandtene den Hamp, som de paa en an- "den belejlig Tid selv lægge til Reeb. De Undtagelser, som "herfra gives, ere desværre for det Meste af dem, som hjem- "komne fra Militærtjenesten ere blevne for dovne og magelige "til at arbejde og gjøre Noget, og have faaet alt for stor Lyst "til Selskab og Forlystelser".

Af de Raad, som fra Amtet ere meddeelte til Huusfli-dens Opmuntring, skal jeg anføre følgende:

En Embedsmand skriver: "Naar en Kjøbmand i hver af "de betydeligste Kjøbstæder efter Foranstaltning fra en offentlig "Autoritet bekjendtgjorde, at han modtog Lærreder af en vis "Beskaffenhed og Brede til en bestemt god Priis, vilde Al-"muen formodentlig for sin egen Fordeels Skyld rette sig der-"efter, og Landhuusholdningsselskabet vilde vel ogsaa finde Mid-"ler til enten ved en sikker Afsætning eller paa anden Maade "at holde de Mænd skadesløse, der ved at give et Par Skilling "mere for Alen, end Andre, virkede til Varenes bedre Sorte-"ring og Eensformighed. Iøvrigt formener jeg, at Almuens "Opmuntring til Flid skulde begynde i den unge Alder, og om "mueligt i Skolerne".

Begge disse Raad forekomme mig meget gode. Til det sidste troer jeg at burde tilføje, at det i Skolerne vel ikke burde blive ved den blotte Opmuntring, men at ogsaa Underviisning burde finde Sted, eller med andre Ord, at Spindeskolernes Antal blev forøget, og at der, ved behørigt Tilsyn, blev sørget for, at Arbejdet her dreves tilgavns. I disse Skoler burde det og gjøres Børnene begribeligt, hvad Nytte det har, at de Vare, som skulle gaae i Handelen, have en vis Eensformighed, og hvor stor Fordeel enhver har af at levere gode Vare.

En nu afdød Præst skriver: "Kunde man afvænne Natio-"nen med den, vist ikke uden Ret, den af Prof. Oluffen be-"brejdede Tagen til Takke, vilde de gode Følger deraf ogsaa "med Hensyn til Huusfliden, vel neppe udeblive. Kongen la-"der nu, i den velgjørende Hensigt at ophjelpe Huusfliden, "Lærreder til Armeens Brug opkjøbe ved de Herrer Ree i "Aarhuus og Randers; men det er at befrygte med Hensyn "til de bestemte Priser, at ogsaa Han vil komme til at tage "til Takke." Jeg maa herved erindre, at det vel ej kan skade, at ogsaa det maadelige, men dog brugbare Gods finder Afsæt-ning; kun er det at ønske, at Priserne staae i Forhold til Varenes virkelige Værdie, og at det ikke beroer paa tilfældige Omstændigheder, hvorved det slette Stykke kan blive stærkt be-talt, medens man nødes til at sælge det gode for en Spot-

priis. Ovenanførte Embedsmands første Raad synes mig i den Henseende følgeværdigt.

En anden Præst siger: "Til Huusflidens Opmuntring "kunde maaskee et Forskud være fornødent til Materialier, som "Bønderne ikke formaae at indkjøbe." Dette maa vistnok billiges i de Tilfælde, hvor man kan gjøre sig Haab om at Forskuddet kan godtgjøres.

En tredie Præst skriver: "Skal Huusfliden opmuntres, "maa Begyndelsen vist nok skee fra Forældrenes og Huusbon- "dernes Side, saa at disse ej ansee det under deres Værdig- "hed selv at beskjæftige sig om Aftenen ved nyttig Haand- "gjerning, og endnu mindre holde deres Børn for gode dertil. "Oeconomiske Selskabers Oprettelse i Egnen, som med Iver, "Aarvaagenhed og Alvor vilde rette dens Opmærksomhed paa "denne-forsømte Deel af Industrien; — skjærpede Love mod "Luxus og fremmed Klædes Indførelse, vilde mulig fremme "Huusflid og Industrie." Mod alt dette kan Intet indvendes, undtagen mod det sidste Moment. Love mod Luxus pleje ikke at kunne overholdes; desuden maa Luxus, naar den er modereret og forbunden med Smag, fremme en bedre Production. Forbud mod fremmede Vare opmuntrer slette Productioner, da Concurrentsen af det bedre Udenlandske ikke længere tilskynder til at levere noget Godt; det paalægger en Skat paa dem, som skulle kjøbe, da de maae betale det Indenlandske dyrere, fordi det ikke kan bringes til at falde ved Concurrents; det forvolder endelig Statskassen Tab, i det den muelige Told af indførte Vare falder bort, endskjøndt de alligevel smugles ind.

En Landmand i Framlev Herred bemærker meget fornuftigt: "Dersom saadanne Redskaber vare bekjendte og benyttede, "hvorved de raae Producters Forædling er forbunden med "mindre Vanskelighed, saasom til Hørs Brydning og Skag- "ning, Uldens Kartning og deslige, og disse Redskabers Ind- "retning var saa simpel, at de af den, som ikke var Kunstner, "kunde bestyres, repareres og maaskee eftergjøres, samt af den "almindelige Mand bekostes, saa frembragtes vist flere raae "Producter. Mængden af disse, og Modbydeligheden for at

"see dem som saadanne udgaae af Landet, vilde muligt "hos tænkende Mænd vække Ideen om Fabrikers Anlæg til "Producternes videre fuldkomne Forædling. Fra disse Fabri- "ker vilde Varene gaae bedre i Handelen." Skjøndt han her egentlig omtaler Fabrikflid, og ikke Huusflid, har jeg dog ikke villet forbigaae hans Bemærkning, da den omtalte Foranstaltning vel og vilde virke fordeelagtigt paa Huusfliden.

En Gejstlig i samme Herred ønsker, at Haandværkerne (især Væverne) maatte blive bedre, hvilket unægtelig er en vigtig Gjenstand. Kunde man bevæge nogle gode Vævere til at nedsætte sig i Amtet, og derved tilskynde de øvrige til at gjøre sig mere Flid, vilde Huusfliden sikkert levere bedre Producter.

To andre Gejstlige mene, at der skulde udsættes Præmier for Huusflid, og at Brugen af Sirtser og Silke skulde forbydes, eller og besværes med en Skat. Præmierne kunde vel være nyttige; om Lovbudene til Indskrænkning af Luxus og fremmede Vares Brug har jeg allerede sagt min Mening.

En Landmand i den nordlige Deel af Amtet formoder, at et Lovbud, som under Straf paalagde Tjenestefolkene at arbejde for Huusbonden saavel om Aftenen som om Dagen, vilde hjelpe betydeligt paa Mandfolkenes Huusflid. — Jeg mener, at Lovene ikke skulde blande sig deri, men at Huusbønderne kunde forene sig med Tjenestefolkene om under dette Vilkaar at give dem en højere Løn, eller tilstaae dem andre Fordele.

Indførelsen af en Halle i Aarhuus vilde, dersom den ikke blev alt for bekostelig, i Forening med de forhen nævnte Midler, have god Indflydelse paa Huusfliden, især den qvindelige, i dette Amt; dog mener jeg, at man her ej ganske skulde binde sig til de hidtil bestaaende Former, men fastsætte nogle flere Længder og Breder, som kunde antages, da særegne Omstændigheder kunne bevirke, at de sædvanligen fastsatte Længder og Breder ikke kunne leveres. Hvorfor skulde ikke ogsaa $\frac{4}{4}$—$\frac{5}{4}$ bredt Klæde ligesaavel kunne antages i Handelen, som Casimir af denne Brede?

For at fremme Huusflid hos Mandfolkene anseer jeg det for rigtigst, at de lære at gjøre saadanne Arbejder, som kunne foretages i Huset, og navnlig saadanne, som for deres Egn

kunde betale sig. I Skolerne kunde gjøres Meget for denne Sags Fremme; men i Særdeleshed mener jeg, at der under Soldaternes Ophold i Kjøbenhavn kunde udrettes Meget. Der skulde oprettes et Institut, hvori hver Soldat i det første Halvaar af sit Ophold i Byen skulde lære een eller anden Haandtering, som at flette Kurve, binde Børster, gjøre Straahatte, Sold og Sigter, gjøre grovt Drejerarbeide, spinde Reeb, skjære Skeer, gjøre Træskoe, eller i Mangel af Andet strikke Strømper. Til Lærere behøvedes ikke store Udgifter, da man her kunde bruge indbyrdes Underviisning; der vilde nemlig altid findes nogle iblandt Soldaterne, som i Forvejen kunde nogle af disse Arbejder. Saa længe de vare i Byen, maatte der sikkres dem, som havde lært disse Arbejder, Afsætning af hvad de kunde levere. Dette vilde afholde Soldaterne fra mange Laster, det vilde hindre dem fra at forfalde til Lediggang, og det vilde give dem Noget at fortjene. Naar de kom hjem, vilde vist nok Mange lægge det til Side, som de havde lært; men Andre vilde dog blive derved, og maaskee udbrede det videre.

24.

Findes der udmærkede Agerdyrkere i Egnen, baade af de større Godsejere og mindre Gaardejere i og udenfor Bondestanden? Hvad have de udrettet?

Der gives i Forhold til Amtets Størrelse ikke saa gode, ja selv udmærkede Agerdyrkere, men meest uden for Bondestanden. Man tør maaskee antage, at Amtets Beliggenhed, ikke meget langt fra Slesvig og Holsten bidrager dertil, da Jordbruget i Hertugdømmene i det Hele er i bedre Stand end i Nørre-Jylland. I det Mindste ere to af de meest udmærkede Agerdyrkere i Amtet, Grev Rewentlau og Forpagter Hollesen, Holstenere, og de to Brødre Koch ere Hanoveranere.

De fortrinligste Landmænd i Amtet ere maaskee følgende (tagne i geographisk Orden).

1. Pastor Hyphoff til Lyngaae og Skjød. Fra 1810 af har han drevet sin Præstegaard med 1) reen Brak, 2) Rug

eller Hvede, 3) toradet Byg, trepløjet, 4) Kartofler, Ærter, Vikker, 5) Havre med Klever, 6 og 7) Klever til Høe, 8, 9 og 10) Græsning, men siden 1820 med fuld Vexel og Staldforing, saaledes: 1) Havre i Grønjord, 2) (gjødet) Vikker, Vikkehavre eller andre Blandinger til Grønfoder eller Høe, 3) Rug, hvoraf en liden Deel Johannesrug til at afslaae tidlig i Foraaret og Stubben igjen at besaae med Boghvede, Spergel eller Rotabaga og Roer, det Øvrige med Provstierug, 4) Kartofler, Ærter, Vikker til Frugt, 5) Byg med Klever, 6 og 7) Klever og saa forfra. Desværre, at Indtægten ved de lave Kornpriser ikke har erstattet ham hans Opoffrelser. Uden Tvivl ved Præstens Exempel og Raad ere Kirkesanger og Skolelærer Jensen og 3 unge Mænd i Lyngaae bragte til at begynde med reen Brak, og at stræbe efter at arbejde sig ind i Vexeldrift.

2. Forpagter Christian Hollesen paa Favrskov. Hans store Arbeider med Rydning, Mergling og Grøftning ere allerede omtalte. Han har og indgrøftet Hovedgaardens Mark og Eng for det Meste uden Hjelp af tilstødende Naboer.

3. Hr. Kastrup, Ejer af Haraldslund, dyrker sin Jord noget bedre end Omegnens Beboere, især ved Brakning og Markens planmæssige Inddeling.

4. Krigsraad Secher til Kjærbyegaard søger baade som Theoretiker at udvide sine Kundskaber i Landbruget, og forener dermed practiske Forsøg. Vidt omgribende Forsøg tør man ej i denne næringsløse Tid forvente; thi om end Villien er der, savnes tildeels Drifts-Capital.

5. Hr. Faurschou til Holmstrupgaard offrer vel ikke, da han er Handelsmand, Landbruget sin udeelte Opmærksomhed, men driver dog sin Avl med Kraft og Omhyggelighed.

6. Pastor Flensburg i Borum har ogsaa anvendt nogle Forbedringer i Agerbruget.

7. Forpagter Koch paa Christinedal er formodentlig een af de fortrinligste Agerdyrkere i Danmark.

Aar 1814 forpagtede han Christinedal, en vel bygget Bondegaard, der har et Areal af 145 Tønder Land Agerjord, hvoraf 80 Tønder var Lynghede med rød og hvidblaa Sand og Al til

Underlag. Hele Arealet har han overmerglet med over 36000 Læs Leermergel, og opdyrket bemeldte Hede og forsynet den med Brakgrøfter, saa at han i den har avlet god Hvede og Raps. Agermarkens Avl har han bragt fra 200 Traver Korn, som forhen avledes, til 800, ja til 1200 Traver. Gaarden har 40 Tønder Land Engbund, hvorpaa forhen avledes 100 Læs Høe; men han har bragt Vand fra Gaardens Springvande til at løbe over endeel af Engene og, Efterslæt iberegnet, avlet 230 Læs. Han har ladet grave over 8000 Favne Grøfter. 1821 vare 12 Tønder Land besaaede med Raps, som gav en Høst paa 160 Tdr. 1822 sommerstaldfodrede han 25 Fæehøveder den halve Dag, men hele Dagen 10 Heste og 30 Faar. Besætningen var 1822 60 Fæehøveder; men han kan om Vinteren fodre 100 Stkr. Han bruger Svingploven og har Rensemaskine og Hyppeplov. Han bruger Kobbeldrift, nemlig heel Brak, hvori Vintersæd, derefter toradet Byg, saa igjen Rug eller Havre med Klever efter Jordens Beskaffenhed. Alle disse Forbedringer har Koch iværksat uden at eie Formue; kun beklager han, at Bekostningerne ved de nu lave Kornpriser saare langsomt komme igjen.

8. Gaardbruger Niels Remmer i Terp afgiver et Exempel paa en Bonde og et udmærket Hoved, der uden at have nydt anden Opdragelse og Vejledning, end andre Bønderbørn forhen nød, har forfattet adskillige læseværdige smaae Afhandlinger, som tildeels findes i Landoeconomiske Tidender. Han følger efter bedste Evne den af Landhusholdningsselskabet approberede Plan til Vexeldrifts Indførelse paa hans Gaards Jorder, hvortil Selskabet understøtter ham.

9. Grev Frys paa Wedelslund søger at drive sin Jord paa det Bedste; men den uforanderlige Hoverieforening hindrer ham i, som han ønskede, at indføre en bedre Drift.

10. Nylig afdøde Amtsprovst Winther i Storering maatte uden Tvivl regnes iblandt de udmærkede Landmænd. Hvad han udrettede, sees allerede for en Deel af de foregaaende Artikler. Ved sine Forbedringer bragte han det dertil, at der holdtes sikkert den dobbelte Besætning mod forhen.

11. Gaardmand Jens Juul paa Stjær Mark er en fornuftig og tænkende Agerdyrker. Sin Mark har han ladet indhegne med Jordvold, som tildeels er beplantet med levende Hegn; endeel af Marken har han merglet, drevet Kartoffelavlen vidt, lagt megen Vind paa Avlen af Vikker tildeels til grønt Foder for to Heste og for Malkekøer. Hans Agerbrug er eet af dem, der meest nærmer sig til den fuldkomne Vexeldrift.

12. Præsten Friis i Holme har 1822 indført Vexeldrift og desuden gjort adskillige Forbedringer i Agerbruget.

13. Knud Knudsen, Gaardejer i Taastrup, benytter den ham af Landhusholdningsselskabet meddeelte engelske Plov og anvender de nyere Agerdyrkningsregler med Brak, Mergling og Staldfodring mere og mere med Held. Hans Indberetning til Landhusholdningsselskabet, som røber en tænksom og vel oplært Mand, indeholder ogsaa en fuldstændig Beskrivelse af hans Jordbrug.

14. Ejeren af Saralyst begynder at mergle sine sandige Jorder og indføre et bedre Sædskifte end det sædvanlige.

15. Jakob Rasmussen, Selvejer-Gaardmand i Holme viser sig virksom i at behandle sin Jord vel; udnelige Enge bringer han under Ploven med megen Fordeel, rydder Stenene af sin Mark, og har en Deel af samme d. e. den indre Mark, indhegnet.

16. Proprietair F. Koch til Østergaard i Ning Herred har siden 1 Mai 1821 total forbedret denne nysnævnte Ejendom.

Ved Gaardens Modtagelse — den har omtrent 200 Tdr. Land Ager og Eng — vare de fleste af Jorderne sure og kolde og fulde af Moradshuller, samt overlagte med en stor Mængde jordfaste Steen; den største Besætning, han da kunde holde, var 40 Køer, 16 à 20 Faar og 8 à 10 Heste. Han forefandt kun liden Gjødske, thi den hele Beholdning medgik til $2\frac{1}{4}$ Td. Land til Staldfoder og $5\frac{1}{2}$ Td. Land til Raps, dog samlede han om Sommeren s. A. deels ved Staldfodring og deels ved at kjøre 800 Læs Damdynd, saa meget, at han kunde gjøde til en Vinterfæd af 12 Tdr. Land foruden de benævnte $5\frac{1}{2}$ Td. Land med Raps. Af Mangel paa Penge kunde han ikke det første Aar udføre sit Ønske, at mergle, da han desu-

den skulde svare en høj Forpagtnings Afgift, (thi han fik den først i Forpagtning,) der beløb sig til 4 Rbd. Sølv pr. Td. Land. Næste Aar kom han saavidt, at han kjørte 4000 Vognlæs Mergel paa omtrent 20 Tdr. Land, hvilke han brakkede til Vintersæd, herforuden ryddede han endnu samme Aar en Dam, hvori der var 800 Læs Dynd, og kjørte samme ligesom forrige Aar paa Brakmarken, for at erstatte den manglende Gjødske, hvorved han blev istand til at nedlægge en Vintersæd af 24 Tdr. Hvede og Rug, samt 6½ Td. Raps. Denne Sæd, nemlig Rapsen, satte ham istand til at bestride hans mange Bekostninger, thi Kornpriserne vare meget slaue. For ej at blive trættende vidtløftig vil jeg blot anmærke, at han fra 1822 til 1826, begge incl., har kjørt 34000 Vognlæs Mergel, samt 2400 Læs Damdynd paa sine Jorder, bortført omtrent 2000 Læs, tildeels svære Steen af Markerne, gravet 3 til 4000 Favne Grøfter og opsat 2000 Favne forsvarligt Jorddige, anlagt en Humlehave paa 3 Skpr. Lands Størrelse og udplantet mange tusinde Planter vilde Træer. Tager man derhos under Betragtning, at han begyndte i den uheldigste Landmands-Periode, og at han var uformuende, saa vil man sikkert ikke nægte ham Navnet af en fortjent Landmand.

17. Nu afdøde Gehejme-Conferentsraad Güldenerone indførte endeel Forbedringer paa Vilhelmsborg og Moesgaard. Foruden ham kan man nævne Forpagter Ægidius paa Vilhelmsborg, Forvalter Mohr paa Godthaab og Gaardmand Jens Christensen i Fløjstrup, som roesværdige Agerdyrkere i Ning Herred.

18. Kammerherre Grev Rewentlau (Comm. af Dannebrog) til Aakjær, har ved Mergling og anden god Behandling bragt det saa vidt, at Rapsæd og Hvede groe frodigen der, hvor før neppe nok kunde avles maadelig Rug og Havre. Hans Exempel har virket meget fordeelagtigt paa Egnens Beboere.

19. Forvalter Terndrup paa Petersminde har ved Mergling og Staldfodring bragt det temmelig vidt.

20. Inspecteur Qwist paa Lundhoff driver denne lille Gaard, hvorpaa han bruger Kobbeldrift, med megen Omhu og Tænksomhed. Han har ryddet endeel af den mindre gode

Skov op og forvandlet dens Grund til brugbart Agerland; den øvrige har han fredet og behandlet saaledes, at dens Værd er betydelig forøget og bestandig tiltager.

21. Mikkel Drejer, Huusmand i Randlev, har et Slags Vexeldrift og holder Alt inde om Sommeren, hvorved han har bragt Besætningen til det Tredobbelte.

22. Møller Andersen i Fillerup under Stamhuset Rathlousdal. Hans Jordlod, af noget over 12 Tdr. Land, har han indgrøftet og med Held forsynet med omtrent 500 Favne levende Hegn; han har med betydelig Bekostning udtørret en Sump, som bestod af Hængedynd og Væld, saaledes at den nu bruges til Sommerstaldfodring, og derved med Tillæg af 2 Skpr. Land haard Jord nu holder 3 Heste og nogle Unghøveder paa bestandigt Staldfoder. Han har inddeelt Lodden i 5 Dele, som han bruger saaledes: Første Aar en Indtægt med halv Ærter og halv Kartofler; andet Aar: gjødet Rug i hele Indtægten; tredie Aar, Byg og isaaet Klever; fjerde Aar, Klever til Høe og 5te Aar græsses den. Da Underlaget paa den halve Deel af hans Lod er rød Sand og meest Leer paa den anden halve Deel og den er beliggende paa en Banke mod Vesten, saa hændes det undertiden, at Kleveren slaaer Feil, men i dette Fald hjelper han sig med at lægge Kartofler i hele Indtægten det 4de Aar, og derimod saaes Havre i Kartoflernes halve Deel i første Indtægt. Uagtet Jorderne af Natur og Beliggenhed ere ringe, saa skal han dog avle et Aar mod et andet af Rug og Byg 11 Fold, og af Havre og Ærter 10 Fold, men hertil bidrager, at han formerer sin Gjødning ved at blande den med Skovdynd i Marken og lade denne Blandings-Mødding henligge temmelig flad 1 Aar for at tempereres, og han lader end ikke den Plet, denne Mødding optager, være unyttet, thi enten saaer han Hamp eller Staldfodring ovenpaa Møddingen. Ved denne Gjødningsformerelse er han sat istand til som sagt at gjøde $\frac{1}{5}$ af Jorden ordentlig. Det anmærkes, at han ikke som andre Møllere kan samle Gjødning efter Møllegjæsternes Heste, da hans Gaardsrum er saa lidet, at de ej kunne være der, og der, hvor de holde paa Gaden, er uophørligt rindende Vand, som paa en steenpikket Flade fører Gjødningen med sig.

25.

Er der noget oeconomisk Selskab i Egnen? Hvad virker det?

For nogle Aar siden blev et oeconomisk Selskab stiftet i Aarhuus; men det er ophørt og dets Capital skjenket til Stiftsbibliotheket.

26.

Er Ejendommenes Priis i Stigen eller Falden? Findes arbejdsløse Mennesker? Hvor stor er Arbejdslønnen? Kunne Beboerne have Bi-Næringsveje udenfor Agerbruget, f. Ex. ved Kalkbrud, ved Bearbejdning af gode Leersorter til brændte Vare, eller deslige?

Ejendommenes Priis er i Falden i hele Amtet, ligesom overalt i Danmark og maaskee i hele Europa, i det Mindste ogsaa i Tydskland og Sverrig.

En Præst i Framlev Herred yttrer sig saaledes derom: "Landejendommene falde Dag for Dag mere i Priis, en Følge, deels af Producternes lave Priser, deels af de i Forhold derefter høje og svære Skatter, deels af Tjenestefolkenes mod Tiderne alt for store Løn, deels af den under Krigen mere og mere udbredte Lyst til Kaffedrikken, deels af den hyppige Handel og Omvexling af Jordejendomme, som i Særdeleshed under Krigen fandt Sted, og hvorved mangen Een kjøbte betydelige Ejendomme, hvortil han ikke havde større Formue end det, der kunde gaae med til Ligkjøbet og stundum til de behørige Documenters Tinglæsning etc., deels af Forandringen ved Pengevæsenet, deels af en blandt de lavere Klasser større Magelighed og Ulyst til, som Ejer af en Bondegaard, selv at arbejde med. Hvor enkelte eller alle disse Tilfælde tilhobe finde Sted, er det intet Under, om Landejendommene maae tabe i Priis. Til Ovenanførte kunde endnu føjes Uvidenhed i Agerdyrkningen. Statens Udgifter fordre et større Offer, der maa altsaa en forøget Anstrængelse og flere Midler til at afhjelpe den; men hvorfra disse, naar man istedenfor at gaae frem maaskee mangt et Sted af Dovenskab gaaer tilbage? Armod vil da af sig selv indfinde sig."

Uden at kunne benægte Rigtigheden af de anførte Puncter, som Medaarsager til Landejendommenes Fald paa enkelte Steder, vil jeg blot bemærke, at et Hovedmoment er glemt, det, som formodentlig ene kan forklare Phænomenets Almindelighed; og det er det forandrede Forhold af Betalingsmiddelets Mængde til de sælgelige Gjenstandes Mængde.

Sølvets Mængde er siden de spanske Coloniers Frafald neppe tiltaget i Europa, men snarere aftaget. Paa samme Tid ere de sælgelige Gjenstande i høj Grad formerede. Meget Land er vundet fra Havet og fra ferske Søer; Heder og Moser, som hidtil ingen Værdie havde, ere opdyrkede, Huse byggede, Fabriker anlagte, Skibe byggede, en stor Mængde Vare af alle Slags producerede. Heraf følger igjen en Stigen af Sølvets Priis, fordi det er blevet — om ikke i og for sig sjeldnere — dog sjeldnere i Forhold til de Ting, som kunne betales dermed, og denne bevirker, at alle Slags Ejendommes Værdie maa synke, fordi Sølvet er Maalestokken for denne. Jo mere hyppig en Handelsgjenstand er, jo flere der have den at falbyde, jo flere Kjøb og Salg deraf finder Sted: desto snarere maa denne Virkning spores; derfor mærkes den først paa Ting, der ere fordeelte mellem saa mange Ejere, som Landejendomme og deres Producter ere; paa nogle Slags Artikler har man ikke mærket den endnu, fordi de have været fordeelte imellem et ringe Antal Ejere, der ikke endnu have seet sig nødte til at nedsætte Priserne i Forhold til Sølvets forhøjede Værd; enkelte Arter af Gjenstande ville maaskee endnu længe holde sig i Priis, fordi deres Mængde ikke forøges eller vel endog aftager; saaledes de fleste Metaller og maaskee Træ-last. Kornets lave Priis, som medvirker til Landejendommenes Falden i Priis, synes at være en Følge deels af den forøgede Production, deels af den almindelige Fred, hvorved mange af Jordens Producter skaanes, som i Krigen bleve ødelagte. En særegen Grund til Landejendommenes lave Priis her i Landet er uden Tvivl de høje Byrder paa Hartkornet. Men alle disse Aarsager vilde dog nok ikke have bragt dem til at falde saa dybt, som de ere faldne, naar ikke den almindelige Mening kom til. Den Mening, at Landejendommene var eet af de sikkreste og fordeelagtigste Slags Be-

siddelser, bragte dem for nogle Aar siden til at stige til en Priis, som var højere end deres naturlige Værdie. Den Mening, at de nu høre til de uforbeelagtigste og usikkreste Besiddelser, har maaskee igjen bragt dem til at falde under den Priis, de med Hensyn paa deres Brugbarhed skulde have i Forhold til andre Gjenstande.

I og for sig selv kan man ikke sige, at Landejendommenes lave Priis er et Onde for det Almindelige. Er den til Skade for dem, som kunne sælge, saa er den til Fordeel for dem, som ville kjøbe. Men deres Falden kan for en Tid være et Onde, fordi den foraarsager mange Falliter og dermed Fattigdom, og derved igjen kan bidrage til at befordre Raahed og Immoralitet. At forebygge Land-Ejendommenes Falden er neppe Statens Sag, og maaskee aldeles umueligt; men Staten kan maaskee forebygge de Onder, som den medfører, og saaledes især Falliterne. Dette kunde skee især ved 1) at nedsætte Skatterne for en Tid, og det fornemmelig paa visse Egne, hvor det Onde er værst, 2) at nedsætte Tolden paa de vigtigste Vare, som til Landbruget ere nødvendige f. Ex. Jern, Træe, Kul, Tjære, 3) at opmuntre til Forliig mellem Creditor og Debitor, naar Pantet var Jordegods, — hvorved Capitalerne skulde nedsættes i Forhold til Pantets Værdie, — en Forholdsregel, hvormed Creditor i de fleste Tilfælde vilde være langt bedre tjent end ved at lade det komme til Fallit.

I det Hele taget er der i Aarhuus Amt ikke mange Arbejdsløse af Saadanne, som kunne og ville arbejde, men vel adskillige, som, da de kunne leve af Lidt, nøjes med at fortjene saa Meget, som de behøve til Livets Ophold, og ellers gaae ledige, hvoraf Følgen bliver, at de Intet lægge op til Alderdommen og tidlig falde Fattigvæsenet til Byrde. I Ormslev er der nogle Arbejdsløse formedelst den for vidt drevne Udstykning.

Daglønnen er meget forskjellig, men synes i Forhold til Kornpriserne at være for høj, som maa komme deels af Mangel paa Folk, deels af Dovenskab hos Huusmænd og Inderster, som hellere gaae ledige end arbejde for en ringe Betaling, naar ikke Nøden driver dem. I Hads Herred ere Huusmændene endog næsten ikke at faae til at bestille Noget for Andre, undtagen i Høsten.

Daglønnen er

i Sabroe Herred:	Vinter 8:10 ß.	og Kosten.
	Sommer 10:12 „	
i Vester Lisberg Herred:	Vinter 8 „	
	Sommer 16 „	
i Hasle Herred:	Vinter 12:24 „	
i Framlev Herred:	Vinter 10:12 „	
	Sommer 16:20 „	
i Ning Herred:	Vinter 8:12 „	
	Sommer 16 „	
	Høst 24 „	
	eller Høstløn 4:5 Rbdlr.	

i Hads Herred ikke angivet.

Folkelønnen er:

	for en Karl	for en Pige
Sabroe H.	12-14 Rdlr, 12 Al. Lærred, 4 Al. Vadmel eller 20-30 Rdlr.	7-8 Rdlr., 8 Al. Lærred, 4 Al. Vadmel eller 12-20 Rdlr.
Hasle H.	20-40 Rdlr. eller 16-20 Rdlr., 12 Al. Lærred, 5-6 Al. Vadmel.	12-26 Rdlr. eller undertiden 16 Rd. og noget Hør eller Lærred.
Framlev H.	12-20 Rdlr., 12 Al. Lærred, 6 Al. Vadmel, Frihed fra Offer m. m.	6-14 Rdlr., 12 Al. Lærred, ½ Skp. Hørsæd, et Faar græsset og fodret m. v.

Af Binæringsveje haves i Aabye Sivarbejder, i Skivholme og Storering Pastorater lidt Træeskoemagerie, i det sidste ogsaa nogle Pottemagere. I Ormslev S. er lidt Leer, som kunde bruges til Teglbrænderie. Af Kalksteen er ingensteds opdaget noget Spor i Aarhuus Amt, men det kalkholdige Leer, som findes især i den østlige Deel, kunde udentvivl anvendes paa adskillige Maader, og fortjente at underkastes nogle Forsøg.

Om Hads Herred skrives i en Indberetning: "Naar "undtages Smede, Hjulmænd, Skrædere, Tømmermænd og "deslige, saa findes her ingen tilladelige særdeles Næringsveje "for Beboerne." Man vil heraf slutte, at der findes utilladelige, og virkelig er Brændeviinsbrænden her som saa mange Steder i Jylland, meget almindelig.

27.

Hvilke Dele af Landbruget fortjene efter Local- og Tids-Omstændigheder især Anbefaling? Fortjener den animalske eller vegetabilske Production Fortrinet? Af den første igjen Qvæg- eller Faareavl eller Heste-Opdræt? Hvilke Værter, enten til Sæd, Foder eller Handel kunne med meest Fordeel dyrkes?

Dette Spørgsmaal er vanskeligt at besvare, og er temmelig forskjellig besvaret af dem, som have givet Indberetninger.

Det synes, som om man nogenledes rigtig kan fastsætte den Regel, at de Egne af Dannemark, hvis Beliggenhed meest begunstiger Søehandel, bør lægge Vind paa Korn, forsaavidt som deres Jordbund er beqvem dertil, de, som meest kunne have Landhandel, paa Qvæg.

Aarhuus Amt har en frugtbar Jordbund, det grændser til Havet og har gode Udskibningssteder; men det er tillige landfast og ikke overordentlig langt fra Grændsen. Man har derfor Anledning til at anbefale baade Korn- og Qvæg-Avl. Tidsomstændighederne synes i nogle Aar at have været noget mere gunstige for den animalske Production, end for den vegetabilske, og især for Faareavl; men de kunne saa snart forandre sig, at det uden Tvivl turde være raadeligst for enhver Landmand, at forene begge Dele. Af Kornarterne synes Hvede og Rapsæd at betale sig bedst; men ogsaa dette kan snart forandre sig.

For at vise Forskjelligheden i Meninger om denne Sag, vil jeg her anføre tvende Mænds Yttringer desangaaende.

En gejstlig Mand i den nordlige Deel af Amtet skriver: "Brak og Staldfodring ere de Dele af Landbruget, der meest bør an-"befales; den vegetabilske Production maa være den vigtigste, "som den, der baade er meest indbringende og tillige understøtter "og fremmer den animalske Production; af sidste Slags bliver "Heste- og Qvægopdræt vigtigst, men af Værter, Byg og Vin-"terhvede fordeelagtigst og meest passende til Jordarten."

En Landmand i den sydlige Deel af Amtet skriver derimod: "For nærværende Tid synes Tillæg af gode Creaturer, "fornemmelig Qvæg og Bester, at burde foretrækkes for Korn-"avl. Man behøver kun at see hen til vore Markeder. Der "finder man Skarer af Fremmede, som tilforhandle sig jydske

"Heste til høje Priser, og Stude gaae ligeledes til Udlandet i "Tusindeviis. Vare ikke disse Indtægtskilder, hvor skulde da "Jyderne, der ikke have Kjøbenhavns Torve, hvor selv det Ube- "tydeligste kan gjøres til Penge, bestaae? Jeg siger derfor: "Creatures Tillæg og Salg er Jyllands Erhvervkilde." Af nogle senere meddeelte Bemærkninger fra den samme indsigts- fulde Landmand vil jeg endnu meddele Følgende: "Det er "ikke vanskeligt at bevise, at Jylland fra de ældste Tider har "havt sin Opdræt af Heste og Qvæg, og sammes Salg til Ud- "landet at takke for sin Velstand. I vore Dage opkjøbes her "Qvier i stor Mængde til holstenske og meklenborgske Hollæn- "riers Vedligeholdelse; men især maa man lægge Mærke til "det mere indbringende Udsalg af Heste og Stude. Disse sid- "ste opelskes hos Bønder og andre Gaardbrugere, fornemme- "ligen i Vendsyssel, fra hvem de sælges til de store Hovedgaar- "de, hvis Besiddere, efter at have havt dem et halvt eller heelt "Aar, sælge dem halv- eller heelfedede til Udlandet. Det gi- "ver stedse Omsætning imellem Mand og Mand, og drager "Penge ind fra Udlandet.

"Til Exempel vil jeg blot anføre een Mand her i Egnen, "der i en Række af Aar har holdt et Antal af circa 1200 "Stkr. Stude, hvoraf i det mindste de 1000 Stkr. aarlig "afgaae til Fremmede, og regner man nu blot, at han faaer "30 Species for Parret, hvilket er en ringe Gjennemsnits- "Priis for saadanne Stude, som han holder, saa bringes "der igjennem hans Hænder 15,000 Species ind i Riget. "Jeg kan nævne Manden: det er den meget virksomme "Kammerherre Baron K. J. W. Ahrenfeldt til Steens- "ballegaard. Seer man nu hen til, at der i Jylland findes "flere hundrede Mænd, der handle ligesom han: hvad for "en Statsindtægt giver da ikke denne Artikel? Indvender "man maaskee: hvor kan een Mand holde saa mange Stude? "Det skeer derved, at han, meest af forarmede Gaardejere, "som ikke selv have Raad til at anskaffe Besætning, lejer Fo- "der og Græs til den, han ikke selv kan holde — og saaledes "holder denne virksomme Mand, og mange Andre ligesom "han, Bønder og andre Familier ved Gaarde, som ellers "vare blevne fallit, brødløse og hunsvilde. Det Korn, disse

"kan undvære, sælge de, og naar Skatter og Renter skal be-
"tales, veed de, formedelst saadan Udleje eller Forpagtning,
"hvor samme skal komme fra. For Studeholdningen taler
"endnu dette: i lave Kornpriser staldes Studene almindelig
"fede med Korn, hvorved Gjødningen og altsaa ogsaa Jor-
"derne forbedres, og i høje afgaae de ufedede. Regjeringen
"synes ogsaa at have indseet Vigtigheden heraf for Landet, da
"Tolden imellem Nørre- og Søndre-Jylland er ophævet og
"Grændsetolden betydelig nedsat af alle Kreature. Jeg har
"her talt om Jylland i Almindelighed, og er af den Mening,
"at enkelte Undtagelser ikke bør komme i Betragtning. Jeg
"troer nu at have oplyst saa meget, som der behøves, for at
"indsee: at den animalske Production, hvad Jylland angaaer,
"ikke fortjener mindre, men snarere mere Opmærksomhed, end
"den vegetabilske."

28.

Gives der i Districtet noget Særeget, som for andre Egne kunde gavne til Efterfølgelse eller Advarsel?

Der gives Fejl og Ufuldkommenheder nok i Landbruget og hvad dertil hører, som for det Meste i det Foregaaende ere anførte, og som straffe sig selv, f. Ex. at tage for mange Halme af Jorden, at tilsidesætte Markfreden, forsømme Dyrkningen af Foderurter o. a. m. Men disse Ting ere almindelige nok andensteds og behøve ikke at anføres til Advarsel, fordi deres onde Følger ere bekjendte nok.

I Sjelle Sogn anmærkes som en slet Skik, at naar Karle og Piger have forrettet deres Hoverie-Arbejde paa Wedelslund, om de end ere færdige Kl. 9 eller 10 om Formiddagen, selv i den travleste Tid, saa drive de Tiden hen under Sang og Lystighed til om Aftenen Kl. 10, til Husbondens store Tab. Ogsaa de mangfoldige Sammenkomster her og andensteds, som tildeels foranlediges ved Placaters Oplæsning og deslige, foraarsage Uenighed og Kiv, saavelsom Forsømmelse af Arbejde.

Til Efterligning er der just ikke Meget at anføre. Den Industriegreen, som drives i Aabye Sogn med Sivarbejder, fortjener at efterlignes andensteds, hvor der er Lejlighed der-

til. Bønderne vise temmelig Beredvillighed til at optage Nyt, naar de have seet det prøvet med Held, f. Ex Mergling, Dyrkning af Kartofler og Rapsæd, og fortjente deri at efterlignes af andre Amters Beboere. At der er enkelte Mænd, som ved en ypperlig Dyrkning og fornuftig Behandling af deres Jord give Andre et lysende Exempel, er allerede under No. 24 anført.

29.

Hvad ansees i Almindelighed for at kunne gavne Egnen med fortrinligt Hensyn paa dens Localitet?

Af de foregaaende Artikler sees, for en stor Deel, hvad Egnen mangler og følgelig hvad der vilde gavne den; endnu kunde dog maaskee tilføjes Eet og Andet, som der ikke blev Lejlighed til at anføre, i det Mindste saa udførligt, som det kunde behøves.

Da Afsætningen af Korn er ubetydelig, vilde det for dette Amt, især for de Egne, der ligge længst fra Kjøbsteder, være godt, om der blev givet Tilladelse til at brænde Brændeviin. For at fremme Kornets Afsætning var det at ønske, at der blev oprettet ogsaa andre Anstalter i Aarhuus eller andensteds i Amtet til Kornets Forarbejdelse til Salg, f. Ex. til Meel, Gryn og Malt, til Øl, Ædike, Stivelse etc. Een Art af Forarbejdelse, som kan være vigtig, da Kornet er godt Kjøb og Colonialvare i temmelig høj Priis, troer jeg at burde gjøre opmærksom paa; det er den, at gjøre Sukker, eller i det Mindste Sirup af Stivelse. Fabriker til de øvrige raae Producters Forædling kunde ligeledes være at ønske.

Meget gavnligt var det for Egnen, om en Mand der nedsatte sig, som kunde forfærdige forbedrede Avlsredskaber, for at disse ikke skulde falde Almuen saa dyre som nu. I manglende Fald kunde der være et Oplag af saadanne i Aarhuus eller et andet Sted i Amtet, hvor Bønderne kunde blive bekjendte med dem og faae Anledning til at eftergjøre dem.

Til at forbedre Hesteavlen vil det Kongelige Stutterie paa Moesgaard sikkert gjøre Nytte; men tillige vilde den, efter en kyndig Landmands Mening, fremmes derved, at Ejerne med deres Hingster af to Aar og derover mødte paa et vist Sted i hvert Herred, hvor en Commission af kyndige Mænd skulde be-

stemme, hvilke der paa Grund af deres gode Egenskaber maatte fremdeles blive Hingster og hvilke ikke; disse sidste skulde strax i Commissionens Nærværelse skjæres, for at de ikke skulde efterlade sig Afkom.

Havedyrkningen trænger meget til Opmuntring, saa meget mere, som den under den nærværende Pengemangel vilde kunne spare Bonden adskillige Udgifter (til Humle, Tobak o. m.) og skaffe ham en god Indtægt af Producter, som kunde afsættes ikke alene til Kjøbsteden, men og til fjerne Egne, saasom Humle, Kummen, Sennep, Løg, Peberrod, Cichorie, alle Slags Lægedomsurter, saavelsom Træfrugter. Det var derfor at ønske, at der blev sendt nogle Gartnere til Amtet, som kunde rejse om og anlægge nye Haver, samt undervise Bønderne i Havedyrkningen. Kjøbmændene vilde kunne virke endeel til Havedyrkningens Opkomst, naar de opfordrede Bønderne til at levere dem Producter af Haverne, eller blot modtog dem, naar de leveredes.

Endnu nogle Ting maa jeg tillade mig at anføre som nyttige for Amtet, skjøndt de maaskee ligesaavel ere passende for andre. Disse ere:

1. Hoveriets Afskaffelse. Den er maaskee vanskeligere at sætte i Værk nu, end den til andre Tider har været, fordi Penge mangle blandt Almuen; dog, naar Afgiften bestemtes ikke i Penge alene, men tillige i Korn, vilde den maaskee ikke blive vanskelig at udføre. At Hoveriet er til Hinder for en bedre Dyrkning baade paa Hovedgaardene og paa Bøndergaardene, behøver intet Beviis.

2. Skolevæsenets Forbedring. Denne sætter jeg ikke i Indførelsen af den lancasterske Methode alene, (om hvilken adskillige af Amtets Beboere mene, at den paa nogle Steder ikke medfører saa store Fordele, at de kunne veje op mod Bekostningerne) men især i hensigtsmæssige Forstandsøvelser, eller med andre Ord, i god Catechisation. Dalgas siger i sin Lærebog til Bonden: "Du skal lære at tænke!" men hvad hjelper denne Erindring, naar han ikke veed, hvorledes han skal lære det? Saavidt som det kan læres i Skolerne, burde det læres der; og det skeer ikke ved en blot Øvelse i mechaniske Færdigheder, men ved Samtaler med Læreren og ved Læsning under hans Vejledning i Skrifter, som give Aanden Næring. Anviisning af Skolelærerne til nogle practiske Færdigheder var ogsaa at

ønske; iblandt disse vil jeg især nævne Havedyrkning. Vejledning til Kundskab om Naturen, især om de indenlandske Naturproducter, som have oeconomisk Nytte, og om udenlandske Vøxter, som med Fordeel kunne dyrkes, synes ogsaa at være en vigtig Gjenstand for Skoleunderviisningen. Om Spindeskoler har jeg forhen talt.

3. Nyttige Skrifters Udbredelse blandt Almuen. Af saadanne have vi endeel; men de fleste af dem ere enten for store eller for keedsommelige. Jeg vilde ønske, at man havde nogle Levnetsbeskrivelser af afdøde eller nu levende udmærkede Landmænd, som med fuldkommen Sanddruhed fortalte hvad de havde foretaget dem, med Efterretning om Udfaldet; tillige kunde meddeles deres øvrige Levnetsomstændigheder, som, om de end vare dagligdags, dog kunde fremsættes saaledes, at de vilde underholde. Jeg vilde, at man havde saadanne Levnetsbeskrivelser af den afdøde Jørgen Christensen paa Korsebjerggaarden, af Dannebrogsmand Knudstrup, af Niels Remmer i Terp, af Hans Henriksen i Ammendrup o. fl. Læsning om disse vilde gjøre mere Indtryk end om en opdigtet Jesper Hansen eller Anders Johansen, fordi man vidste, det var Sandhed, man læste.

For enkelte Dele af Amtet kunde Følgende være gavnligt:

1. At saavel den Aae, som løber midt igjennem Amtet, som den paa den nordlige Side ved Lyngaae bleve oprensede, saa at de ej ved Oversvømmelse skadede Høebjergningen, og at Vandet saa kunde anvendes til Enges Vanding.

2. At der paa nogle Steder blev foretaget en ny Udskiftning, uden hvilken der ikke er at tænke paa Indhegning, eller at der i dets Sted skeede Parcellering, hvorved de adskilte Lodder kom i forskjellige Hænder. Uden eet af disse Midler er der neppe at tænke paa en bedre Dyrkning paa Udlodderne.

3. At der i de Egne, hvor der findes mange Stene i Jorden, blev opmuntret til disses Oprydning og til Steengjærders Sætning.

4. At der — i de Egne, hvor de finde Sted — blev sat Grændse for de tidsspildende Sammenkomster til Oplæsning af Placater o. d.

Om Hedernes Opdyrkning, om Huusflidens Opmuntring og om Nedsættelse af Tolden paa visse Artikler, er allerede i det Foregaaende talt.

Tabellariske Oversigter

over

Herrederne i Aarhuus Amt,

efter

de til det Kongelige Landhusholdningsselskab

komne Indberetninger.

Sabroe-

Sognekaldenes Navne.	Jordbunden.	Vandene.	Luften.	Udskiftning. Parcellering.	Dyrkningsmaade.	Sommer-Staldfodring.	Gjødnings-midler.	Studes Brug til Markarbejde.	Agerdyrknings Redskaber.	Udyrkede Jorder.	Sædekornets Beskaffenhed.	Sjeldnere Sædearter.	Sygdomme hos Kornet.	Regler for Kornets Modenhed.
Lyngaae og Skjød. (Det sidste i Hovlberg Herred, Viborg Amt).	Lyngaae Bye har deels en Blanding af Muld, Leer og Sand, med Leer-Underlag og jevn Overflade; deels forhenværende Hede, muldsandig med magert Leer-Underlag; deels til et Par Gaarde Sandjord. Vivild Bye deels skarpsandig, deels muldsandig; dette er siidt og magert med Leer-Underlag. Svejstrup Bye Sand, tildeels reent Flyvesand. Favrskov sandig med Moser. Skjød Sogn har alle Slags Jorder uden feedt Leer; deels bakket, deels jevnt. L. har god Eng, som kunde indrettes til Vanding, men det skeer ikke.	En lille Indsøe paa Favrskov Grund. I Vivild mange Kilder. Lyngaae og det Meste af Skjød Sogn mangler Vand. Ingen Udtørringer har fundet Sted.	Tørt og sundt Clima. Tordenvejr plejer at drive uden om.	Lyngaae har hver Lod paa eet Sted. Huusmænds-Lodderne ere ved det yderste Markeskjel. I Vivild er 2 Lodder til hver, ingen Udflytning. I Skjød Sogn ere Lodderne paa 3 Steder. De eenlige Gaarde og Torperne ligge godt. Parcellering var ønskelig.	Bedste Jord. Midd. Sandig. 1. Byg eller Boghvede el. Brakning. Byg. Bog-hvede. 2. Rug, gjødet. Rug. Rug, g. 3. Byg. Rug. Rug. 4. Havre, (Erter). Havre, Bog-hvede. 5. Havre. Havre. Rug. 6-10. Hvile. Hvile. Hvile. Paa Favrskov Kobbeldrift. Hos Præsten (nu afdøde Herr Syphoff) Vexeldrift.	Bruges af Præsten og af Degnen Jensen, men ingen andre.	Forp. Hollesen paa Favrskov har merglet, rydbet, opfyldt og jevnet med stor Flid og Bekostning.	Ikkun paa Favrskov bruges Stude.	Nogle Faa have bayleyst Plov og Exstirpator; men de forfølges med Spot af de andre.	Nogle Skovbanker opdyrkes efterhaanden, men behandles slet. Forp. Hollesen har opdyrket et Tuekjær paa 50 Tønder Land.	Man bærer gjerne Omsorg for godt Sædekorn; men Pengemangel hindrer fra at faae det.	Provstie- og St. Hans-Rug er i de senere Aar bleven noget udbredt. Hør er temmelig almindelig. Foderurter (undtagen lidt Klever paa den bedste Jord) dyrkes ikkun af enkelte Reformatorer.	Brand spores i Hvede. Rust er ikke mærket i Rug i de senere Aar. Forhen var den almindelig, undtagen paa Sandjorden.	Rug, naar Kjernerne ere brune. Byg, naar den begynder at svinde. Havre, naar de fleste Kjerner blive hvide. Boghvede, naar den seer ud som en spettet Høne. Erter, naar de nederste Bælge rasle, og Blomsterne i Topperne ere faldne. Reglerne overtrædes ofte.
Vitten, Haldum og Hadsteen.	Leeragtig. Jorderne ere side og jevne, de lide ikke af skadeligt Vand. Til Vandingsenge er der ikke Leilighed.	Her gives endeel Brønde og Damme, som godt holde Vand. Vandet er ikke tjendeligen aftaget. Ingen Udtørring er skeet.	Temmelig milbt Clima, da Skovene give Lye.	Jordlodderne ere her samlede paa eet Sted; nogle Gaarde ere udflyttede. Ingen Parcellering. Fæstehusene have ved Udskiftningen faaet Jord.	1. Byg i Grønjord, som fældes om Efteraaret og undertiden pløjes to Gange om Foraaret. 2. Rug. 3. Byg. 4. Havre. 5. Havre. 3 eller 4 Aars Hvile. Nogle bruge reen Brak, een Mand Vexeldrift. Intet udlagt til Græsland.	Sommerstaldfodring bruges kun af een Mand. Man indvender, at det er for bekosteligt, at der maatte anskaffes nye Avlsredskaber. Desuden er det svære Hoverie til Hinder.	Kalk og Mergel bruges ikkun sjeldent. Ved Rydninger kjøres Dynd op paa Agrene, og udluftes i et Aar. Man bruger ikke at brænde Grønsværen.	Ingen.	De sædvanlige.	Ikkun lidt Hede, hvorpaa der græsses Faar.	Maadelig.	Ingen.	Rust og Brand spores undertiden. Frostluft ansees for Aarsag dertil.	Meget ofte høster man halv-grønt.
Lading, Sabroe og Faarup.	Sand, Muld og blandet Leerjord med Underlag af Sand eller Leer. Grunden er siid og jevn. Den lider ikke af skadeligt Vand.	Nogle Kilder og en Søe. Vandet var i de tørre Somre aftaget.	Tørt og koldt.	Udskiftningen er god. Ikke megen Udparcellering.	1. Byg. 2. Rug. 3. Byg. 4. Havre. 5. Havre. 3-4 Aars Græs. Intet udlagt til varigt Græsland.	Bønderne troe, at Kærne ej malke godt derved.	Intet uden Mergel, hvor den haves. Det er meest Sandmergel.	Ingen. De antages at være for langsomme.	De sædvanlige engelske Plove ere prøvede, men de kunne ikke bruges formedelst de mange Stene.	Ikke mange. Nogle Hedepletter afbrændes og pløjes; deri saaes Rug og derpaa Havre. De give kun Lidt. Til Dyrkningen bruges Heste og til Besætning Hornqvæg.	Man bærer ingen Omsorg for godt Sædekorn.	Ingen.	Rust og Brand paa Rugen. Aarsagen antages at være stærk Morgendug.	Ingen Regler iagttages. Kornet høstes grønt.

Herred.

Kornvarernes Beskaffenhed.	Producternes Afsætning.	Markfred.	Hornqvæg-Avl.	Hesteavl.	Faareavl.	Havedyrkning.	Skov og Tørveskjær.	Huusflid.	Udmærkede Agerdyrkere.	Oeconomiske Selskaber.	Almeen-Velstand.	Anbefalelses-værdige Grene af Landbruget.	Særegenheder til Advarsel el. Efterligning.	Hvad der vilde gavne Egnen.	Anmærkninger.
Bonden bryder sig ikke om at levere god Handelsvare.	Vanskelig, fordi Aarhuus og Randers ere komne tilbage.	Markfreden afskyes.	Qvæget er den almindelige jydske Middelart. En Gaard af 5 Tdr. Hartkorn har 11-12 Høveder, og tillægger 2-3 Kalve. Nogle Steder i Skjød Sogn har man ligesaa meget paa 2½ Tde. Hartkorn. Bønderne ynde meest Malkekøer. Paa Favrskov har man kun de nødvendige Malkekøer, og holder ellers Stude.	Slet. Den forfalder Aar for Aar.	Fiinuldede Faar mangle. Man har en Blanding af engelske og jydske. De tøjres om Sommeren og gaae meget ude om Vinteren. En Gaard paa 5 Tdr. Hartkorn har 12 til 20 Stkr.	Forsømmes; man dyrker ikkun Kaal og Kartofler. Dog har Lyngaae sorte Syltekirsebær.	Skoven har før været stærk, men er nu næsten ødelagt. Træe og Tørv fattes, især i Lyngaae.	Net god. Der væves for det Meste slet. Mændene hugge om Dagen; om Aftenen ere de ledige.	Præsten. Forpagter Sollesen.	Ingen.	Salg af Ejendomme finder ikke Sted, da det er Stamgods. Ingen arbejdsløse. Daglønnen er 8 ß. om Vinteren og 12-16 ß. om Sommeren med Kosten. Ingen Bi-Næringsveje.	Da Tiderne ere saa ustadige, synes det raadeligst at lægge Vind paa flere Grene paa een Gang.	—	Aaen burde opryddes og bruges til Engvanding. Skjød Bye burde udskiftes paa ny eller udparcelleres.	
Slet. Ukrudtet renses fra, saavidt muligt, ved de almindelige Solde.	Der er 3 Miil til den nærmeste Kjøbsted. Afsætningen er slet, ogsaa er der lidet at sælge.	Som i Lyngaae.	Nogenledes god. 2 til 3 Høveder pr. Tde. Hartkorn. Malkekøer foretrækkes.	I Aftagende. Ingen Efterspørgsel. 16-20 Rbdlr. er den højeste Priis for en god 4 Aars Hest.	Blandet indenlandsk og engelsk Race. 14-16 Stkr. (Lam iberegnede) paa en Gaard. Ingen Faarefoldning. Stammen forbedres.	Haverne behandles meget skjødesløst. Ingen nye anlægges.	Megen Skov til Frysenborg, men Bønderne faae Intet deraf. Meget liden Tørveskjær. Ingen Plantninger.	Ulbent og Linned frembringes til eget Brug og til Folkeløn. Man sælger kun af Trang. Forskud til Materialier var at ønske.	—	Ingen.	Ejendommenes Priis er i Falden. Ikke mange arbejdsløse. Daglønnen er 8-10 ß. Folkeløn til en Karl 12-14 Rbdlr. og 12 Alen Lærred, samt 4 Alen Vadmel, til en Pige 7-8 Rbdlr., 8 Alen Lærred og 4 Alen Vadmel.	Den vegetabilske Production ansees for at have Fortrinnet. Af den animalske ansees Hornqvægavlen for bedst.	—	En bedre Dyrkningsmaade og Markfred.	
Slet. Man renser kun med almindelige Solde, og ufuldkomment.	Afsætningen er vanskelig, da Ingen vil betale.	I Almindelighed har man ikke Markfred. Nogle opføre dog nyt Hegn og vedligeholde det gamle.	Maadelig. Antallet er kun lidet, og de gaae for længe ude om Efteraaret.	I Aftagende formedelst Forsømmelse.	Fiinuldede Faar udbrede sig meget, og Stammen forbedres. Ingen Faarefoldning. De holdes i Tøjre baade Nat og Dag.	Man har blot Kaalhaver, som endog forsømmes.	I Lading er ingen Skov, men Tørveskjær til eget Forbrug. I Sabroe Sogn og i Qvottrup er der Skovlodder til hver Gaard. Plantning finder ikke Sted.	Maadelig.	—	Ingen.	Ejendommenes Priis er i Falden. Ingen Arbejdsløse. Lønnen er for en Karl 20-30 Rbd. aarlig, for en Pige 12-20 Rbdlr. Ingen Binæringsveje.	Den animalske Production ansees for at være fordeelagtigst, især Hornqvægavl. Af Kornarter foretrækkes Byg.	—	—	

Vester = Lisberg =

Sognekaldenes Navne.	Jordbunden.	Vandene.	Luften.	Udskiftning. Parcellering.	Dyrkningsmaade.	Sommer-Staldfodring.	Gjødnings-midler.	Studes Brug til Markarbejde.	Agerdyrknings-Redskaber.	Udyrkede Jorder.	Sædekornets Beskaffenhed.	Sjeldnere Sædearter.	Sygdomme hos Kornet.	Regler for Kornets Modenhed.
Grundfør og Spørring.	Alleslags Grund. Vandet afgraves saavidt mueligt. Ingen Vandingsenge, ej heller Lejlighed dertil.	Kilder og Indsøer findes der ingen af, naar undtages nogle Kilder ved Grundfør Mølle og ved Haraldslund. Vandet er aftaget, hvortil Aarsagen menes at være tørre Somre og sneeløse Vintre.	Vejrliget afvexlende.	Jorden er udskiftet og især i Grundfør Sogn udparcelleret. Folkemængden er forøget, men Dyrkningsmaaden ikke forbedret.	1. Byg, gjødet, Hør eller Vikker; hos Nogle halv Brak. 2. Rug. 3. Byg og Ærter. 4. Havre. 5. Havre, hos Nogle med Klever. 4-5 Aars Hvile. Reen Brak og Vereldrift kun ved Haraldslund. Ingen Jord udlagt til Græsland.	Hindringer ere Bekostningen og Fornødenheden at holde flere Tjenestefolk.	Ved Haraldslund har man forhen merglet, men det er aflagt, maaskee for Bekostningens Skyld. Boghvede saaes sammesteds, undertiden og nedpløjet. Ingen Brænding af Grønsvær.	Ingen.	Ingen nye, undtagen Brakharven ved Haraldslund. De højryggede Agere ere til Hinder for nye Redskaber.	Ingen.	Tildeels sørger man for god Saaesæd.	Ingen.	Rust var almindelig i endeel Aar.	Arets Hvidhed og Kjernens Haardhed.
Trige og Ølsted.	Som i Grundfør.	Ingen Kilder eller Indsøer.	Som i Grundfør.	Megen Udparcellering.	Som i Grundfør.	Ligeledes.	Ingen særegne.	Ingen.	Ingen nye Agerdyrknings-Redskaber.	Ingen.	Som i Grundfør.	Ingen.	Som i Grundfør.	Ligeledes.
Søften og Folebye. (Det sidste i Sabroe Herred).	Deels muldsandig, Skorpen 4-12 Tommer tyk, Underlaget Sand med store og smaae Stene, (som benyttes til Hegn); deels muldlerig, Skorpen 5-8 Tom. tyk, Underlaget Leer og Smaastene. Bakket Grund med jevn Skraaning. Det skadelige Vand afledes godt.	Ingen Søer, mange Kilder, som danne Bække.	Afvexlende tørt og fugtigt, men koldt.	Udskiftningen er god; i Søften ere flere end de Halve udflyttede. I de største Byer i Folebye Sogn ere ogsaa over ⅔ udflyttede; Husene ere flyttede til Markeskjel. I Folebye Sogn er ingen Parcellering, men i Søften Sogn ere over 20 Parceller fra 2 til 5 Skpr. Htkorn. Folkemængden er forøget, men Dyrkningen slet.	1. Reen Brak. 2. Rug. Byg. 3. Byg. Rug. 4. Ærter. Byg. 5. Byg. Ærter. 6. Havre. Havre. 4-5 Aars Hvile med Klever. Gjødningen deles sædvanlig til de 2 første Kjerve. Vereldrift sættes ikke i Værk formedelst Fattigdom.	Nogle Heste holdes paa Stald.	Dynd benyttes efter Udluftning.	Ingen.	De sædvanlige, dog lidt forbedrede.	Ingen.	Man søger at skaffe god Saaesæd, deels ved at tage de bedste Kjerner ved Kastningen, deels ved Kjøb eller Tusk.	Ikkun lidt Vikkehavre og Kartofler i Marken; disse bruges kun til Menneskeføde.	Forhen var der Rust paa Rugen; men nu ingen Sygdomme.	Ingen bestemte Regler. Den kjendes ved et Slags Instinct.

Herred.

Kornvarernes Beskaffenhed.	Producternes Afsætning.	Markfred.	Hornqvæg-Avl.	Hesteavl.	Faareavl.	Havedyrkning.	Skov og Tørveskjær.	Huusflid.	Udmærkede Agerdyrkere.	Oeconomiske Selskaber.	Almeen-Velstand.	Anbefalelses-værdige Grene af Landbruget.	Særegenheder til Advarsel el. Efterligning.	Hvad der vilde gavne Egnen.	Anmærkninger.
Ret god. Paa Haraldslund er en Rensemaskine. Ellers bruges de sædvanlige Solde.	Ingen Hinder for Afsætningen, uden de lave Priser.	Markfred saynes. Kun Haverne og nogle Tofter ere indhegnede.	God. Der holdes forholdsmæssig mange Creaturer. Fedeqvæg og Malkekøer give afverlende størst Fordeel.	I Tiltagende. Fordelen er nu ringe.	God Faareavl, men af indenlandsk Stamme. Ingen Foldning eller Staldforing.	Kun Een i Grundfør har Haveurter til Salg. Ellers ere Haverne smaae og utilstrækkelige.	Til Haraldslund er Skov, som fredes. Ved Præstegaarden og nogle andre Steder er der vel Skov, men den er slet. Ingen nye Anlæg. Tørveskjæren er utilstrækkelig.	Ret god, med Uldent og Linned, ogsaa til Salg.	Haraldslunds Ejer, Kastrup, bruger Brak og planmæssig Inddeling.	Ingen.	Ejendommene ere i Falden. Nogle Arbejdsløse, især af dem, hvis Jord er solgt. Ingen Binæringsveje.				
Ligeledes.	Ligeledes.	Ligeledes.	Ligeledes.	Ligeledes.	Ligeledes.	Utilstrækkelig til eget Forbrug.	I Trige Sogn er endeel Skov, som tilhører Proprietairer, i Ølsted ingen. Ingen nye Anlæg. I Trige Sogn er overflødig Tørveskjær, i Ølsted Sogn ingen.	Som i Grundfør.	—	Ingen.	Som i Grundfør.				
Kornvarerne ere fra Agrene temmelig gode; de forædles ikke.	Afsætningen er beqvem til Aarhuus.	Markfred holdes ikke almindeligt. I Søften er endeel gode Hegn, og de fortsættes. I Folebye er nogle Jordvolde med levende Hegn.	En Gaard paa 4 Tdr. Hartkorn eller 40 Tdr. Land har 8 til 10 Køer. Qvæget er ikke stort, fordi man har for smaae Tyre, dog ret godt. Malkeqvæg foretrækkes.	En Gaard har 4–6 Bester; der tillægges 1 à 2 Føl. Hesteavlen kan ikke siges at aftage i Henseende til Tallet, men vel i Henseende til Godheden.	En Gaard har 12–14 Faar. Faareavlen er forbedret, deels ved Græsningen, deels ved Blanding. Foldning eller Staldforing er ikke brugt.	Haver paa ½ til 1 Skp. Land, hvori Kaal, lidt Urter og Kartofler. Kun faa og gamle Frugttræer.	I Folebye Sogn er Skov, hvor Gavntræe kan faaes for Betaling. Ingen nye Anlæg. Tørveskjær, endog lidt til Salg.	God, med Uldent og Linned. Priserne paa disse Artikler ere faldne.	—	Ingen.	Ejendommenes Priis er i Falden. En Gaard, som har kostet 5000 Rd. Courant, sælges nu for 2000 Rbd. Sedler eller mindre. Ingen Arbejdsløse. Om Sommeren er Daglønnen 16 ß. og Kosten, om Vinteren 8 ß.	Uvist. Foder- og Handelsvæxter antages for det bedste.	Huusmændenes Ugedage hindre Forbedringen af deres Jorder.		

Hasle=

Sognekaldenes Navne.	Jordbunden.	Vandene.	Luften.	Udskiftning. Parcellering.	Dyrkningsmaade.	Sommer=Staldfodring.	Gjødnings=midler.	Studes Brug til Markarbejde.	Agerdyrknings Redskaber.	Udyrkede Jorder.	Sædekornets Beskaffenhed.	Sjeldnere Sædearter.	Sygdomme hos Kornet.	Regler for Kornets Modenhed.
Aarslev og Tiilst.	I det Hele taget god. I Aarslev Sogn: 1) Muld med Leer=Underlag, 2) Muld med Sand, Gruus og Qvæg; Jorderne ere mere side end høje; Skadeligt Vand afledes; Engene vandes af sig selv. I Tiilst Sogn ere Jorderne mere lette, bakkede og høje; Underlaget Gruus og Sand. Brendstrup Grund er siid. Gjeding har gode Enge, Brendstrup ret gode, Tiilst maadelige. Vandingsenge kunne kun anlægges i det Smaae.	Gode Kilder i Aarslev Sogn, men ikke i Tiilst. Brabrand og Gjeding Søe. Ingen Søe er udtørret.	I Aarslev er Luften mildere end i Tiilst; thi Sneen gaaer hurtigere bort.	Udskiftningen er ret god og har havt gode Virkninger. Udparcellering finder ikke Sted endnu.	Den halve Jord besaaes med de almindelige Kornsorter: Rug, Byg, Havre, Ærter. Hør og Hamp saaes til eget Forbrug. Ingen Brak og Vexeldrift. Ingen betydelig Deel er udlagt til varigt Græsland.	Ingen.	Paa Vestereng bruges Mergel.	Ingen.	De sædvanlige.	Ingen.	Nu noget bedre end forhen.	Ingen.	I de senere Aar ingen Rust; derimod undertiden Brand. Aarsagen menes at være, at Saaesæden tages af maadelig vejret Korn. I 3 Aar har Brand været forekommet ved overgjemt Hvede til Sædekorn. Rust formodes at komme af stærkt Soelskin efter Nattefrost.	Rug, naar Kjernerne begynde at blive haarde; Byg, naar det staaer i røde Rader; Havre, naar den er guulagtig.
Hasle, Skejbye og Lisberg. (Det sidste i Vester=Lisberg Herred).	I Hasle og Skejbye Sogne ere Jorderne for det Meste muldede med Leer under, eller muldede med Sand iblandt. Grunden høj og lidt bakket. Ikke skadeligt Vand. I Lisberg Sogn er mange Slags Jord, fra den sandede til den leermuldede. Det skadelige Vand afledes.	Nogle Kilder; ingen Søer.	Afvexlende tør og fugtig.	I Lisberg Sogn have de fleste Gaarde Jorderne paa 2 Steder. Udparcelleringen er ubetydelig.	I Hasle og Skejbye 4–5 Aars Drift og 4 Aars Hvile. I Lisberg: 1. Byg. 2. Rug eller Hvede. 3. Byg. 4. Ærter. 5. Byg. 6. Havre med Klever. 6 Aars Hvile. Nogle brakke omtrent 1 Tde. Land.	Ingen.	Ingen.	Ingen.	Den almindelige jydske Plov, som er lettere end den sjellandske. Harver med 8 Bulle og i hver 4 til 5 Jerntænder.	Ingen.	De driftige Landmænd sørge for god Saaesæd.	Hør, Hvede, torradet Byg. Lidt Raps. Kartoffelavlen udbreder sig temmelig.	Sygdomme spores af og til. De formodes at være smittende. Brand har man villet udlede af umodent Sædekorn og Rust af Berberisser.	Rug, naar Kornene falde af i en Hat; Byg, naar det er i røde Rader; maaskee bedre, naar de fleste Knæ ere gule.
Vejlbye.	Blandet. Grunden høj og noget bakket.	Ingen Søe.	Noget fugtigt.	—	Som i Hasle og Skejbye.	Ingen.	Ingen.	Ingen.	De sædvanlige.	Ingen.	De, som have Evne dertil, søge at skaffe sig godt Sædekorn fra fremmede Egne.	Som i Hasle.	Rust paa de senere Aar sjeldnere. Som Aarsag til den angives Berberisser. Hveden har ofte Brand.	Rug, Hatteprøven; Byg, naar det aldeles staaer i Rødkjerne.
Aabye.	Muldet med Leer under, muldet med Sand iblandt, eller leret, tildeels siid. Den lider noget af Vand.	Ingen Søer.	Noget fugtigt.	Meget god Udskiftning, 8 Steder udflyttede, hvoraf spores gode Følger.	4–5 Aars Drift, 4 Aars Hvile. Brakning bruges af Nogle.	Ingen.	Ingen.	Ingen.	De sædvanlige.	Ingen.	Som i Vejlbye.	Ligeledes.	Ligeledes.	Ligeledes.
Brabrand og Rasted.	Meget forskjellig, fra det Lerede til det Sandige, dog meest muldet med Leer=Underlag. Deels høj, deels siid. Det skadelige Vand er tildeels afledt. Nogle have Lejlighed til at vande Enge.	Een Søe og nogle Kilder. Kun i True Bye er Vandet aftaget, hvortil Aarsagen søges i Vejrliget, samt i Skovenes Aftagelse. Intet udtørret.	Vejrliget afvexlende.	I Brabrand er Udskiftningen maadelig. Her er stærk Udparcellering, som har forøget Folkemængden, men ikke forbedret Dyrkningen. I True, Gjellerup og Rasted er Udskiftningen bedre og Parcelleringen mindre.	1. Byg, lidt gjødet. Havre. 2. Rug, gjød. Rug, gjødet. 3. Byg. Byg. 4. Havre. Ærter. 5. Havre med Klever. Byg. 6. Havre. Paa 2 Herregaarde reen Brak. Præstegaarden har begyndt paa Vexeldrift. Intet udlagt til Græsland.	Paa Herregaardene halv Staldfodring, i Præstegaarden heel med Heste, halv med Qvæg. Indvendinger: Før mange Folk behøves; den hele Staldfodring troes at være skadelig for Kjerne.	Dynd bruges til Bygland, men udluftes ikke længe nok. Mergel bruges af Faa. Præsten har forsøgt at brænde Grønsværen, men uden Nytte.	Ingen. Bønderne have Fordom derimod.	Jernharver. Engelske Plove paa Kjærbygaard.	Ingen.	Enkelte skaffe sig godt Sædekorn, men de fleste ikke.	Nogle have Vikker, de fleste Klover. Hør, lidt Hamp. Paa Kjærbygaard Raps (uden Held) og Humle.	Nu sjeldnere end forhen. Kold Taage med stille Vejr antages at være Aarsag til Rust.	Rug, naar nogle Kjerner falde af i en Hat (maaskee for siidigt); Byg, naar det er i røde Rader; Havre, naar Straaet guulner. Bønderne bryde sig ikke meget derom.

Herred.

Kornvarernes Beskaffenhed.	Producternes Afsætning.	Markfred.	Hornqvæg-Avl.	Hesteavl.	Faareavl.	Havedyrkning.	Skov og Tørveskjær.	Huusflid.	Udmærkede Agerdyrkere.	Oeconomiske Selskaber.	Almeen-Velstand.	Anbefalelses-værdige Grene af Landbruget.	Særegenheder til Advarsel el. Efterligning.	Hvad der vilde gavne Egnen.	Anmærkninger.
Maadelig.	Ingen Vanskelighed uden den lave Priis.	Der holdes ikke over Markfred.	Ret god. Den er forbedret og forøget efter Udskiftningen. Malkekøer synes at burde foretrækkes for Fedeqvæg.	Snarere i Aftagende end i Tiltagende. Nøden bringer Endeel til at sælge deres bedste Heste.	Mange søge at skaffe sig Bædre af fremmed Race.	Den udbreder sig, men langsomt. Haverne ere paa 1 Skp. Land, med nogle Frugttræer, Kaal og Kartofler.	Ved Aarslev er en Skov paa nogle og tredive Tdr. Land. Tørv af maadelig Bonitet til eget Brug. Tiilst har ingen af Delene. Gjeding Bye har Tørv til Salg.	I Aftagende; da man af Trang sælger de raae Materialier.	—	Ingen.	Ejendommenes Priis er i Falden. Ingen Arbejdsløse. Lønnen er for en Karl 24 Rbdlr., for en Pige 12 Rbd. Ingen Vinærings-veje.	Den animalske og vegetabilske Production bør drives i Forening. Heste og Qvæg synes at fortjene at foretrækkes for Faar, og de almindelige Kornsorter, tilligemed Vikker og Vikkehavre til Staldfodring synes at betale sig bedst.	—	At Aaen blev oprenset for at fremme Høebjergningen.	
Forskjellig. Ingen Forædling.	Afsætningen er let, men Priserne ere for lave.	Som i Aarslev.	Paa en Gaard af 4-5 Tdr. Htkorn. har man 5-6 Malkekøer og noget Ungqvæg; paa en Gaard af 6 Tdr. Hartkorn 12 Høveder, Ungqvæg iberegnet. Malkekøer ere fordeelagtigst.	Paa en Gaard af 4-5 Tdr. Hartkorn holdes 4-5 Heste, og endeel tillæges; da imidlertid Bonden ofte af Trang sælger de bedste Heste, er denne Avl i Stillestaaen eller endog i Aftagen.	Paa en Gaard af 4-5 Tdr. Hartkorn holdes 8-10 Faar med Yngel. Den indenlandske Stamme forbedres. Ingen Foldning eller Staldfodring.	Den udbredes lidt. Et Par have anlagt nye Haver, men ikke store; de gamle ere fra 1 til 2 Skpr. Land.	Kun i Lisberg Sogn er nogen Skov til eget Forbrug. Ingen nye Anlæg. Tørveskjær ubetydelig.	Huusflid ret god, i Lisberg ogsaa til Salg.	—	Ingen.	Ejendommenes Priis i Falden. Ingen Arbejdsløse. Dagløn 1 Mk. til 1 Mk. 8 ß. og Kosten. Folkeløn til en Karl 16-20 Rd. 12 Al. Lærred, 5-6 Al. Vadmel; til en Pige 16 Rbd. og noget Hør eller Lærred.	Som i Aarslev.	—	—	
Kornvarerne fortjene sjelden Navn af gode Kjøbmandsvarer. Skal Kornet tørres, bruges en Bagerovn dertil.	Som i Hasle.	Som ovenfor.	Paa 4-5 Tdr. Hartkorn 5 til 6 Malkekøer. Malkekøer foretrækkes for Fedeqvæg.	I Aftagende.	Som i Hasle.	Synes at tiltage lidt. Dog ere Haverne kun paa faa Skpr. Land.	Ingen Skov og ingen Plantninger.	Huusfliden er ikke i ønskelig Fremgang og sjelden frembringer den Mere end til eget Forbrug. Tjenestefolk hendrive Vinteraftenerne uden Nytte.	—	Ingen.	Ejendommenes Priis i Falden. Ingen Arbejdsløse. Daglønnen 1 Mk. til 1 Mk. 8 ß. og Kosten.	Hornqvæg, Faar, Hvede og Raps.	—	Bedre Dyrkning af Hør og Hamp. Hegns Opførelse og Beplantning. Leerhuse istedetfor Bindingsværk. God Havedyrkning. Træarters Opelskning.	
Ligeledes.	Ligeledes.	Ligeledes.	Ligeledes.	Ligeledes.	Ligeledes.	Som i Vejlbye.	Ingen Skov og ingen Plantninger.	Her haves en Industriegreen med Sivarbejder, som giver Huusmændene og mangen Tjenestekarl god Fortjeneste.	—	Ingen.	Som i Vejlbye. Bi-Næringsvej: Sivarbejder.	Som i Vejlbye.	—	Som i Vejlbye.	
Slet.	Priserne ere for lave. Kjøbmændene have for liden Speculation.	Som ovenfor.	Ingen Omhu for Qvægracen. Omtrent 1½ Koe pr. Tde. Hartkorn. Fedeqvæg synes at burde foretrækkes, formedelst Besparelsen af Kornets Transport og den bedre Gjødning.	I Henseende til Godhed i Aftagende, men i Henseende til Mængde i Tiltagende.	Fiinuldet Faareavl udbredes noget. Engelske Faar yndes, spanske ikke. Faarefoldning bruges ikke. Staldfodring har Secher forsøgt.	Haverne bruges blot til Kaal, og behandles med største Ligegyldighed. Søren Pedersen har gjort lidt Mere.	Næsten ingen Skov, dog nogle Steder god Opgrøde, især af Hassel. Ingen nye Anlæg. Tørv ikkun ved Kasted (der lidt til Salg) og ved de 2 Herregaarde.	Qvindekjønnets Huusflid er god, men Mændenes slet; noget Udent og Linned afsættes. Huusfliden menes at kunne opmuntres ved Forældres og Huusbonders Exempel, ved oeconomiske Selskaber, ved Love mod Luxus, og ved Forbud mod fremmede Vare.	Secher paa Kjærbyegaard er den ivrigste, dernæst Faurschou paa Holmstrup. Af Bondestanden kun et Par.	Ingen.	Ejendommene i stærk Falden. Ingen Arbejdsløse. Dagleje 12 ß. tilligemed Kosten. Dovenskab er almindelig. Folkelønnen er: en Karl 20-40 Rbdlr. Sedler, en Pige 16-26 Rbd.	Hverken animalsk eller vegetabilsk Production giver Fordeel. Faar synes at være det Fordeelagtigste, i Forbindelse med forøget Huusflid.	—	Mindre trykkende Byrder paa Hartkornet. Aarlig Korn-Leverance. Forbud mod Luxus, strængt overholdt. Opmuntringer af Kongen og Landhuusholdnings-Selskabet. Exempelgaarde. Tilladelse til at brænde Brændeviin, og moderet Consumption.	

Framlev-

Sognekaldenes Navne.	Jordbunden.	Vandene.	Luften.	Udskiftning. Parcellering.	Dyrkningsmaade.	Sommer-Staldfodring.	Gjødnings-midler.	Studes Brug til Markarbejde.	Agerdyrknings-Redskaber.	Udyrkede Jorder.	Sædekornets Beskaffenhed.	Sjeldnere Sædearter.	Sygdomme hos Kornet.	Regler for Kornets Modenhed.
Skivholm og Skovbye.	Sandig med Muld. Underlag, deels Leer, deels fast Al. Jevn Overflade. Gode Enge, som kunde vandes. Forsøgt dermed ved Christinedal.	Mange Kilder. Engene stode til en Søe. Stærk Aftagelse af Vandet; dog ingen Moser udørrede eller Skove forhuggede. Blæst synes at være Aarsagen.	Clima tørt og ved Skoven luunt.	Udskiftningen slet; meest Triangler. ½ udflyttede. Næsten ingen Parcellering. Folkemængden lidt formeret.	I Muld. I Sand. 1. 6radet Byg. Boghvede. 2. Rug. Rug, gjød. 3. Byg. 4. Havre. 5. (Havre). Tildeels Klever i 5 Aar.	Er brugt, men igjen aflagt. Man anfører som Grund, at Foderurternes Vært er for liden.	Mergel anvendt med Fordeel ved Christinedal, ellers ikkun smaae Forsøg. Af kunstige Gjødningsmidler er kun Dynd brugt. Lyng afbrændes tildeels, enten for at dyrke Jorden eller for at erholde fiint Græs.	Ingen.	Man bruger dansk Plov, og deels Jernharver, deels halv Træe, halv Jern. Engelske Plove ere vanskelige at faae. Til Hypning bruges den almindelige Plov.	Flere Hundrede Tønder Land Hede. Liden Fordeel ved Opdyrkningen, da Grunden er slet og for langtfraliggende. Sæden ødelægges af Vildt. Folketallet er for ringe; dog skee nogle Opdyrkninger.	Forhen skaffede man sig godt Sædekorn, nu ikke.	Koch paa Christinedal dyrker Raps. Siberisk Boghvede dyrkes ogsaa.	Ofte Rust paa Rugen, dog nu sjeldnere. Aarsager: Berberisser, naar de ere i Nærheden; Damp fra Moser. Brand ofte i Byg, sjelden i Hvede.	Rug: Hatteprøven. Byg: nogle Dage efter at det har været i røde Rader. Havre: naar de øverste Kjærner ere gule.
Sjelle, Skjørring og Laasbye. (Det sidste i Gjern Herred, Skanderborg Amt).	Deels muldsandig, deels muldleret. Temmelig jevne. Næsten allevegne skadeligt Vand, især i Skjørring.	Ingen Indsøer, ej heller betydelige Kilder.	Kolde Vestenvinde herske. Fra 1823 af har man ikke savnet Regn.	Udskiftningen slet. Præstegaarden har f. Ex. sin Jord paa 10 Steder. Fra 4 Selvejergaarde er der skeet Udparcellering. Den ønskes foroget.	Indmarken. Udmarken. 1. Byg, gjødet. Brak eller Boghvede. 2. Rug, gjødet. Rug. 3. Byg. Byg. 4. Havre. Havre. 5. (Havre). Havre. 4–5 Aars Hvile.	Ingen.	Paa Wedelslund brugt Mergel, og skal bruges endnu mere herefter. Paa en Gaard i Skjørring er begyndt at mergles med megen Kraft. Mergelen opgraves paa Stedet.	Ingen.	De gamle. Den danske Plov trækkes af to Heste.	Endeel Hedejorder. Noget Lidet optages til Dyrkning. Lyngen afbrændes. Jorden ligger brækket et Aarstid, derpaa saaes Rug; saa den almindelige Sædfølge. I Stjær og Galten noget Skovland, som opdyrkes og gjødes lidt, og derpaa lægges ud til Græs.	Man søger at faae god Rug. Med Byg og Havre er man mere ligegyldig.	Ingen, uden Raps paa Wedelslund.	Ingen.	Naar Knæene paa Straaet ere gule.
Storering, Stjær og Galten.	Forskjellig.	To Søer. Mange Kilder. Vandmangel har der kun været eet Aar.	Tørt og sundt. Luunt formedelst Skovene.	Udskiftningen i Storering antagelig, i Stjær og Galten slet. Parcellering almindelig: har forringet Qvægavlen.	God Jord. Sandig Jord. 1. Byg, gjød. Boghvede el. Hør, ug. 2. Rug, gjød. Rug, gjød. 3. Byg. Byg. 4. Ærter. Havre. 5. Havre. Havre. Kartoffelavl tiltager. Præsten har et Slags Vexeldrift. Intet Græsland.	Nogle faa bruge halv, ingen heel Staldfodring uden Præsten.	Nogle Faa bruge Mergel.	Ingen. De ansees for at være for langsomme.	De sædvanlige. Jernløb paa Plovene. Præsten har Exstirpator, eng. Plove, Brakharve.	Man har ellers sørget for at faae godt Sædekorn, men nu hindrer Pengemangelen det.	Hør dyrkes af hver Bonde. Niels Christensen har udbredt en bedre Behandling. Hampeavl utilstrækkelig. Foderurter dyrkes lidt.	Brand i Hvede har i de 12 sidste Aar ikke viist sig i Præstegaarden. Rugen har havt Rust. Aarsagen antages at være Nattefrost og Dampe.	Rug: Hatteprøven. Byg: efter de røde Rader, naar det begynder at svinde. Havre: Kjærnerne ikke heel gule. Boghvede: som en spraglet Høne. Ærter: de øverste Blomster falde af, de nederste Bælter rasle. Reglerne følges ikke altid.
Borum og Lyngbye. (Det sidste i Hasle Herred).	I Borum Sogn blandet. Det Lavere lider af Vand, som i senere Aar er begyndt at udgraves. I Lyngbye Sogn jevn. Leerblandet Muld. Ingen Lejlighed til Vanding.	Ingen Kilder og Søer. Vandet er aftaget stærkt i de tørre Somre.	Om Sommeren tørt. Regnen drages dahen til de mere vandige Egne.	Udskiftn. i Borum slet; i Lyngbye bedre. Ingen Parcellering.	5 til 6 Aars Hvile og 4 til 5 Aars Drift. 1. Byg. 2. Rug. 3. Byg. 4. Havre. 5. Havre. Lidt begyndt med Brakning. Vexeldrift ansees for fordærvelig i Tidens Længde.	Kirkesanger Schou og Præsten have forsøgt Staldfodring, men opgivet den igjen, fordi Vikkehavre m. m. forsildig komme til Grøde.	Mergel haves. Præsten og Kirkesangeren have brugt den, med Held paa siid Jord, men snarere til Skade paa Sandjorden i de tørre Aaringer.	Ingen.	Maadelige. Harverne især for lette. Kun Præsten har en Svingplov. Man har brugt Jernplove, men maattet aflægge dem formedelst de høje Priser.	Ingen.	Man søger at faae reent Sædekorn; men Penge mangle.	Ingen.	Hvede har været fuld af Brand, uden at Kalkning eller reent Sædekorn har hjulpet. Rugen har i 2 Aar været fri for Rust. Aarsagen til Rusten antages at være Nattefrost.	Bygget høstes meget for tidligt.
Harlev og Framlev.	Harlev muldleret, Underlaget Leer. Tillige en Sandlod; der Underlaget Sand. Engene kunde vandes, men det skeer ikke. Framlev leerblandet Muld med Underlag af Leer og Mergel. Ved Labing noget lettere, dog godt.	Ingen betydelige Kilder. Een Søe. Der er Vandet aftaget, deels formedelst tørre Somre, deels formedelst Udgravning.	De store Skove give Læe for Nordvestvindene. Klimatet er tørt, da Tordenbygerne meest drive uden om.	Ret god Udskiftning, dog ingen Udflytning. Parcelleringen har formeret Folketallet, men ikke forbedret Agerdyrkningen, ikke heller skadet.	5 til 6 Aars Drift, 4 til 5 Aars Hvile. Brak anvendes lidet. Tidlig Fælden tager til. Vexeldrift holdes for ufordeelagtig.	Kun Een staldfodrer med Grønt. Heste holdes inde paa Høe til St. Hansdag.	Mergel ansees for skadelig, uden paa kolde Jorder. Dynd af Gadekjær og Grønsvær af Tørvemoser føres undertiden paa Jorden til Byg. Den ligger en Tidlang paa Jorden, for at raadne inden den nedpløjes.	De ansees for at være for langsomme.	Ret gode. De engelske Plove ere for dyre og de lide ved Stenene. De andre Redskaber ere for dyre.	Kun nogle faa.	I Almindelighed skaffes god Rug fra fremmede Egne, ogsaa [illegible]stierug. Bygget er ikke frit for Agerkaal og Havre.	Hør, Hamp, Kartofler og Bønner. Det Første dyrkes af Alle, dog kun til eget Brug.	Ingen Rust og Brand i de senere Aar. At Berberisser skade Rugen, veed Præsten af Erfaring. Brand forebygges ved god Saaehvede og ved Kalkning.	Rug: naar den er haard. Byg: naar den er i røde Rader. Man afhugger ofte for tidlig.

Herred.

Kornvarernes Beskaffenhed.	Producternes Afsætning.	Markfred.	Hornqvæg-Avl.	Hesteavl.	Faareavl.	Havedyrkning.	Skov og Tørveskjær.	Huusflid.	Udmærkede Agerdyrkere.	Oeconomiske Selskaber.	Almeen-Velstand.	Anbefalelses-værdige Grene af Landbruget.	Særegenheder til Advarsel el. Efterligning.	Hvad der vilde gavne Egnen.	Anmærkninger.
Meget urene Varer. Provstie- og St. Hans Rug er meest ureen. I Bygget er der Havre, i Havren Klinte, i Ærterne Vikker. Meest bruges Haandsolde. Rensemaskinerne ufuldkomne.	Ikke vanskelig, naar kun Priserne ikke vare saa lave.	Markfred afskyes. Optagningspengene synes for høje. Imod Hegn indvendes, at megen Jord spildes derved, og at Leddernes Figur er ubeqvem.	Forringes, fordi man maa sælge for at clarere Skatterne.	Som Qvægavlen.	God. Forbedres endnu mere ved Vædre af god Race.	Maadelig. Kartofler og Kaal dyrkes. Unge Æbletræer anskaffes. Havernes Størrelse = 2 Skpr. Land.	Skov paa Grevskaberne. Nyt Skovanlæg paa Christinedal er mislykket. Ingen Tørveskjær.	I ringe Fremgang. Fruentimmerne ere flittige, men det betaler sig ikke.	Forpagter Koch paa Christinedal. Han bruger Kobbeldrift, ikke Vexeldrift, af Mangel paa Arbejdere. Niels Remmer i Terp, som understøttes af Selskabet.	Ingen.	Ejendommene i ingen Priis, formedelst Pengemangel, Korns og Creaturers ringe Priis og Skatterne. Ingen Arbejdsløse. Løn til en Karl 16-20 Rbd., en Pige 12-14 Rbd., desuden Naturalprestationer. Dagleje 16-20 ß. om Sommeren, 10-12 ß. om Vinteren, og Kosten. Lidt Træskoemagerie.	Tvivlsomt; dog synes Qvægavl at maatte have Fortrinnet.	—	—	
Rug god, Byg ret godt, Havre maadelig. Kornet renses slet, fordi Kjøbmændene ikke bryde sig derom. Ingen Maskiner.	Laasbyerne sælge næsten Intet, da Aarhuus er for langt borte, og Skanderborg Intet kjøber. De Øvrige sælge i Aarhuus.	Ingen Markfred. Kun ved Herregaardene Kolbyegaard og Wedelslund vedligeholdes og sættes Hegn.	Qvæget smaat, formedelst det usunde Skovgræs. I Sjelle 6 til 7 Køer paa 4 Tdr. Hkorn. I Skjørring og Laasb. 1 à 2 flere. Ingen Fedning uden paa Kolbyegaard. Malkekøer ansees fordeelagtigst. 2-3 Kalve tillægges aarlig.	Et Føl lægges til aarlig eller hvert andet Aar. Det synes ikke at give sand Fordeel.	Faarene i Sjelle og Skjørring ret gode, i Laasbye smaae. De faae ikke vedbørlig Pleje. En Bonde holder omtrent 20. De ere ude om Vinteren.	Bønderne have ikke ret Lyst til Havevæsenet. Dog er her nogle Haver, hvoraf der sælges Æbler. Ved Ersholt i Laasb. Sogn en god Æblehave.	Til Laasbye hører megen Skov, men den er forhugget. Ved Wedelslund en temmelig Strækning Skov, men af unge Træer. Ingen Plantninger.	Mandfolkene bestille Intet i Huset. Fruentimmerne gjøre Lærred til Salg og til at lønne Tjenestefolkene med.	Grev Frys paa Wedelslund; men han hindres ved den uforanderlige Hoverie-Forening.	Ingen.	Landejendommene falde. Ingen Arbejdsløse. Løn: en Karl 12-20 Rbd., en Pige 6-8 Rbd., desuden Naturalprestationer. En Pottemager, som kun sysselsætter Een foruden sig selv.	Hornqvæg-Avl synes meest at burde anbefales.	Tjenestefolkene hendrive efter Hoverie-Arbejdet Tiden med Lystighed. Bøndernes mange Sammenkomster forvolde Uenighed o. m.	—	
Maadelig. Det Sletteste sælges.	Kun de lave Priser skade Afsætningen.	Præsten har hegnet. De Øvrige erkjende Nytten, men gjøre det mestendeels ikke. I Stjær og Galten skeer det slet ikke, formedelst den slette Udskiftning.	Qvæget af Middelstørrelse. Paa 3-4 Tdr. Hartkorn 10-11 Høveder. Aarlig tillægges et Par Kalve. Malkekøer almindeligst. Hvad det er fordeelagtigst, vides ikke.	Føl tillægges, men kun paa slette Fordelte og uden Omhu.	God Race af jydske Faar. Til 3 à 4 Tdr. Hartkorn 16-18 Stkr. Ingen Staldfodring eller Foldning.	Noget forbedret. Kaal, Kartofler (ogsaa i Marken), Løg, Persille, Kummen 2c. Nogle Humlehaver.	Nogen Skov. Ingen nye Skovanlæg. Galten Sogn har overflødig Tørv til eget Brug. Nogle plante paa deres Hegn; ingen fluttede Pl.	Roesværdig, især med Hør. Væverne ere slette. Mændene spinde Hamp til Reeb.	—	Ingen.	Ejendommene falde. Ingen Arbejdsløse. Dagleje er ½ Skp. Korns Værdie foruden Kosten. Her findes Træskoemænd og Pottemagere; disse arbejde endog til Afsætning.	For Sikkerheds Skyld synes det bedst at lægge Vind paa begge Dele.	—	Ny Udskiftning i Stjær og Galten. Indskrænkning af Bøndernes Sammenkomster.	
Slet. Man renser med Sold og tørrer efter Bagning. Præstens Rensemaskine er ødelagt ved Udlaan.	⅓ eller ½ af Priisen betales strax, det Øvrige henstaaer til Terminen, og da bestemmer Kjøbmanden hvad han vil betale.	Ingen Markfred. Kun sjelden rejses nyt Hegn. Præstegaardens Jorder ere indhegnede.	Ret god. Een Koe paa 3-4 Tdr. Land.	I Aftagende. Aarsagen tildeels at der er givet Præmier til Hingster og Hopper, der vare for smaae. Bønderne nødes til at sælge de bedste Heste.	Forbedret ved Kjøb af Faar af den spanske Race. Ingen Faarefoldning og Staldfodring.	Forsømt. Man dyrker kun Kaal og Kartofler.	Der er Skove i Omegnen, hvoraf for Betaling faaes Træe. Tørveskjær til Huusbehov. Ingen Plantning.	God. Qvinderne spinde til Salg. Mændene spinde Reeb af Hamp.	—	Ingen.	Ejendommene falde bestandig. Huusmænd og Tjenestefolk ere de lykkeligste, fordi de ikke give Skatter.	Heste- og Qvægavl synes bedst at svare til Provindsens Natur og Indbyggernes Anlæg.	—	—	
Varerne ere gode; men Kjøbmanden seer ikke derpaa.	Afsætningen temmelig let.	Øvret opgives. Hvo, som holder over Markfred, hades. Kun Tofter ere indhegnede.	God. Nogle foretrække Malkekøer, som det Sikkreste; nogle Fedeqvæg, som det meest Indbringende.	Ret god.	Faarene faa, men store. De holdes i Tojr. Om Efteraaret vogte Hyrder dem i Flokke.	Omtrent som i Storering. Nogle have anlagt gode Haver.	Skov og Tørv til Huusbehov. Ingen Plantning.	Fruentimmernes god, Mandfolkenes slet.	Knud Knudsen i Taastrup.	Ingen.	Ejendommene falde. Ikke mange Arbejdsløse. Løn: en Karl 16-20 Rbd., 6 Al. Vadmel, 12 Al. Lærred, Frihed fra Offer 2c. En Pige 8-10 Rbd., 12 Al. Lærred, ½ Skp. Hørsæd, et Faar græsset og fodret eller nogen Uld, Frihed for Offer. Ingen Vinæringsveje.	Den vegetabilske Production synes at fortjene Fortrinnet, især Byg. Af den animalske især Heste og Qvæg.	Fortrin: Hestes og Ungqvægs Staldfodring, Bygjorders gode Harvning, Qvægs og Hestes Opdræt. Fejl: de mange Halme af Jorden.	Et Oplag af gode Avlsredskaber i Aarhuus, hvor Bønderne kunde lære at kjende dem.	

Ning = Herred.

Sognekaldenes Navne.	Jordbunden.	Vandene.	Luften.	Udskiftning. Parcellering.	Dyrkningsmaade.	Sommer-Staldfodring.	Gjødnings-midler.	Studes Brug til Markarbejde.	Agerdyrknings-Redskaber.	Udyrkede Jorder.	Sædekornets Beskaffenhed.	Sjeldnere Sædearter.	Sygdomme hos Kornet.	Regler for Kornets Modenhed.
Ormslev og Koldt.	Meest leret Jordsmon; Underlaget forskjelligt: fast Leer, Qvæg-Leer, Sand. Jorderne meest jevne. Engene lide af Vand, fordi Brabrand Søe er tilgroet fra Constantinsborg til Brabrand.	Kun eet eneste Kildevæld; ingen Søer. Vandmangel næsten hver Sommer og i varig Frost; Aarsagen tildeels, at Dammene ikke ere oprendsede. Ormslev-Mose kan ikke udtørres.	Luften sund.	I Ormslev have Bønderne deres Jorder paa 3 Steder, i Koldt meest paa 2, da de ingen Eng har, undtagen i Stautrup Bye. Udparcelleringen, som dreves stærkt i Krigens Tid, har bevirket Fattigdom og Folke-Formerelse.	1. Gjødnings-Byg. 2. Rug (lidt Hvede eller Ærter). 3. Byg. 4. Havre. En enkelt Mand har Brak. Ingen Vexeldrift. Kun paa Constantinsborg og hos Cancellieraad Mohr Kartoffelavl i det Store. Ingen Jord udlagt til varig Græsning.	Ingen. Kun nogle Heste holdes inde til Høehøsten. Man tilstaaer Staldfodringens Nytte, men kan ikke overkomme den.	Ingen kunstige Gjødningsmidler brugte. Nogle have prøvet at mergle lidet; men det er dem for meget Arbejde. Ingen Brænding af Grønsvær.	Finder ikke Sted.	De sædvanlige. Niels Pedersen i Stautrup Skov gjør selv et Slags Svingplove af en egen Indretning. Paa Constantinsborg en Hyppeplov og en Kastemaskine.	Ingen.	De Fleste hente Rug fra Sønder-Herred. Senere have de skaffet sig Provstie- og St. Hans-Rug. De øvrige Kornarter saaes urene.	Raps er saaet med Held paa Constantinsborg.	Rust bemærkes af og til. Berberisser kunne ikke være Aarsagen, da her kun er et Par Buske.	Rug: naar Straaet er guult, Kjernerne brune, og Hatteprøven. Byg: naar Kjernen har mistet sin Rødme og Vippen bøjer sig mod Straaet. Havre: naar ⅔ af Kjernerne ere gule.
Vibye og Tiset.	Vibye har Sand og Leermuld, Tiset mere lerig Jordbund. Underlaget deels Sand, deels Leer. Mere jevnt end bakket. Intet skadeligt Vand. Ingen Vandingsenge.	I Vibye Sogn ere nogle Kilder. I Tiset Sogn er Soelbjerg Søe, hvori Vandmassen synes uforandret.	Som almindelig paa Jyllands Østkyst.	Bønderne have deres Jord paa eet eller to Steder. Megen Parcellering, hvoraf følger Fattigdom.	1. Byg. 2. Rug. 3. Byg. 4. Havre. Derpaa 4 Aars Hvile. Nogle bruge Brakning. Ingen Vexeldrift. Intet er udlagt til varigt Græsland.	Ingen.	Et Par Mænd have mergret, men skulle ej have sporet synderlig Virkning deraf.	Ingen.	De sædvanlige.	Ingen.	Nogle synes at indsee Vigtigheden af at skaffe sig godt Sædekorn.	Kartoffelavl udbreder sig.	I de senere Aar ikke mærket Rust. Aarsagen til Rust antages at være stærk Dug med paafølgende Hede. Brand i Hvede troer man at kunne forebygge ved Læskning.	Rug: naar Kjernerne ere haarde. Byg: naar det har været i de røde Rader. Havre: naar den er guul.
Holme og Trandberg.	Holme har god Muld med Afvexling af Sand og Leer. Skaade Bye har østlig sandige Jorder, Underlaget meest Leer med Steen, ogsaa Sand, vestlig Muld, men tildeels kun en tynd Skorpe. I Trandberg Sogn deels god Jord som i Holme, deels flettere, Qvægbund og Moser. Ikke meget skadeligt Vand. Det afledes ikke. Ingen Vandingsenge. Grunden er meest flad, dog er her en Bakkestrækning, Holme Bjerge, som gaae fra V. til O., og som har Højder af 300 Fod.	Nogle Kilder, ingen Søer. Vandet ikke aftaget. Ingen Mose er gandske udtørret.	Vejret er ustadigt. Regnen synes tildeels at afledes ved de høje Bakker. Østenvinden er skarp.	I Holme er Udskiftningen slet. Jorden er paa 3 Steder, Krattet adspredt mellem det Øvrige. Parcellering har funden Sted, Parcellerne dyrkes slet. I Trandbjerg er Udskiftningen bedre og ingen Parcellering.	1. Byg, lidt gjødet. 2. Rug, gjødet. 3. Byg. Derpaa 2 à 3 Havrekjerve. Eller: 1. Byg. 2. Rug. 3. Byg. 4. Ærter. 5. Byg. Saa 1 à 2 Havrekjerve. Nogle Afvigelser. I Holme begyndes med Brak og Vikkeavl. Præsten har begyndt med Vexeldrift. Ingen Jord udlagt til Græsland uden Bankerne.	Ingen. Hindringerne ere Fordomme, samt Hoveriet.	Dynd er undertiden anvendt. Et Par Mænd have begyndt at mergle.	Ingen.	Kun Præsten har Erstirpator, Brakharve og Kartoffelplov.	Nogen Jord er uopdyrket. Dyrkningen hindres ved Hoveriet. Smaae Pletter opdyrkes, og besaaes først med Hør, som sjelden mislykkes.	For det Meste søger man at faae godt Sædekorn.	Ingen sjeldnere Sædearter.	Brand i Hvede er hyppig. Præsten gjør Forsøg med Kalkning. Nogle sige, at den forebygges, naar der kun pløjes een Gang. Aarsagen til Rust synes at være Dug med paafølgende Varme. Det bekræftes ved Præstens Erfaring. Provstie-Rug er mere udsat derfor end St. Hans-Rug.	Rug: Hatteprøven. Byg: naar det gaaer over fra de røde Rader til de gule. Havre: naar den bliver guul. Engelsk Havre maa høstes tidligere. Vikker: naar Koderne overtrækkes med en blegguul Farve.

Nordre Deel.

Kornvarernes Beskaffenhed.	Producternes Afsætning.	Markfred.	Hornqvæg-Avl.	Hesteavl.	Faareavl.	Havedyrkning.	Skov og Tørveskjær.	Huusflid.	Udmærkede Agerdyrkere.	Oeconomiske Selskaber.	Almeen-Velstand.	Anbefalelses-værdige Grene af Landbruget.	Særegenheder til Advarsel el. Efterligning.	Hvad der vilde gavne Egnen.	Anmærkninger.
I Omegnen haves Rensemaskiner, som dog ikke rense tilstrækkelig. Ingen Tørring og videre Forædling finder Sted.	Afsætningen er let til Aarhuus.	Kun paa Constantinsborg Grund og paa Præstegaardens Englod er der Hegn. Markfred savnes.	Ubetydelig. Paa en stor Gaard (9 Tdr. Hartkorn) 18 til 22 Høveder, paa en liden (4-6½ Td.) 10 til 16. Kalvetillæg 2-4. Qvæget smaat formedelst slet Foder, og for tidlig Forplantning. Malkekøer ere Bonden de vigtigste. Fedeqvæg var til en Tid fordeelagtigt, men gav især 1822 Tab.	Snarere i Af-end Tiltagende. De skaanes for lidet i Ungdommen.	Faarene ere noget forædlede ved Væder af spansk og engelsk Race. Ingen Faarefoldning, ej heller Staldfodring. Paa en stor Bondegaard 12 til 16 Faar, paa en liden 8-12.	De af Forfædrene anlagte Haver forsømmes.	Liden Skov. Til Constantinsborg plantes bestandig Nyt og det Gamle spares. Nogle tidligere anlagte Plantager, som ere solgte til Bønder, ere tildeels ødelagte. Af Tørv kunne Ormsleverne sælge noget.	Huusflid drives kun til eget Brug og til Folkeløn. Mændene spinde om Vinteraftenerne noget Tøjreeb.	—	Ingen.	Ejendommenes Priis er i Falden. Af arbejdsløse Mennesker gives endeel i Ormslev, formedelst Parcellerringen. Forbud paa uoverlagte Ægteskaber ønskes. Ingen Vinæringsveje. Leersorter, som kunde bruges til Teglbrænderie, findes.	Baade den vegetabilske og den animalske Production fortjene Opmuntring.	See de foregaaende Artikler.	Ligeledes.	
Her findes nogle Rensemaskiner.	Afsætningen er let til Aarhuus.	Ingen Markfred. Kun saare Faa rejse nyt Hegn eller vedligeholde det gamle.	Hornqvæget er af Middelstørrelse. Antallet er omtrent 2 Køer pr. Td. Hkorn. Malkekøer ansees fordeelagtigst, da Stude ej kunne afsættes.	Snarest i Aftagende, som Følge af Pengetrang. Antallet: 1 Hest pr. Td. Hartkorn.	Faareavlen er ret god, dog kun indenlandske Faar.	Saare slet. Dog har Organist Rudolph Schiøtz i Vibye anlagt en ypperlig Have.	I Tiset Sogn er lidt Skov. Tørveskjær til Fornødenhed. Ingen Plantninger.	Huusfliden antagelig, dog kun til eget Brug.	—	Ingen.	Ejendommenes Priis i Falden. Ingen Arbejdsløse. Daglønnen er 8-10 ß. Ingen Vinæringsveje.	Tvivlsomt.	—	At Lovbuddene om Havedyrkning overholdtes. Gode Skrifter til Almuelæsning. Samlinger af Agerdyrknings-Redskaber, hvoraf Bønderne kunde lære at kjende dem.	
De slette Vare bringes til Kjøbmanden. En Rensemaskine er her, men kun Faa bruge den. Man tørrer kun i Ovne. Kjøller ere opbyggede udenfor Byen.	Afsætningen er let til Aarhuus og kun de lave Priser hindre den.	Indhegning begyndes ved Markerne. Tofterne ere indhegnede og deres Hegn vedligeholdes.	God. 2 Køer pr. Tde. Hartkorn. Nogle have Stude. Malkekøer gives Fortrin for Fedeqvæg.	I Tiltagende.	Faarefoldning er forsøgt, men mislykket. En Væder af spansk Race er anskaffet til Præstegaarden.	Forsømmes.	Ingen Skov uden Gjærdselhugst. Tørveskjær tildeels til Afsætning. Moserne behandles ikke godt.	Huusfliden fremmes ved Pengemangelen. Den kunde opmuntres ved Forbud mod fremmede Vare og ved Præmier.	Ejeren af Saralyst, Bonden Jacob Rasmussen i Holme og nogle Flere ere gode, om end ikke udmærkede Agerdyrkere.	Ingen.	Ejendommenes Priis i Falden. Dagleje: 1 Mk. og Kosten, i Høsten 24 ß, eller Høstløn 4-5 Rbd., om Vinteren 8-12 ß. En Snedker eller Tækkemand faaer 24 ß. Ingen Vinæringsveje. Ingen Arbejdsløse.	Den animalske Production synes at fortjene Fortrinnet, især Faar. Af Vegetabilier anbefales Vikker, Vikkehavre og Kløver.	—	At Bønderne fik Lov til at brænde Brændeviin. At det blev paalagt dem, som vilde gifte sig, at anlægge Haver.	

Ning = Herred.

Sognekaldenes Navne.	Jordbunden.	Vandene.	Luften.	Udskiftning. Parcellering.	Dyrkningsmaade.	Sommer-Staldfodring.	Gjødnings-midler.	Studes Brug til Markarbejde.	Agerdyrknings Redskaber.	Udyrkede Jorder.	Sædekornets Beskaffenhed.	Sjeldnere Sædearter.	Sygdomme hos Kornet.	Regler for Kornets Modenhed.
Maarslet.	Leer med lidt Muld; Underlaget Leer. Mere jevne end bakkede. Vandgrøfter ere fornødne.	Ingen Kilder eller Indsøer.	Som i Holme og Trandberg.	Alt er udskiftet. Ingen Udparcellering.	Sædvanlig 4 til 5 Aars Drift, og ligesaa mange Aars Hvile. Intet er udlagt til varigt Græsland.	Man begynder med halv Sommer-Staldfodring for Heste og Qvæg.	Forpagteren paa Vilhelmsborg har mergelet 1822.	Ingen.	De sædvanlige.	Kun tørre Engstykker, som intet Græs have baaret, begynder Bonden at pløje og besaae.	Ikke med det Bedste.	Kartofler dyrkes meget; ogsaa Vikker begynde at blive almindelige.	Rust og Brand bemærkes undertiden. Aarsagerne ere ubekjendte.	Ingen.
Astrup, Tulstrup og Hvilsted. (Det sidste i Hads Herred).	Meest leeragtig Grund. Hvilsted noget bakket, det Øvrige jevnt.	Ingen Indsøer. Iøvrigt tilstrækkeligt Vand.	Temmelig kold.	—	—	—	—	Ingen.	De sædvanlige.	Ingen eller meget faa.	—	Kartofler dyrkes temmelig; Raps ved Ranzousgave.	—	—
Beder og Malling.	Deels leret, deels sandig; mere jevn end bakket. Ikke synderlig skadeligt Vand.	Ingen Indsøer. Vandmassen i Kilderne synes indtil 1823 at være aftaget betydelig.	Klimaet er mere fugtigt end tørt, mere koldt end luunt.	Udparcelleringen har havt til Følge, at ikke alene Folkemængden er tiltaget, men og Agerdyrkningen forbedret og Tillægget af Creaturer forøget.	Den almindelige Dyrkningsmaade er et Slags Kobbeldrift, deels med halv deels med heel Brak. Kun faa Bønder bruge Vexeldrift.	Sommer-Staldfodring bruges kun med Heste.	I tørre Somre udgraves Damme og Dyndet bruges til Gjødning.	Ingen.	De sædvanlige.	Ikke mange; de optages efterhaanden til Dyrkning.	Ret god.	Ingen.	I de senere Aar har man ikke bemærket Sygdomme hos Kornet.	Kjernens Fasthed og et vist Udseende hos Straaet betragtes som Kjendetegn paa Kornets Modenhed.

Søndre Deel.

Kornvarernes Beskaffenhed.	Producternes Afsætning.	Markfred.	Horngvæg-Avl.	Hesteavl.	Faareavl.	Havedyrkning.	Skov og Torveskjær.	Huusflid.	Udmærkede Agerdyrkere.	Oeconomiske Selskaber.	Almeen-Velstand.	Anbefalelsesværdige Grene af Landbruget.	Særegenheder til Advarsel el. Efterligning.	Hvad der vilde gavne Egnen.	Anmærkninger.
Der sørges lidet for Kornvarernes Rensning og slet ikke for deres Tørring.	Maadelig, som Følge af Pengemangel.	Ævret opgives. Bønderne have ikke Raad til at opføre nyt Hegn.	Meget Qvæg tillægges. Man lægger mere Vind paa Malkekøer end paa Fedeqvæg.	De fleste Bønder tillægge et Føl hver andet Aar.	Ingen Faarefoldning eller Staldfodring.	Haverne bruges kun til Grønkaal.	Hovedgaardene have Skove, hvoraf Træe kan faaes tilkjøbs. Træplantning ubetydelig, undtagen lidt Piil paa Diger.	Fruentimmerne strikke, spinde og væve ogsaa til Salg, men med liden Fordeel.	Geh. Conf. Raad Güldencrone udmærkede sig ved Kartoffel-, Vikke- og Klever-Avl. Han indførte Vexeldrift paa Moesgaard.	Ingen.	Ejendommene falde bestandig. Bi-Næringsveje gives ikke.	Hverken vegetabilsk eller animalsk Production giver synderlig Fordeel.	—	—	
—	Sognene ligge ret beqvemt for Afsætningen, deels til Aarhuus, deels til Skanderborg.	Hegn mangler næsten aldeles.	—	—	—	Havedyrkningen hos Bønderne er slet. Ved Astrup Præstegaard er en særdeles stor og veldyrket Have.	Nogen Skov findes i Sognene. Ved Præstegaarden er en god lille Plantage af forskjellige Slags Træer.	—	—	Ingen.	—	—	—	—	
At Kornet renses godt, paasees nu mere end forhen. Nogle Bønder have Rensemaskiner, hvorpaa de Andre for Betaling kunne faae Kornet renset.	Ingen Mangel paa Torve, men Priserne ere for lave.	Der holdes langt mere over Markfred end forhen. Nyt Hegn rejses paa mange Steder, og det gamle vedligeholdes.	I Tiltagende. 1821 og 22 have Malkekøer givet meest Fordeel.	Snarere i Tilend Aftagende.	Ingen Faarefoldning eller Staldfodring.	Havedyrkning udbreder sig i Almindelighed ikke. Kun enkelte Huusmænd befatte sig med Havedyrkning.	I Egnen gives Skov, men den tilhører ikke Bønderne. Torveskjær haves til eget Forbrug. I Moesgaards og Vilhelmsborgs Skove er skeet Plantning af vilde Træer.	I god Fremgang, baade til eget Brug og til Salg.	Forvalter Möhr paa Godthaab, Gaardmand Jens Christensen i Fløjstrup.	Ingen.	Salg finder her ikke Sted, da her kun er Fæstebønder. Ingen Arbejdsløse. Arbejdslønnen uden Kost er 16–24 ß. Tegn. Ingen Binæringsveje.	Indtil 1821 har man anseet den animalske Production for ligesaa fordeelagtig som den vegetabilske.	—	—	

Hads=

Sognekaldenes Navne.	Jordbunden.	Vandene.	Luften.	Udskiftning. Parcellering.	Dyrkningsmaade.	Sommer-Staldfodring.	Gjødnings-midler.	Studes Brug til Markarbejde.	Agerdyrknings Redskaber.	Udyrkede Jorder.	Sædekornets Beskaffenhed.	Sjeldnere Sædearter.	Sygdomme hos Kornet.	Regler for Kornets Modenhed.
Torrild. (Hertil hører Vedslet i Voer Herred). Hundslund. Odder.	For det Meste sandblandet Leer og leerblandet Sand, uden betydelig Muldskorpe. Ved rigtig Dyrkning kan den give alle Slags Sæd, de enkelte Pletter undtagen, hvor Sandet er herskende. Overfladen er temmelig bakket.	Ingen Indsøer. Nogle Kilder. Vandet synes i det Hele noget aftaget.	Ustadigt, koldt og vindigt. Vestenvind herskende.	Udskiftningen meget god, og mange Gaarde udflyttede. Parcelleringen er ikke overdreven. Folkemængden er stærkt i Tiltagende. Dyrkningsmaaden er forbedret efter Udskiftningen.	1. Brak. 2. Vintersæd. 3. Byg. 4. Ærter eller Vikker. 5. Byg. 6. Havre. Nogle, meest paa de lette Jorder, have: 1. Byg, gjødet. 2. Rug, gjødet. 3. Ærter. 4. Byg. 5. Havre. Intet varigt Græsland.	Ingen eller ubetydelig.	Ingen Forsøg gjorte med at afbrænde Grønsværen. Paa Aakjær o. fl. St. er merglet med meget Held.	Ingen.	De sædvanlige.	Meget faa.	For det Meste god.	Rapsæd dyrkes i det Store ved Aakjær o. fl. St.	Rust er i dette Herred sjelden og ubetydelig. Brand i Hveden har ikke Sted, hvortil man anseer en hensigtsmæssig Kalkning eller Saaening af fjorgammel Hvede som Aarsag. Hvor Rust har været bemærket, har det været nær ved Skove, Hække og Sumpe, naar Luften har været vaad og stille.	Bønderne høste gjerne for tidligt, fordi ingen vil være sildigere færdig med Høsten end den Anden.
Saxild og Nølev. Randlev og Bjergager. Gosmer og Halling. Ørting og Falling. Gylling.	Meget gode Kornjorder. Muld med Leer-Underlag; ikke mange Bakker og Moser. Herfra undtages dog Nølev Sogn, samt nogle Steder i Saxild, Falling og Ørting Sogne, hvilke mere ligne de førstnævnte Sogne. Nogle Steder vandes Enge om Foraaret, men ikke om Sommeren. Intet skadeligt Vand, som jo simple Vandgrøfter kunne aflede.	Ingen Indsøer. Enkelte Kilder. Vandmangel har Sted i Falling, samt i Smederup Bye i Gosmer Sogn, hvor de dybeste Brønde i Tørke og i Frost ikke give tilstrækkeligt Vand. Jøvrigt kan der haves Vand nok, naar der sørges derfor.	Som i den vestlige Deel.	Ligeledes.	I Gylling, Ørting, Falling, Gosmer, Halling og Randlev Sogne dyrkes Jorderne paa holsteensk Maade, hvortil Hovedgaardenes, Aakjærs og Dybvads, og senere Gersdorfslunds og Rodsteensejes Exempler have bidraget. Vexeldrift bruges af Faa, navnlig Terndrup paa Petersminde; forsøgt med mindre Held af Møller paa Favrgaard. Intet varigt Græsland.	Imod Staldfodring indvendes især, at man, hvor Jorderne ikke ere fortrinlig gode, mangler Grønt til Foder i Foraaret. Møller, som forsøgte Staldfodring, maatte derfor aarlig formindske sin Besætning. Husmand Mikkel Drejer i Randlev har Staldfodring.	Mergel bruges hist og her; ellers ingen særegne Gjødningsmidler.	Ingen.	De sædvanlige. Kun paa Rodsteenseje bruges Exstirpator.	Jorderne ere næsten alle opdyrkede.	Ligeledes.	Rapsæd dyrkes paa Dybvad, Rodsteenseje, Gyllingnæs o. s. v.; enkelte Bønder begynde nu ogsaa derpaa.		Ligeledes. Efter Indberetterens Mening bør Kornet høstes, Hveden og Rugen, naar et Korn kan springe ved at overbides med Fortænderne, Bygget, naar det er gaaet af de røde Rader, og Havren, naar ⅔ deraf er fuldkommen guul.

Herred.

Kornvarernes Beskaffenhed.	Producternes Afsætning.	Markfred.	Horngvæg-Avl.	Hesteavl.	Faareavl.	Havedyrkning.	Skov og Tørveskjær.	Huusflid.	Udmærkede Agerdyrkere.	Oeconomiske Selskaber.	Almeen-Velstand.	Anbefalelsesværdige Grene af Landbruget.	Særegenheder til Advarsel el. Efterligning.	Hvad der vilde gavne Egnen.	Anmærkninger.
						Bønderhaverne ere forsømte.	Betydelige Skove. Ingen Plantninger.	Huusfliden er ikke overordentlig, og kun nogle faa Koner, især uden for Bondestanden, udmærke sig derved. Lærred og grove uldne Tøjer sælges.	Grev Reventlov til Aakjær har ved Mergel og god Behandling i høj Grad forbedret Jorden. Inspecteur Qwist paa Lundhof.	Ingen.					
De store Gaardes Kornvarer ere meget gode. Man bruger de almindelige Rensemaskiner, men paa Tørring har Ingen i Herredet tænkt.	Torve og Udskibningssteder mangle ikke, men vel Kjøbmænd, som kunne betale Varerne.	Hegn hverken opføres ell. vedligeholdes, dog holdes temmelig over Markfred.	Qvægracen er middelmaadig. Næsten Ingen feder Qvæg. Siden 1814 have Malkekøer været fordeelagtigere end Fedeqvæg.	Heste-Racen er mere i Af- end i Tiltagende. I Krigens Tid gik de bedste ud af Landet, og Pengetrangen hindrer i at erstatte Tabet.	Her er en god jydsk Faare-Race, som synes at være i Stillestaaende. Spanske Faar ansees ikke fordeelagtige.	Ligeledes.	Ingen store Skovstrækninger uden ved Gyllingnæs og Gersdorfslund; dog har man ingenlunde Mangel paa Brændsel eller Gavntræe at hefrygte. Her er en stor Tørvemose, som tildeels danner Grændsen mellem den østlige og den vestlige Deel af Herredet. Denne synes alene tilstrækkelig for det hele Herred, naar den rigtig behandles.	Ligeledes.	Forvalter Terndrup paa Petersminde, som ved Staldfodring og Vexeldrift har bragt det temmelig vidt. Kammerjunker Voss paa Rodsteenseje. Huusmand Mikkel Drejer i Randlev har ved Vexeldrift og Staldfodring forøget Besætningen til det 3-dobbelte.	Ingen.	Ejendommene ere her i Herredet ikke faldne saa dybt som andensteds. Af Saadanne som ikke ville arbejde, er der nok, og det er vanskeligt for Jordbrugere at faae især Tjenestepiger. Pigerne sidde ofte paa deres egen Haand, under Praskud af at væve eller skrædre. Huusmændene arbejde ikke gjerne for Andre. Lønnen er 22 til 24 Rbd. til en simpel Karl, og 16 Rbd. til en Pige aarlig. Naar undtages Smede, Hjulmænd, Skrædere o. desl., findes her ingen tilladte særdeles Næringsveje for Beboerne; (men de Fleste brænde Brændeviin).	Heste og Qvæg have god Afsætning paa de jydske Markeder, derfor synes Kreaturers Tillæg og Salg især at burde anbefales.	—	1. At der skaffes de gode Hingster, og at de slette bleve skaarne, for ej at fordærve Racen. 2. At Mergelen blev endnu mere anvendt.	Foruden de anførte Sogne, høre endnu Herne Alrøe og Endelave til Herredet.